

Adelberg, Mosdeharten Yitzhak
11

ס פ ר

שאלות ותשובות חזון למועד

הוא כדבר בעתו ובזמנו את אשר השבתי לשואלי בשנות ראינו רעה
ר"ל, בענינים שונים ומשונים, אשר רובם אין חזיונם נפרד, ורשמתי
דברי בספר לזכרון עולם, לדעת ממנו את התקופה הנראה שבה חיינו.

חובר בעזרת אלקי ישעי

ממקורות נאמנים משם ופוסקים ושו"ת גדולי האחרונים

— סאתן הצעיר —

מרדכי דוב בס"ר יצחק ז"ל איידעלבערג
רב בעיר הפלך ניקאלאייב (ברוסיא)

ב י א ל י ס ט א ק

שנת תרס"ג.

14-633

הקדמה קצרה!

ספני מה תלמיד חכמים שבבבל מצוינים (מקושמים, רש"י) לפי שאינו בני מקום (שקראין ישראל נלו לשם, והנולד למקום נכרי, סצין עצמו במלבושים, שהוא חשוש רש"י) דאמרי אינשי, במתא שמאי (בעירי איני צריך להתכבד, אלא בשמי, שאני ניכר בה, רש"י) בלא מתא חותבאי (במקום שאינה עיר, כבודי תלוי בשמתי, רש"י) שבת דף קס"ה ע"ב.

אמר המחבר! לא הדפסתי את חיבורי במקום, במקום שבה כדונני והוקרונני. ובאתרא רידעין לי זה י"ב שנה, אשר בעוהש"י, בכל בתי עכבתי את עבודת הקדוש, כאשר הוחנח לרעת שמך מנהו, סתחונות שבחלק שני מספרי זה. את יניעי בפי כלל מיד דצריך מסירת נפש, ראוי גדולי תורה ויר"ש, שהיו אז בממשלה הסאוועטית, קרוב למחני, ואז לא הייתי צריך לצין את עצמי במכתבי תהלה, ד.במתא שמאי".

אך כאשר ענשני ה' הזנב, התמים פעלו, וגורדתי סקני, ולעת עתה אין שמי שלם ואין סמאי שלם, ובכדי שלא יפגעו בי האנשים המפירים אותי רק מידותי, סבעלי קנאות, ויאסרו "שועל נעשה ארי" (היפך מדברי מש"ס ב"ק דף ק"ו) לכן מצאתי חובה לנפשי לעשות עצה חז"ל לקשט את עצמי, בלא מתא פקישטין רבנן, במכתבו של הגאון האמתי, נר ישראל, זקן (שקנה הבמה), היושב בישיבה זה בשלושים שנה, שנדוני ישראל המה תלמידיו, סרן ר' משה מרדכי עפשטיין שליט"א, שכתב עכברי לקהלה חשונה—המכתב נתלגלג אלי—דמלבר שהפרנו זה את זה מכמה שנים, עוד קודם זמן המלחמה, הלא הגאון חלו היה רב שנלה עם ישיבתו (בניירוש קובנא) ואיזה שנים היה נמצא בעיר קרעמענצו, לא רחוקה מניקלאייוב, וידע היטיב את כל אשר אתי, ואף שלא נטלתי רשות מהגאון הנ"ל להדפיס את המכתב הזה, אך במסות אנכי ברוב צדקותיו שלא יתרעם עלי, בי אולי אבנה בעוהש"י על ידו, דמלגנין זכות ע"י זמאי, גם אני מעתיק המכתב החביב לי מאת אב בחכמה ורך בשנים, כגון של קדושים, ה"ה הרב הגאון האמתי המפורסם ר' יצחק זאב שליט"א, ממלא מקום אביו הגאון הצדיק רשכב"ג מן ר' חיים סאלאווייצ'ה מבריסק וצ"ל וי"ע.

ה מ ה ב ר

ב"ה כ"ב אלול תרפ"ב.

יחדש ה' את הסנה למוסר, ולשלו' אחת. לכבוד הקהלה הקדושה... ובראשם לכבוד התלופים מנהלי הקהלה, ה' עליהם יחיו.

כאשר מודע לנו, כי לקהלם דרוש עסק, רב ואכזרי, הנני להניע לפניהם את כבוד הרב הגאון המובהק, מרף ובין בחדרי תורה, אולר של ירחת שמים, כ"ס מ"ה **מרדכי דוב איידעלבערג** שליט"א שה' רב בניקולויב, ומפני הצרות והגזירות נדל ממקומו ביארליסטאק, ואת כבוד הרב הגאון הנ"ל ארע, כי הרבה פעמים נשאתי ונחתתי עמו בשלחות ומשובות, ונכחתי כי הוא מלא דבר ה' בשם ופוסקים, ומרף עולם כאלה הרבנים הגדולים המפורסמים, והוא איש תמדות, כפלא ומעין במדות ובתבונה רבה, יודע להלך נגד החיים כששדון רב, ודגול ביראת שמים, מפיך מרגלית כפיו, לוקח נפשות בדבריו וברדשויו הנחמדים, איש רב פעלים, עוסק בלכרי הכלל והפרט, בלחונה וברחוקות ובמס"כ, איש אחת, מפיך רגון מכל איש, כי כולו מתמדים, במקום ששן כבוד אהבו אותו והוקירוהו עד תמלך, ובכן זכו בה' נבדל יקרא, שהיא עשרת תפארת לכס, אינשלא דרענות עיר... הולחתו ומרף לתלמיד חכם בדרכה לרגלו, ישלח ה' הדרכה והצלחה בכל אשר להם, הכ"ד המדבר למען התורה ולומדים פה סלאבאדאק.

משה מרדכי עפשטיין אב"ד ור"מ סלאבאדאק.

ב"ה ח"י כסלו התרפ"ג בריסק.

בדעה מדונה לכבוד הרב הגאון המובהק סופ"ס וכו' וכו' כש"ת מ"ד **מרדכי דוב** שליט"א **איידעלבערג** רב בניקלאייוב.

אהרי הדרכה לכ"ג הרמה שליט"א, מתכדתי ביקרת מכתבו בליוף עלים מחיבורו, מחון למודע חלק ההלכה, ואם כי לא נחנני סומן לעיין בהם הדעה, אבל גם בהמעט אשר חזיתי ראיתי רב גוברי בחריפות ובקיאיות, גם ראיתי את המכתבים מהגאונים הגדולים ש"י, ואם כ"ג הרמה שליט"א אינו צריך לא י ולא לדכותי להסכים על חיבורו, ורק למען דעונו בלתי בדברי אלה, ודי' יבקר את כ"ג בכל רגלי דמושב ומעלי, ויזכר להפין חבורו של פני תכל, ויתלמד כל משלוח לכבוד למוסר, הנני מוקירו ומכבדו

יצחק זאב באלמור הגאון הסידר ששכנ"ג מן **חיים** סלוי וזקללה"ה **סאלאווייצ'ה**

מבוא החזיונות.

קודא ומעין נכבדו הדברים האלה, בין בהלכה בין באגדה, שאני נותן לפניהם היום, הם פרי עבדתי בשבתי על כסא הרבנות בעיר גדולה דאלקס, שבאו ע"י קיטון דבררים של מה בכך וגדולה השנה מעיני, הרבה מהם נחתדשו עוד טרם שהגעתי לימי הבינה, ואלה שנחתדשו בתחילת ימי הציוהוב, נולדו בעת סדדתי המרובה ופיזור נפשי, בהסתפחה הכללית, שכל לבב דין וכל ראש לחלי, ונכתבו בזמנם (אף שהיו למעשה) רק לרשימות ושרטוטים, כדי לבנות עליהם אח"כ, (כשיבואו ימי השלום), ולכא בארובה בכל פרט ופרט, אך כאשר הזמן בנר כי בעזרה, ונתחייבתי גלות, טולטלתי שלמלה דגברא ודאמתא, ואני כעת בתוך הגולה, ומי יודע מה יולד יום, ומה כחי כי איחל, אפילו ספרי אינם אתי (בחדרי) לעין בהם ולשונות את פרקי, לקחתי ספגני סמדר פרי בוסר, מאשר חנני חי המוב, להקריבם על שלחן סלכים, מאן סלכי רבנן, ובטוח אנכי בעוה"ש, כי גם כמו שהם יועילו הרבה לעורר לב המעיין אם עובדה כזאת וכזאת, המפורשה בספרי, תבוא לפניו למעשה.

וכאשר דבריו ימצאו חפץ בעיני המעינים, או בעוה"ש אנש אל המלאכה בשאר חיבורי שבידי לקמטאם לפניכם, אשר מהם שמנים וטובים מאחיהם הבכור, והכל שקלתי במאזני השכל הישר ואם אולי ימצאו המבקרים בדברי אלה את אשר לא ימצאו חן בעיניהם, בסטות מינירב, אנא! דונו אותי לחסד, כי לא בשמחה ובטוב לב נולדו, כי אם בעצב ילדתי.

וידעו נא הקוראים, שספרי דק וצנום מפני היוקר שעה, ושער הרפים התנצר מיום ליום, אשר אחר כל מה והגבורה שאורתי את עצמי, סוכרה הייתי להפסיק באמצע עבודתי, ואפשר שע"י העלים למבחן ששנחתים ע"פ חוצות, וראו אור גם החיבורים והחזיונות שבבית, ולא ימצאו שם ח"ו, קברם, ומאד לבי דוי על זה, כי באו ע"י יגיעה רבה.

כה דברי המחבר הכותב בלב נשבר ונדכה, המצפה לרחמי ה' בכלל ובפרט.

מרדכי דוב איידע'בערג רב בניקאלאיעב.

ציון לנפשות יקרות!

כן יכבד אבי לזכר עולם לנשמת אבי מו"ר הרב המופלג, בןי נשים ופוסקים ר' **יצחק ב"ר שאול צבי ז"ל**, שנפטר ביום א' דחג השבועות תר"ף. נשמת אמי מורתי הלנוטה וסיקרה מרת **הדסה** בת ר' **מרדכי ז"ל** שנפטר ביום ד' ב' דר"ח מרחשון שנת תרע"ה. ונשמת חמותי הלנוטה מרת **עטא דבורה** בת ר' **אברהם משה ז"ל** שנפטר בשנת ק' י"א מנחם אב שנת תרע"ח. יזכרם אלקינו לטובה עם שאר לדיקי עולם, תלל ב"ה.

ש ל מ י ת ו ד ה !

הנני קובע ברצתי לעיר ליסקאווא (פ' סובלק), ששכנתי שמה כשלהם שנים, והרבה חידושים חידשתי בשבתי שמה, בעיני שמיטה וסריפות, ולאנשי עיר קאנטעקאווא, שישבתי שמה כשבע שנים, ולאנשים מופלגי תורה וישרים מאד והספיקו לי לרבי בכבוד, וזכיתי לסדר שם ספרי, דובצ שפתי ישנים ואחרון אחרון חביב, הם אנשי עיר ניקאלאיעב, שאני יושב בחוכה כחמשה שנים, ולכי הומה ומלא גענושים עליהם, ובחוכה חסידים ואנשי מעשה ויר"א בעלי מדות ומוצ טוב, והרבה מאד השתדלו לטובתי, ובעוה"ש הנילו אותי ממות לחיים בחג הפסח שנת תרפ"א שהיטה כפשע ביני ובין המות רח"ל, מי ימלא גבורתם אז, גם בהפדתי מאתם (בציה) העניקו אותי מכספם והסבס, וקיימו כל הגוזז מנכסיו וטובה לדקדק וכו'. ה' הרחמן! זכור רחמיך וכבוש כעסך וחוס ורחם עליהם, במוך כלל ישראל, שישבו למצבם הראשון. בברכת הכותב בשכרון לב ורוח.

ד מ ח ב ר

מפתחות הענינים:

- סימן א)** לענין קבלת רב בעיר, ומופת גדול לאסוף את אנשי העיר בחול, אי שרי למנות רוב רעות ולבחור נבחרים, בשבת ק', כדי שיערכו פרטיכל במוצאי ש"ק.
- סימן ב)** אם צריכין הרבנים להתיר, "בפוסקי" בלי פא-ציליג של חסין שנשתמשו בהם כל השנה, כדי להשתמש בהם בפסח, בשעת הדחק הגדול, ואיך יהיה הכשרם.
- סימן ג)** ברבר הקומוניסט שרוצה לישא אשה בחול המועד וראיה לזה מדברי הפרנס.
- סימן ד)** בשעת היוקר הגדול של עצי ההסקה וחסרון קרשים, אי שרי ליקח הקרשים של מקום צניעות, ולעשות מהם מחיצה בבית הבנסת, כדי שישאר רק במקום צד וקטן סמוך לתנור, להתפלל שם.
- סימן ה)** בעו"ה, ברבר שרצו באיזה עיר ליסד בהכארה-שול שישוררו בתולות בהסקה, ושיש למחות ע"ז בסטירת גפש.
- סימן ו)** כענין של המחלה המתהלכת בממשלה הסאטועטית, שנתוספו גרים גדורים לשם אשות, לנכב התיירים לקבלם מפני כמה טעמים.
- סימן ז)** בנר שאינו יכול ללול את עצמו מפני חלישתו שאין סקבלים אותו, ובדבר רב אחר שהמכירה וקרא לו שם ישראל, וכעת רוצה לישא אשה ישראלית.
- הערה לסימן ז)** עין בפנים הספר שסימתי, שדבר חסור כזה צריך הכרע מנאוני חוקן, וכעת היתה בצל קורתו של נאון אמתי אחר, מיפת הדור שליט"א, והתרעם עלי על מה שלא החלטתי הדבר בשלילה (אשר באמת בזמן המאורע הלו צוהתי ככרובאי על הרב שנתן הכתב בידו). ובמסיבה של דנאון הנ"ל ביחד עם עוד רבנים גדולים החלטנו לפתור את השאלה הזאת בשלילה מוחלטת, שבלי טילה לא נחשב לנר כלל! כאשר ביארתי בפנים, ולהעביר קולטום על כל ענף ה' כתיבת "אך" עד אחר תיבות "ויש צדדים לכאן ולכאן".
- סימן ח)** ברבר בת שנולדה טמומה, אם צריכה טבילה, ובפני כמה.
- סימן ט)** אשה שהמירה דתה ממכר, ובחליה שהתהלכה לשוב דת ישראל ונכתה הרבה לפני הרב מטה"ס, אם בשמחה מותר לקיבצה במקום חשוב ברוצן קרוביה:
- סימן י)** כענין ספר תורה שנקרעת בזרע ונמצאו שם שמות הקדושים, אי שרי לדבק מטלית ולכתוב עליה, ובענף האחרון חידוש גדול בעובדה הזאת בעזה"ש.
- סימן יא)** חידוש ברין כבודה בממשלה הסאטועטית.
- סימן יב)** אי שרי בשנות ראינו רעה, בעו"ה, לקבור בלא קרשים, ובעזה"ש בענף ה' מנאר סמור לדברי הרמב"ם ז"ל שמצריך לקבור בארון של עץ.
- סימן יג)** בהרנן שעל פי ההלכה אין חולצין את בנריו, איך יהיה הרין בדיעבד אם חלצו מנעילי, ודין מחודש כזה בעזה"ש.
- סימן יד)** כאשר שבא אליו מעלענראסמה שנרצה אחיו, והתחיל לנהוג ז', ואחר כך נתורע לו שהשליכוהו לים, איך יהיה הרין אם ימצאו אותו, אם צריך אחיו לנהוג ז' עוד הפעם.
- סימן טו)** אי שרי לסדר חופה וקדושין להקומוניסמיות שגרשמו בתעודתן לנרשות ואומרות שנשאו ונתנשו רק ע"י הממשלה, ולא היו בחזקת אשת איש מעולם לפי דת ישראל.
- סימן טז)** ברבר חוגג שבא להנשא, ואומרים שאף שבתעודתה נרשמה לנכרית מ"ס אמה היתה ישראלית שנשאת לנכרי, אם יש להאמינם, ואיך דינה לענין הליאה לישראל.
- סימן יז)** לענין אשה שנירשה את בעלה ע"י הממשלה בלא רעתו, בהחוק מהממשלה הסאטועטית ונתקשרה עם בחור אחר, וחיים באיש ואשתו, אם יש להניחו לישא אשה בלא היתר של מאה רבנים.
- סימן יח)** בנט פטורין שנתאחר נתינתו עד אחר שקיעת החמה, אי שרי בשעת הדחק למסור ליד האשה.
- סימן יט)** קונטרס באריכות ברבר אשה שאבדה את הפטור שלה ורוצה להנשא, וא"א בשעת חירום לבקר הדבר, דברים נחוצים מאד למעשה.
- סימן כ)** בענין יכסל-פסוקן וכוונתו בצבא, הרניל את עצמו לפסוע בגלל שטאל תחלה ואח"כ בסיקן, בידוע, אי חשיב לאיפטר רגל לענין חליצה, ובאופן כזה צריך לשני טעמים.
- סימן כא)** ברבר י"א יהודים שנהרגו רח"ל לענין להמיר נשותיהן.
- סימן כב)** להמיר אשה סבכני הענינו בהודאת הרוצח.
- סימן כג)** בענין נהגו במלחמה להתירו מלשלוהו ממקום למקום, אי הוה כקברתיו, ובענין עד בניול וקן.
- סימן כד)** עוד בענין עוננה במלחמה, ובענין חירושלמי דסוף יבמות, בהא דמצאו בחוב בשטר סח פלוני וכו', ויש ספרות ומקורים להתירה, ושכן הסכים לדברי הנאון האמיתי רמ"מ מסלאבאדקא שליט"א.
- סימן כה)** דברים נחוצים בעזה"ש, ברבר עוננה שנהרג בעלה במלחמה, סברות שונות להתירה, ואם יש לסמור בערות עוננה, על הגדת אחי בעלה ואשת אחי בעלה האלמנה.

סימן א

בעזשהי

מה דשאינא דענין קבדת הרב בעירבם, דצרכים להניש פרטיכל יעוד הקהלה, וקשה לקבץ כל הקהל לאסיפה, והוחלט בדעתכם לעשות כן בשבת, דהיינו שראש בית הכנסת ישאל להנאמסים מי רוצה בהרב פלוני? והרוצים מנבדחים יריהם, והוא מונה אותם, ובכשיש רוב הוא מודיע בפומבי, והוא שואל אח"כ להמתפללים הנאמסים אם נותנים לו ולסגנו ולמופיר שנבחרו או, רשות שיכתבו פרטיכל, והם משיבים כן, וע"י הסכמתם יערכו במוצאי ש"ק פרטיכל, אי שרי לעשות כן בשבת.

תשובה

ולא לחדש גזירות משלמנו, וכל הויא דליכא אלא גזירה דרבנן במקום פסידא לא גזיר, אלא מדלא החר המור לעולם ליסור מוקלה במקום הפסד, לכן מסיק דבדאיכא חששה אין לגזול כ"כ באיסור שבות, אבל משום דבור ליכא מאן דפליג אהא עכ"ל, והויא דכדרי ג"כ בשו"ת זכרון יוסף סימן ק"ג, ושם הביא ג"כ דברי הר"ן בשו"ת ריב"ש סימן ש"ך לענין הכרזה מכירת קרקע שהיו מכריזין בשבת שמי שיש לו זכות יודיע "לברורים עד תשלום ל' יום, שראוי לאסור מעתה שלא יהא דבור, של שבת בשל חול, ומכ"ש אם הדבור נעלמו לדבר של חול, ועוד לא דנין גזירה משום שחא יכתוב, ומ"מ מסיק לקיים דברי המנהג דלרבי רבים ניגדו ואין לנו לחדש גזירות משלמנו, שאין כאן אלא דיבור חול גרידא, ומותר מפני דרכי רבים עכ"ל.

עקב ד

אך מ"מ נראה לפענ"ד לחלק בזה, דהתם נבי גידון של הבית לקבול בערכאות או בנידון דהר"ן לענין הכרזה, שהיו מכריזים שמי שיש לו זכות יודיע להבירורים, שאיני מבור שילטרכו לכבוד, ומשרים לא גזרינן בזה שחא יכתוב, משא"כ בנידון דידן שכל עיקר הדברים של ראש בית-הכנסת והגבהה הידים הם הכנה לבית-הפרטיכל, שא"ל בלא הדברים האלה וע"י הפעולה הטכנית היום היכולת ביד הנכבדים, לזכר ראש וסגן ולחזיר, לכבוד במולש"ק פרטיכל, שפיר חי"שקן שחא יבא לירי כתיבה.

עקב ה

ואף שכלאורה יש להקל בזה עפ"י מה שמבאר בשם שבט דף י"א גבי אין קורין לאור הנר שחא יבא, דהוא אחר, אבל גזיר קורין ביה, שאם בא האחד להשוע יזכרו חזירו ע"ש, ובסמ"ק רש"י סוף ב"ב, ולפ"י צענינו שבורים ג' אנשים לזר מדברי אהרדי, ולא מיישקן שפ"ל לירי כתיבה, אבל לאחר העיון זה אינו דע"י, במנן אברהם שם ס"ק ה' שדקשה בשם מהר"ל דא"כ יהיו שנים מותרים לרכוש ע"ג בהמה, דא"כ בא למחר זמורה יזכרו האחר. ומיין לפי מ"ש הב"ח דהוא בקריאה חזירו ט', אבל בא"ל דרשות לא, ועוד חירן דגורין שחא יתחב, ומורה קודם שיטב על הסום כדי להבינו, דא"ל חזקו האחר שזכור ע"י.

ובג"ד לשני פתירותי הא"ל בשאר כחף השש דשחא יכתוב, דא"ל דא"ל חזקו לא לזכר מזה,

מ"מ

כבאורה (א) היא משנה מפורשת ביומא דף כ"א ע"א, לענין פ"ס שהיו עושין בבית המקדש, המזונה אומר להם הלבוש, (סוליו) אלנעומוכס, כל אחד יראה אלנעו, רש"י, ועי"ש בע"ב, הנה הנילו אלנעומוכס למנין, וזימניהו לדודו, משי"ע ליה לר"י דאמר ר"י אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מזה, -- וה"י פיסות היו בכל יום אפילו בשבת, ועי"ש דף כ"ז ע"א והתניא כשם שמפייסין שחרים כן מפייסין בין הערבים וכ"י אר"ש בר יוחנן הנה בשבת עסקין, ואין הותר למנות את האלנעומוכס בשבת? אלא ע"כ דשרי במקום מזה.

ורא דמי למ"ש הרמ"א בחור"ח ס"ס ש"כ דאסור להטיל גורל בשבת אפילו ע"י איתו היודין, דהוא דוקא כשצרכין לחלק דבר דכר לחלקים, ומש"ה נכתבו האחרונים דשרי להטיל גורל מי יאחר קדם או מי ישעלה למורה ועי"ש במג"א ובמהר"ש ובהנהגות נתיב חיים.

עקב ב

אך באמת יש בג"ד חשש אחר, דכמו דאמרין במשנה ב"ב דף ל"ז ע"ב, כל שמייבין עליו משום שבות משום רשות בשבת, חייבין עליו ב"י, וא"ל הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכ"י ולקמן דף ל"ז ע"א, וכולהו עשא מחי גזירה שחא יכתוב, ועי"ן רש"י שחא יכתוב פס"ד לדיןן ושער חירוסין לקדושין ושער חלילה לחוללה וכחובה ליכמה עכ"ל, וכן פסקין בש"ש סימן שלש סוף ד', ועי"ן ב"ח אחרונים ד"ס נמי דאסור סידור הסעודה לזר, לפני הדיינים, שחא יכתוב הדיינים דברי עטמוס, ולפ"י בנידון דידן כיון דכל עיקר מנין הידים שמגביהם הוא כדי לכתוב אח"כ במולש"ק פרטיכל, מי נכחד לראש וסגן ולחזיר (וכמה ידים נחת) ומה נכתב, צרכין לאסור שחא יכתוב הפרטיכל בשבת.

ורא דמי להא דפ"ס, דהתם צרכים רק לידע במי יושלם המנין של מזה ומאח"כ שגולא המזונה משו, ולא שיהא שום חשש כתיבה, משא"כ בנידון דידן, שייך שפיר החשש שחא יכתוב, ואף אם נתקשך דגם שם שייך חשש כתיבה ולפ"י מותר, הלא ידוע דאין שבות במקדש.

עקב ג

שבת (א) ורבינו שו"ת בב"א סימן קכ"ב שהיה לקבול בערכאות למכור חב בשבת, ואין לחשש שחא יכתוב, שאין לנו אלא מה שמו כחמים,

בלא חבריו, דבאמת מוכרחין לאמר כן, כדי שלא יקשה משנת דף י"א על הש"ס דבינה דאחריהן אין דנין בשבת, דדיני ממונות בשלשה זלפי הנ"ל יהיו מותרים לדון בשבת בשלשה, דליכא גזירה שמה יכתוב דמדברי אהרן, ומכ"ש לענין סידור העשיות דאוסר המג"א ושאריו אחרונים, אלא ע"כ דחיישין שמה כל אחד מהדיינים יכתוב בשלש העשיות בלא חבריו, כדי שלא ישכח אותם, וכמו כן בגי' חיישין להם, ובדולאי הוצד הקהל המה, אנשים ישרים, וימנהגו, צדק קבלת הרב, כמו שנהגו אבותיהם, ולא יגרמו שיעברו על איסור דרבנן, אך לא ידמו הדבר ויעשו בזריזות, כי שהיו זיוה לא משהיין.

מ"מ לא דמי כלל לקריאה לאור הגה, הקריאה בעלמה היא מנהג, אבל האסיפה ובחירות וידר ומשנה וסופר ומניח הידים הם בעלמם הם דברים של מנהג, והוא כמ"ש המחמיר השקל בהסדר הסידור הלו, דדוקא בקריאה המורה, שרוב הקריאות הם דבר מנהג, ואף דלפעמים ימלא קריאה דרשות דבאמת אסור בזה, משום הוי מיעוט דרשות לא נאסר קריאה דמנהג, משא"כ ברכיבה הוא להיפך, דרוב הרכיבות הם לדבר הרשות דאסורים, ואם לפעמים יקרה רכיבה דמנהג, כגון להביא לולב וסופר וכדומה, אסור משום לא פלוג עיי"ש.

וגם למירוק השני, נידון דידן דומה לרכיבה, דחיישין שמה יבא היושב ראש לכתוב הפריטיכל בשבת

סימן ב'

ב"ה, כ"א אדר השני שנת תרפ"א.

לכבוד הרה"ג...

בדבר אשר כת'ר מתרעם עלי שאין אני מתיר בפומבי על חג הפסח הבע"ל דהשתמש בטעליר של פארציליי שנשתמש בהם חמץ כר השנה, ע"י איהו הכשר, וכבר התירו בזה כמה רבנים, באשר הוא שעת הדחק גדול, שבדתי אפשר רבנים דהשיג בלים חדשים, בידוע שאין בתי חרושת ורא חנויות, ונתרבו בפה הפלמים-הנשדרים, שבאו רק במקלם ותרמילם בדי שום כלי אכילה, והשיגו בקושי כלי חמץ, ובעת בבוא חג הפסח אין להם בלים אחרים רק של חמץ.

דכל דבר שאין לו תקנה חשוב דיעבד עכ"ל, והג"א ז"ל זיין לזה מדברי התוספות פסחים הג"ל ומדברי הש"ס כתובות דף י"ד ע"א ופ"א ופ"א נתי דיעבד דמי עיי"ש.

ורבן חזון הרבנים שחמיר את העשירים בהנפלת ג' פעמים כחבול ביו"ד סימן קי"ג סעיף ט"ז גבי בשולי עזרים, אין מניחה אותם, וכנ"ל.

אך אני מזהיר, אף ששמעתי עוד משנים שעברו שעדיין לא ידעו שעת הדחק כ"ה, שא"ז רבנים, בשנות המלחמה, הקילו בזה, מ"מ אני לא הקלתי בזה בשום אופן, אם לא שנהפוך לזה עוד היתרים, כגון שעברו עליהם י"ג חודש מתשס"ח עם חמץ, שלהו דרפתי שיטת הח"א, או שנתמשו בהם באקראי פסס או שחים, ובבחיור שלא ע"י עירוי, ועוד ע"י אופנים שונים לפי דעות שונים, אבל כלים שנתמשו בהם כל השנה בחמץ, כנהוג, חס לי להקל בזה, בפומבי, במקום דשרתי עם הארץ, ועיי' חס ושולס יתבעלו כמעט כל דיני פסח החמורים, ולא דמי כלל לשאלה פרטית דמקלין עפי' ההלכה במקום הפסד מרובה ומניעת שמה יוס טוב דיעבד או בפומבי, במקום דשרתי לכתחלה, משא"כ שכרו יא שחמיר רבנים שגליר של חמץ, והיה יתפסע בכל בית ישראל ויקלו ביותר, ודמי ממש למ"ש בשבת דף קל"ט ע"א שלחנו בני בשכר ללוי, כילה מהו? כשאלו ככמה מהו? מה ביום טוב מהו? וכו' שלא להו כילה, חזרו על כל גזרי כילה ולא מאלו לה דר ביתה, ולשלח להו דכרמי דר יחזקאל? לפי שאין בני

ידידי! גם ממני לא נעלם דברי הח"י (ושאריו אחרונים) בסיומן מ"א סעיף א' ס"ק ח' דבמקום הפסד מרובה ומניעת שמה יוס טוב, ובפרט שאין בני יומא, יש להקל דיעבד כשנתמש בכלי של חמץ בכלי שני, אפילו בשל חמץ, כיון שהסכמת הפוסקים, רוב ראשונים ואחרונים, שכלי שני אינו מכלי כלל, וגם נותן טעם לפנים רבים מקילין גבי חמץ עיי"ש, ולכן כעת שהוא שעת פדח גדול כגיל דיעבד דמי, ועיי' תוספות פסחים דף ל' ע"א דה"מ לשיטתו, ור"י מפרש וכו' עיי"ש, ומבאר ג"כ ב"ש יור"ד סימן ק"ח סעיף ג' במדרה, דאף דבת יומא אסורה, מ"מ באינה בית יומא מותר להשתמש בה, ולא גזרין בזה אמו בני יומא, משום דא"א שניין אחר עיי"ש, והוא מתוספות ע"ז דף ס"ז ע"ב דה"מ רבא, ועיי' דבריהם סימן ק"ח סעיף ה' לאחר שכבר דאפילו כלים שנתמשין בזמן א"א יש לחוש שחמץ בו יין נוהגין להגביעין ואין דיעבד, אבל דיעבד אין לחוש לכל זה, ומסיים הרמ"א ז"ל וכלי חרס שנתמשו בו בזמן, מאחר דא"א בהנפלה מקרי דיעבד וסגי לזה במריקה ושיטת היתבי, (ועיי' דביאור הג"א ז"ל דלין ע"ז מסיון ק"ח סעיף ג' הג"ל, ובאמת לפענ"ד היה לו לזיין מדברי התוספות פסחים הג"ל) ועיי' ברמ"א אה"עו הלכות חלילה סימן קס"ט סעיף י"ב אלא דכתב המחבר, דישנו הדיינים כמו שגריסם לשיב דין, ועמדו לפניהם היבס והיבמה, שמהו חלילה לכתחלה מעומד, וע"ז כתב הרמ"א, אבל דיעבד אם חלילה מיושב שכר, וכן חולה שלא יכול לעמוד ויכל לחלוץ מיושב,

לאחר הפסח ומבשל בזה, עכ"ל, הרי דהרמב"ם השוה כלי שני לדין כלי ראשון לענין דאורי ויאל מדופיו לעולם, ואינו מועיל בהם הכשר, אך עיין מנ"ח סימן תנ"א ס"ק ג' דפירש דברי הרמב"ם דמירוי בכלי חרס שכל ע"י עירוי, מדשנה את לשון השעור, דהכלכה כ"ד בכלי מחבת נקט קערות וכוסות" וכאן נקט "קערות" לחוד, ועל כרחק דמירוי הכל בקערות שמשמש ע"י עירוי, ולא דומיא דכוסות, ומ"מ סייע המנ"ח דדעידעב דכלי נשתמשו בכלי שידוע ששולש לא נשתמשו בכלי ראשון בריך להתישב בדבר, דהא הרשב"א מחמיר כל השנה בכלי שני, ופסק דבני קליפה, וא"כ עכ"פ בדפוס ים לנהוג כותים עכ"ל, ועי"ש בפרט שכתב על דברי הרמ"א ויש אוסרים אפילו בכלי שני, וז"ל זה פשוט, ואף דעת המחבר כן וכו' וכן משמע מהא דאמרין בפרק כל ששה (דפרקין הש"ס) ומ"ש לענין יין נסך וכו' ומשני זה תשמישו ע"י חמין זה תשמישו ע"י זון, אלא דכל שאין תשמישו ע"י זון לאסור בכלי חרס, ועוד דאף בכלי שני בלב פורחא, והתורה העידה על כלי חרס שאינו יולא מיד דפיו לעולם, וזהו מעיקר הדין עכ"ל.

והש"ך בסיומן ק"ה ס"ק ה' לאחר שהביא דברי הראשונים המקליין בכלי שני הקשה מהא דכתב הרמ"א בהלכות פסח, דכלי חרס שנשתמש בהן חמץ בכלי שני לאסור? ומתוך דאורי משום חומרא דחמץ נגע בו, ומ"מ הממיר בכלי חרס אפילו בשאר איסורים, כיוון שהרמב"ם והרשב"א אוסרים אפילו בכלי מחשבו וכו' עי"ש. ולפי הדברים האלה איך נקול בזה לכתחלה להשתמש בעצמיהו אפילו בשעת הדחק בלאסור משהו כיוון שרבו בזה הממירין אפילו בשאר איסורים דעידעב עכ"פ ע"י קליפה, שאין שייך זה בקשרה של חרס, ועוד שהרבה טעמים תשמישו ע"י עירוי חללי ראשון דלאסורין דני קליפה מדינא (מלבד שיטת הרמב"ם עיין רובפות שנת דף מ"ב) וגם ידוע מ"ש הט"ז סימן ל"ה ס"ק י"ב דעל ידי עיריות הרבה בולע בכולו, והיו ככלי ראשון.

ומה שפוררני הרב ר' יצחק מפס שימים, מדברי הפרמ"ג ס"ס ס"ה שחקר בדברי הש"ך סימן ק"ה היל שכתב דמשום חומרא דחמץ מחמירין בכלי שני, אם כוננו דתמיד בולע משהו, רק בשאר איסורים אם תמיד ששים כנגד המחש, ובחמץ אסור במשהו, או משום שיש בלאסורו של חמץ איסור כרס, לכן גם בכלי שני מחמירין. דאוסר? וסיים דמסתבר דגם משהו אין בו עי"ש. **אין** מכאן שום סתירה לדבריו. (א) דמדברי ה"ח סימן תנ"א שהבאתי בענף ה' מוכח בהדיא דלא כהפרמ"ג דכותב דכלי שני בולע פורחא ואינו יולא מיד דפיו לעולם בכלי חרס, שכל דברי הרמ"א שכתב הפרי"ם בדברים האלה ע"י סובסב גם דברי הש"ך ה"ל. (ב) בודאי להמקליין כ"כש לחינו מבשל ואינו מחליט ומבדיל כלל, בודאי לדין לשיטתם דברי הפרמ"ג ה"ל דגם משהו אינו בולע, אך משום חומרא דחמץ הולץ שיש בלאסורו איסור כרת מחמירין כהפוסקים דס"ל דכלי שני לכה"פ מבליע או מפליט, ואפילו אינו אוסר טולא אבל כרי קליפה בולע, ואם נוכל לאחר בכונת דברי הפרמ"ג.

ואח"כ

חורה וכו' ועיין רש"י לפי שאין בני תורה ומקילו ט"ל, ועיין ר"מ שם וז"ל מהא שמעינן דאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להם המסורים לשם האכיל אין אדם רשאי להורות לכן הותר, אלא יחמיר עליהם לאסור עכ"ל, הרי לנו בדברים אלה ראשונים עיריות וישראל נתפסו להתיר, מ"מ אסרו לבני עמם בצדק לפי שאין בני תורה, מכ"ש דבר שנחשש בכל הפלות ישראל לאסור, וידוע דבמקומות שלנו עניני הפסח חמורים ביותר מבטרי ישיא, ואינם בני תורה, איך נקול. להם אפילו בשעת הדחק היותר גדול, שמלבד שיקולו בעניני פסח המסורים, אלא גם יקילו בכל האיסורים, שיאמרו שהכל תלוי בדעתנו ורגלנו (כמו שאומרים הפוסקים).

ועיבורא ע"ד פשוט ביותר מדברי ר"ח האלה להולך ישר בלא עקמומית, והוא דמי למ"ש במ"מ מועיק דף י"ב ע"ב בענין פרידוס דר' יצחק שבה תקלה על ידו עי"ש ואחר שם בדיוטא (הובא ג"כ שו"ת ובשאר ראשונים) ילפינן מקלקלחא ולא ילפי מתקנייא ועיין סוכה דף ל"א ע"ב אמר מה, לא מלא אחריו לא יביא פריש או רמון או דבר אחר, פשוט? מהו דמיא ליה י"ב כי הוי דלא שסתבה תורת אחריו, קמ"ל וימנין דנפיק חורבא מיניה דאחי למסרך, ועיין ר"ח וז"ל ואצ"ל דמיא לאחריו, מיידי דבר אחר, אמרי הא כי האי, זה פועל? זה פועל, ונפיק מיניה חורבא, הלכך אסור דבר אחר וזלתי אחריו עכ"ל, כמו כן בגי'ד, אם נחיר, אפילו ע"י העלה ג' פצמים, כדבשולי עט"ס, יבוא תמיד להגביל כלי חרס אפילו אותם שנשתמשו ע"י כלי ראשון, ולכה"פ וכסורי תמיד טעלירם שאסור מבליעת איסור (אפילו ע"י עירוי) והקלוקל יהיה גדול מהזיקון, ועל כיוצא אמרו חז"ל חכמים מהו דבדברים דר"ל אפילו במקום שגריך להיתר מאד, דהיתיר ישרא לאלנו אפילו שגט שטוס, בעת שלא יהיה שום דוחק.

אך בעיקר הדין דכלי שני שהקילו האחרונים ה"ל יש לשדות בו נגמא, הלא בטור סימן ס"ה הראשון דעת הרשב"א ז"ל שכלי שני מפליט ומבליט, וכן הביא הס"ב שם בשם הרשב"א, ועיין בש"ך שם ס"ק כ"ז דהרשב"א אוסר אפילו דעידעב, רק אכן דעידעב שמינין על הרמב"ם להקל, ובפסק הש"ע שם, ועיין פרי"ם שהאריך הרבה, וכן מקו הירושלמי פ"ק דתעשרות ופ' כירה שם כל מהו דין כלי שני, והשווה דכלי שני, אם הוי סולדת בו, יש להחמיר לאסור כולו, רק במקום הפסיק הקול בזה, (משום דב"ס בכלי מוכח להקל בזה) אבל כרי קליפה ל"ש דין לר"ח בולע דאסור דעידעב גם כן, ועיין בש"י סימן ק"ה ס"ק ד, דטעה לדברי רש"י שסובר שאף שכלי שני אינו מחליט ומבליט כלתא. מ"מ מחליט או מבליט ואסור וכו' אם הוי סולדת בו, רק בדין וד"ה ת"ק, והנאסר"כ הסיג עליו רק במה שזולע לאסור יותר מקליפה, עי"ש.

ועתה נבאר קצת על כלי שני בפסח, עיין רמב"ם ז"ל פ"ה מהלכות חמץ הלכה כ"ה, וז"ל כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בחמין בין בכלי ראשון כגון קיריות בין בכלי שני כגון קערות וכו' אין משתמשין בהן מלה, אלא מניחין

כיון דאסורא דרבנן מנעיל ג' פעמים וליה, וביא ראה מן הירושלמי, וכ"כ הרשב"א, וסיוס דבריו, דאפשר שלא התירו אלא באסור על דבריהם שאין לו עיקר מן התורה, כהרומה וחלה בח"ל, וכן בשולי עניינא, אבל שאר איסורים של דבריהם התמירו בהם, כשל תורה, ורואי לחוש שלא להקל בהם, עכ"ל, ועיי"ש ב"י וב"ח ודרישה ובחימושי הגהות, וא"ל איך סמכין להכשר זה ב"כ"ש ואפילו אינו בן יומא, ואף שיש לדרד בזה ולתאר, דאם לא נחוש למיורי כח"כ לטיל בסוף ענף ה', דחשק בלי שני ואינו בן יומא קיל ביותר והמכין להנעיל חומה ג' פעמים כמו בבשולי עניינא וכדומה, מ"מ אחר השניון יש לעיין בזה, דהנה עיינינו בספר השיעור חלק ב' בענין בשר וחלב, שממנו העתיק הסוד דבריו הנ"ל, שהקשה שם דאין מהני הנעלה ג' פעמים הא אין מבטלין איסור לכתחלה? ומיך דהוא דוקא, לאכילה, הא לאו הכי מותר, הלבן מנעיל בחמין, כדי שלא יהא בה טעם, וכזה עוד וז"ל, ואע"ג דקיי"ל דלי חרם אינו יולא מידי דפויל לעולם, אינו יולא להעלה אחת קאמר בכלי מטבוח, אי"ג טעם אין בו, משאו יזו לעולם, דאח"כ כיון דנעל"פ מותר מדאורייתא לכתחלה, מפני מה אחרת תורה וכל בלי חרם אשר נבטל בו יבשר הלא הי"ו מותר למחר בשעברה ומה? וכו' ש"ח מותרת עכ"ל, הרי להחירוק הסני, דמותר יש בו לעולם, אפילו לאחר הגעלה, ואין נחיר לעשות כן בהכשר לפסח להשתמש בדבר שיש בו מחסור חמון לכתחלה? דבשלחא בהגעלה בלי מחסור טעמל נגמיר ע"י הגעלה ספיר, אבל במקום שנשאר משהו, בשלמא בשאר איסורים משהו אינו אוסר, משא"כ בפסח לפי מסקנת האחרונים לריבוס ג' דברים להחירוק, ריחא, משהו, וטוהך טעם לפסח, עיין מנח"א סימן תמ"ז ס"ק מ"א ובשאר איסורים עיי"ש.

והפ"ח (ע"ה) המובא לטיל בענף ה' כיון לדבריו, במ"ש דאפילו בכלי שני בלב

פורחא והתורה העידה על כלי חרם שני יולא מידי דפויל לעולם אוסר, וזהו משיק דהיו ודיוקו מהש"ס פסחים דף ל' הוא דיוק ענין, דקאמר הש"ס זה תשמישו ע"י חמין וזה תשמישו ע"י לוגן, לוגן, תשמיש דגל שאין תשמישו ע"י לוגן אסור בכלי חרם—ואף דביעבד דבר' ומניעת שמחת יו"ט נסמך על המקילין ב"כ"ש (וכתירוק הראשון של בעל השיעור הנ"ל) ובפרט באין בני יומא, אבל איך נעזי להקל לכתחלה בפומב, נגד הדיוק העלום ב"כ"ש ששמחת דבריו הפ"ח, ובפרט שגם המנ"א אפילו דביעבד לא רזי להקל בכלי שני וכזה שריד להחייב דבר, וגם בזה התנה בפירוש, "בכלי שידוע ששולט לא נשתמש בכלי ראשון ונדולו ונחול דידוע שלא נשתמש גם ע"י עירוי, [ואפשר שגם בזה יש ס"ס, ולי"ש] ואין קיל בפומב בענינו, דידוע דכעת שיש דוחק בכלים ובקצרות טופכים רוב פעמים מהקדירה לחור הסעילר, וגם מניחים עליהם דברים אפ"ס ומבטלים עבים, לצדית וכדומה, ולדבריו הפ"ח הנ"ל ע"י עירויית הרבה יש להם דין כלי ראשון.

לכ"נ אף שאין מניחין להרבנים המקילין בזה, ע"י הנעלה ג' פעמים, מ"מ חס לי להמיר

ואח"כ מלאתי להגותן מלוא זיל על אורח"ס סימן תמ"ז ספ"ג וזיל ועיקר הטעם דמחמירין ב"כ"ש, אף דנשאר איסורים מותרים, הוא כיון להרבה פוסקים אסרי ב"כ"ש אף בשאר איסורים, חס לדעתם בחמין, משום חומרת דחמין, וכ"כ הש"ך ביור"ד סימן ק"ה ס"ק ה' עכ"ל ועיי"ש שמשכ דברי הפ"ח דבחמין אסור דעסם כל שהוא מיהא איכא ודבריו נטיס לדברי הפרי"ח הנ"ל, והוא כדברי בעי"ה.

ועתה (ע"ה) נדבר מענין הכשר הטעלירס להרבנים המקילין בזה הסוגים על דברי חס יעקב הנ"ל דביעבד במקום הפס"מ ומניעת שמחת יו"ט, ואינו בני לוגן, גם בחמין מקילין, ובנידון דידן שנת הדחק כדעבד דמי, דהנה הפרי"ח כתב בסוף סימן תנ"א דפארעליי שלט נחשב לכלי חרם ולא ככלי זכוכית, ועיין בשו"ת שאל ומשיב קמא סימן י"א (הובא ג"כ בדרכי תשובה סוף סימן ת"ח אות ק"ז) דמחלה היה חוקר להקל בכלי פארעליי, ולבסוף כתב שמכר מדברי הפרי"ח הנ"ל דדינאם ככלי חרם עיי"ש.

ואף שמיני הכשר אפילו בכלי חרם בפסח שביא כחיר מהיוון תנ"א ספ"ג ב"א, חביות של חרם שנחתו בהם שבר של שפירים מותרים בהגעלה או בעירוי שלשה ימים, לפענ"ד לא דמי בכלל, דהנה גם הבליעה ע"י לוגן, כמ"ש הסוד ב"ש רבנו יואל, דאשכחנ היו רבנים ליתן שבר של שפירים בחביות של חרם, והמיר ליתן בהם יין בפסח ע"י הגעלה, דהא דאמרינן כלי חרם אינו יולא מידי דפויל לעולם, היינו דוקא בשביל ע"י חרם, ולא במקום שבה שכל בלי הגעלה מלוגן, ויש לזה מקור מש"ס פסחים דף ל' ע"ג, נבי חרם דקניא דבעי מחמיר מהו לאשתמושי בזה בפיסחא וכו' ח"ל חיונה לזה דמתייב אלאה בלי ואסורי, והתורה העידה על כלי חרם וכו' ופירך הש"ס ומאי שאל לענין יין נסך דשרי, וכ"כ יין נסך דרבנן, חמון דאורייתא חוקין, ח"ל זה תשמישו ע"י חמין וזה תשמישו ע"י לוגן, ועיין רש"י ח"ל חמון תשמישו ע"י חמין כל השנה, אבל יין נסך לא נשתמש בו אלא לוגן, ולפ"ז באופן שגם בחמין בלי הגעלה כל השנה רק בלוגן שפיר מותר ע"י הגעלה כמו ביין נסך, כמ"ש בנידון דידן שכל הגעלה ע"י דבר חס, שנלכח פוסקים גם חוס דכלי שני חפלי ומבליע, מהיכן נלמוד הכשר בכלי חרם ע"י הגעלה או מלוי ועירוי כמו בחביות הנ"ל, וכל ההולך ישר וראה שלא קרב זה לזה.

אך (ע"ה) מיני הכשר גם לכלי חרם שבה ע"י בליעת חמין, בהגעלה ג' פעמים בדין בשולי עניינא סימן ק"ג ספ"ג ע"ה, אך מה נעשה בזה שהפרי"ח סימן תמ"ז ס"ק ל"א ובכח סימן תנ"ב שדא בו נרנא, דאפילו באיסור, דרבנן אלו אינו לוי הירא בכלי חרם, אלא בחלת חו"ל ובישול פכו"ה, דדוקא שם מנעיל ג' פעמים, הא שארי איסורי דרבנן לא, עיי"ש.

ודע יידי! שבדרי הפרי"ח ג' האלה נובעים ממקור קדוש ונתיק, דו"ל הסוד יו"ד סימן קכ"א, כתב בעל השיעור אי לא דמסתפינא מברכותא אחינא דאפילו כלי חרם בקדירה דלאו בת יומא,

בזה, ופסר לפי מה שמעתיק בלוחה דברי השוירי כמ"ג חלק אור"ח סימן תנ"א בהגות ב"י אות ל' לענין כלי פארזילי עיי"ש, וכת"א העירי ג"כ מדברי היד אפרים ר"ס ק"ב בשם שו"ת יעב"ץ עיי"ש, והדברים עתיקים.

בעירי פומבז, שתיקו קלקלו, כי מלבד מה שכתבתי בענין ענין ענין, הנני רואה בזה פריקת מול ופריקת גדר לחומר דפסח שהיה עד היום אלל ההמון עס. ועיין בשו"ת יד אליעזר להגאון העצום ר' אליעזר הלוי ז"ל מויעק, סימן ל"א, שמתוך דבריו יש סמיון להבנים המקילין

סימן ג

הה"ס תרפ"ב.

לכבוד הרה"ג שליט"א.

מה שדרש ממני לעין ברבר איש אחר הפשי ממש (קאמניסט) ואינו חושש ב"ס לתורתנו הקד, ודרכם שנושאים נשים רק לפי חוקי הממשלה (גראודאנסקי בראק), וכן עשה הוא, וחי עמה בדרך איש ואשתו, רק בני משפחתו הרבו דברים עמו שישא אותה כרת משה וישראל, וכאשר הוא נחפו לדרבנו, רוצה לישאנה בחול המועד דוקא, שנוסע למקום שירא שם לישאנה כרת, לפי החוק שלהם, אי שרי למיעבר הכי?

על הראשונות ולישא אותה כדון תורה, כרת משה וישראל, בודאי היה אללו הנשואין שמחה גדולה, ולכן אף שעדיין עומד במדרו ומכניסה לחופה כרת רק בליון קרוביו ובני משפחתו, אין להשגיח על דעהו ולדמו הפסטי, שבטלה דעתו אלל כל אדם השלמים ההולכים בתורת ה', הנשואין נחשב לנו לשמחה אף בחופן בזה, אף שהוא הולך חשיבים, דמה שהוא חי עמה מקודם בקרוב בשר, בליסור, אינו מנרע כלום שמחה הנשואין הנכבדי (לפי האמת) דהנשואין הם עיקר שמחה, ואף בחופן בזה אחרת משנתנו הנ"ל לישא במועד.

לאחר שאלתי הדברים האלה, וחפשי למנוח דבר מפורש לדון זה, כדי שלא יהיה בלב שום פקפוק עיי"ש, מלאחי לו מ"ל חבר בזה, להגאון בעל פרמ"ג על אור"ח סימן תקמ"ז ס"ק ג' ב"א, שדרבו תמיד לקצר באחרים ח"ל פסטיא לי אירסה בבירה אסור להנשא, מייבצי לי נשאת נכנסה לחופה ולא נבעלה ונירסה מהו שיהא מותר להחזירה, ד"ל שמחה היא לו עכ"ל ולפענ"ד ראה לאחר בזה, דבש"ס קדושין דף י"ד ע"א איבעיא להו ביאה אירוסין עושה או נשואין עושה, ולא נפסטה ודעת הרמבם ז"ל דביאה אירוסין עושה עיין להרש"מ פ"י מהלכות אשות הלכה א' עיי"ש, ולכן אם אירסה אשה בבירה, קודם יו"ט (אף שמין אחר מכות מדרות כמבואר בש"ס אורח"ב) אף אסור להנשא במועד, משום דאף דבעל אירסה מ"מ נחשב הנשואין לשמחה, רק חקר, היכא דנבעלה לחופה ולא נבעלה ונירסה, אפשר דאף דנחשבה לאשתו ממש עיי"ש כניסתו לחופה, מ"מ לא דמי למחזיר גרושה, דנחש לו כניסתה השניה לשמחה משום חיבת ביאה, וגם אז אסור במועד, משום דאין נשעבין וכו'. **ב"מ** לפענ"ד, על כל פנים אהמ"ו רואים מדברי הפרמ"ג דאיכא דלירסה בבירה [בעדים] מ"מ הנשואין שמחין שמחין נחשבים לשמחה ופסטיא לו שאסור במועד, כל שכן בעי"ד שזיו חי וזות מחמלה, הנשואין נחשבים שפיר לשמחה, ולא דמי כלל למחזיר גרושהו משנשאת דמותר במועד. כללפסנ"ד, ואין אהמ"ו אחראין עליהם.

ונלמנים

ורא נעלם מתכ"ר מה שמבואר בש"ס ופוסקים דאין נושאים נשים במועד, דאין מערבין שמחה בשמחה, ויש מי שסבירים דנשואין נשים במועד הוא איסור דאורייתא, ואפילו נשואין בלא סתירה אסור, עיין בפור ז"ש פ"א אור"ח סימן תקמ"ז. רק חילא דכת"ר הוא ממה שמפורש במשנה מ"ק ז"ש שם, דמותר להחזיר גרושהו בחול המועד, ופירש"י ח"ל, דלחיי שמחה כל כך, וכן הוא בירושלמי, אבל מחזיר הוא אם גרושהו מפני שזיו שמחה הוא לו עכ"ל, ויין שהא"ש הלז חי עמה כדרך איש ואשתו, אפילו בלא נשואין, אין כאן שום שמחה, והוי כמו מחזיר גרושהו שמותר לישאה בחול המועד.

ידע נא כת"ר שירא אנכי להנחות בעריותא דא, בדבר שמפורש לאיסור במשנה דמוע"ק דף ח' ע"ב אין נושאים נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות וכו', ודי לנו במה שמרבי"ם פו נדפשו נכדי יומרים שמחה ז"ל בדברים המפורשים בראשונים וקדמונים לאיסור, כסבירות כרסיות, לא כן בדבר המפורש במשנה לאיסור, ולא מבזר פוסקים ובש"ע לחלק בין הנושאים ח"ו להקל בזה, אף שיש לדדים לבדן, ולבין כפי שכלנו ורלוונט, ואין לתדש שום דבר בלא ראייה נחת, הנע בעמך, מי שהוא חפשי גמור, ומזהה את המועדות, ואינו נוהג בזה שום שמחה, האם מותר לו לישא אשה במועד כיון דעיקר הטעם דאין מערבין שמחה בשמחה כדי שיהא לבו פנוי לשמחה של יו"ט, כמ"ס ההוספות שם בדרי"מ לפי עיי"ש.

אלא ע"כ הוא פסוק, דאין משגיחין אהמ"ו על דעתו ולדמו הפסטי, נגד דעתו ושללו תורתנו הקדושה, דמאות לאו ליהנות נשעבין בשכלנו נשעמין, והם רק כעול על זוארע, כמ"ס רש"י במ"ס ר"ה דף כ"ח ע"ב עיי"ש, ולוא היין התפסי ההכלית האחרית היה מקיים מלות שמחת יו"ט כדנא, וש"ך שפיר גס לדרייה אין מערבין שמחה בשמחה, וכמו כן בעידון דידן, אף שחי עמה קודם הנשואין כאיש ואשה, בליסור, בלא חופה וקדושין, חי"מ לא יעירי שיבז בתשובה ורולה כעת לחזור

יפה לענ"ד כן מלאמי להעיר בהקפדה שמימי עכ"ל ידידי הנ"ל.

ורפענ"ד אף ששפיר מהו בזה, מ"מ חס ושלום להסיר הנשואין כאלה במועד, בדבר שמפורסם במשנה. לחזן נשואין נכנס במועד, וכח"ש בעק"ב, דמלבד זה הרי ידוע שהרבה ראשונים חולקים על הרמב"ן, והרא"ש והעורר אהב"י בסיומן כ"ו הולכים אחר שיטת הרמב"ם וז"ל דדון פלגש אינו אלא במלך ולא ביהדיע, ובזה הסוד וז"ל דלוקה משום לא תהיה קדשה, ואפילו לא בא עליה משום זנות אלא לשם אישות ביה לבניה אינה נחשבת כאשה, ואפילו אם יחדה, אלא אדרבה כופין אותו להנתיח וכו' עכ"ל, ועיין דרישה ופרישה וברמ"א שם, ואפילו להחולקים ע"ז, דגם להרמב"ם אין מלקות באינה מופקרת, מכל מקום איסור עשה יש בזה, אפילו היכי דמיוחדת לאיש אחד, עיין ב"ש ובגדל"א שם ס"ק ח' וכן החלוט הגאון העגוס ר"ד מקרלין ז"ל בריש הל' אבות ביד דוד ס"ק ב', ג'. וספיר נחשבין הנשואין הבאים אחריהם בחופה וקדושין לנשואין חמש.

וכן נראה לעצ"ד לענין לחזור ממערכת המלחמה. כיון דמחלתא לא היה חוזר בשבילה אפילו לנשות הרמב"ן דנקראה פלגש, מכל מקום דמי לאילנית המבוחר בירושלמי הובא ג"כ במשנה למלך פ"ו דמלכים דאיני חוזר, הואיל ואין מלוה ליבש עמה איני חוזר עיי"ש, ואף דאינו חייב עליה ואינה בכלל לא תהיה קדשה לנשות הרמב"ן, מ"מ אין מלוה ליבש עמה. ולכן אם נושא אותה אח"כ בחופה וקדושין חוזר שפיר מעורכי המלחמה, והוא שפיר חדשה לענין מלוה, ואינו דומה כלל למחזיר גרושתו דשם הייתה נשואי מלוה מחלה. מחזיר אין כאן אשה חדשה, משא"כ בזה, ועיין מהות חינוך מלוה תקנ"ו, אות א', ויש להאריך בפרט זה, אך כעת הבטי בדרך הגולה, מפני ומפני, וספרי אין אחי לעיין בהם, ועוד חזון למעד.

ונאמנים עלי פלגי אהב, דברי ידידי הרה"צ ר' שנהי פרידמאן מסמאוווסק שליט"א שדא נרגא בדברי הנ"ל, דאין דמיוני עולה יפה לדברי הפרמ"ג האלה, דאף אם ניוח דהיא שאלתה בביתא ג"ס הנשואין שח"כ נחשבין שפיר לשמחה, משום דאחרי ביות אירוסין אסור בה חי' אשות, עד אחר הנשואין, כמובן, אבל אלו הקומבינטים שמקשרין את עצמם בקשר אמת ומיוחדים את נשואיהם להם, ועושים ביניהם נשואי האירוסין, בודאי נחשבת היא לו לפלגש, ולדעת הרמב"ן הובא בכסף משנה פ"א דאשות, פלגש מותרת גם להדיוט מן הדין [בלא כחובה וקדושין], רק הרמב"ן כתב בסוף אותה משנה להשוואה ואחיה במקומה חסידים מן הפלגש, שחם ידעו הה"ח ז"ל ויפרונו ויבאו עליהן בגדונת, וכיון דאינה נקראה יונה רק פלגש ומיוחדת לו, וכעת יאמר להכנס עמה בבית הנשואין על ידי ח"ק לא ארע אם יש בזה לד שמחה, יותר מכל מלוה אחרת, ובודאי דינה כמו מחזיר גרושתו, דאינה חדשה לו שוב, וכדברי הגמק"י שם שכתב דרק בחדשה יש שמחה ולא בישנה, ואירסה בביתא ואח"כ לקחה ג"כ חדשה נקראה, דהא היה אסור בה מעת האירוסין עד עתה, ורואה לזה דהדין כי יקח איש אשה חדשה לא יא' צבא, דגם ההם אינא מעט מחזיר גרושתו (בסוגה דף מ"ד), אבל אם אירסה בביתא ואח"כ לקחה בודאי היא חדשה נקראה (דכה הקרא אומר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושנה אחת אשה אף דבעל אותה כמה פעמים) שוב ראינו בשו"ת תשב"ץ ח"ג סימן מ"ו, שגם הוא כתב שם, וכן אם נשאת. בחוקות העני"ס הרי היא אלוה כפלגש וכו' ולכן כה"צ אם רולה לישא אה פלגשו בחופה וקדושין אולי אין בה כל שמחה ומותרת, ובודאי בשם אשה חדשה לא נקראה אלוה, ולענין אם עובר הוא בלא יא' צבא וכו' בודאי יש לעיין הרבה, ולכן אין דמיון כה"ר עולה

סימן ד.

ב"ה י"ד טרחון תרפ"ב.

נשאלתי מנבאי בית הכנסת, „אחדות" מפה, כאשר מפני מצוקת הזמן, ושער העצים שפעה למעלה משכל האנושי, עד אשר בלתי המציאות להסיק את תנור הבית הכנסת בימות החורף, ולכן נגמר ברעתם לעשות מחיצה סמוך לתנור ולהשאיר מקום קטן וצר ששם יתפללו, כרי ש"א יתבטל התמיד, וכאשר גם קרשים אינם בנמצא, רוצים ליקח הקרשים ממקום צניעות שעל חצר בית הכנסת (כי מפני הרוחק סוף סוף נהרסו ונגנבו הבתי כסאות של בתבג"ס שבעיר). ולעשות מהם הכחיצה הנ"ל, אי שרי למעבד הכי.

תשובה:

ועכ"פ של מי רגלים אסור לקרות קר"ש כנגדן וכו' וז"ל נראה למוצי הרב דיון שמוכנים לכך, אין ציול דבשיע מועיל, ואפילו נתן דביעות מים זכים בעצבי של מי רגלים אסור לקרות קר"ש כנגדו, דכמו זואה דיינין ליה, ואסור מן התורה, בין זה בין מי משרה וכו' ואלא בזה, דבכלל

ובזה

הנה לפנינו שתי חקירות. (א) אי מחיות בית הכסא נחשבין בבית הכסא חמש, ואפילו כשהן עטוין ממקומן, ובגדל רע"ה שם נחשבין למוסל, ולפ"ז יש בזה חשש איסור דאורייתא, להזכיר בפניהם דבר שנקדשה כח"ש רבנו יונה פ"ג דברכות על דברי הש"ס, מ"ר נרף של רע"ה

ורפ"ז ללאור צידון דידן אין לעשות מחילות הבית הכנסת מחילות הבית הכסא, ולהתפלל שם, דאסור להזכיר לפניהם דבר שבקדושה, דאף שאין עליהם זואה, מ"מ הוו כגוף של רש, וכדברי הט"ז והמנ"א והמחית השקל הנ"ל.

מ"מ נראה לעפ"ד להקל בזה, דהמחירות בענין המחילות לא החמירו רק בזמן שעומדות במקומן, ומיוחדות לביה"כ, וגם זה אינו אלא מדרבנן, ולא כגוף של רש, זמש דאסור מן התורה כמ"ש לעיל בעקף א' בשם רבנו יונה ז"ל, כדמוכח מדברי המנ"א הנ"ל, שכח לדמות דין מחילות להא דאסורין ביה"כ חדש שאין בו זואה, וכאשר מבאר דבריו המה"ש הנ"ל, ואסור ביה"כ חדש שאין בו זואה הוא רק מדרבנן כמ"ש הרב ר"י סוף פ"ב דברכות לענין הזמנה וז"ל ועשם דבר, דהו"ל חוק דרבנן, דלא אסרה תורה אלא בית הכסא עצמו, או כל דבר של טינוף עצמו דומיא דזואה כדכבינן לעיל, אבל כשאין בו זואה אינו אסור אלא מדרבנן וכו' עכ"ל, (ודבריו האחרונים אינם סובבים רק על ביה"כ שם, דאי לאו, תהיה סתירה מדברי עצמו שהעתיקו בעקף א') משא"כ הויא שוטלו המחילות ממקומן ונעקרו מעיקר הבית הכסא אין שום איסור עליהם אפילו מדרבנן לקרות קר"ש נגדו, ולא דמי כלל לדין הזמנה הנ"ל, דחוינן שם המחילות מקבלות עליהם שם בית הכסא אפילו אין שם זואה היינו בחוק הבית הכסא, כדאמרינן בש"ס ברכות דף כ"ו, אבל כשאין זואה מותר לקרות קר"ש ע"י הזמנה, וכן פסקין בש"ע שם, ועיין מנ"א, והסביר בזה, דכיון שנקבע על המקום הזה שם ביה"כ, חיישין לבזיון (לשון רבי"ו) ונאסר להזכיר שם דבר שבקדושה, כדמוכח בעלמא, משא"כ להחמיר כ"כ נגד המחילות שם ממחירן, וכמו כן המחילות שנעקרו ממקומם שהוקבעו לבית הכסא, ואינם חקוקים ודבוקים למקום האיסור, וגם לא ישמשו עוד לתשמיש כזה, אין עליהם שום איסור להזכיר נגדם שם שבקדושה, ומכ"ש דלא דמי להא דאמרינן בש"ס ברכות שם, בית הכסא שאמרו אעפ"י שאין בו זואה היינו במקום שניענין שם ופינו משם הזואה וכדפריש"י שם, אבל המחילות בעצמם אין עליהם שם ביה"כ כשניענלו ממקומם, ובפרט בעניננו שהוקבעו במקום אחר, דנחבטלו שמה לכוולי הבית הכנסת.

ורפ"ז ללאור צידון דידן אין לעשות מחילות הבית הכנסת מחילות הבית הכסא, ולהתפלל שם, דאסור להזכיר לפניהם דבר שבקדושה, דאף שאין עליהם זואה, מ"מ הוו כגוף של רש, וכדברי הט"ז והמנ"א והמחית השקל הנ"ל.

מ"מ נראה לעפ"ד להקל בזה, דהמחירות בענין המחילות לא החמירו רק בזמן שעומדות במקומן, ומיוחדות לביה"כ, וגם זה אינו אלא מדרבנן, ולא כגוף של רש, זמש דאסור מן התורה כמ"ש לעיל בעקף א' בשם רבנו יונה ז"ל, כדמוכח מדברי המנ"א הנ"ל, שכח לדמות דין מחילות להא דאסורין ביה"כ חדש שאין בו זואה, וכאשר מבאר דבריו המה"ש הנ"ל, ואסור ביה"כ חדש שאין בו זואה הוא רק מדרבנן כמ"ש הרב ר"י סוף פ"ב דברכות לענין הזמנה וז"ל ועשם דבר, דהו"ל חוק דרבנן, דלא אסרה תורה אלא בית הכסא עצמו, או כל דבר של טינוף עצמו דומיא דזואה כדכבינן לעיל, אבל כשאין בו זואה אינו אסור אלא מדרבנן וכו' עכ"ל, (ודבריו האחרונים אינם סובבים רק על ביה"כ שם, דאי לאו, תהיה סתירה מדברי עצמו שהעתיקו בעקף א') משא"כ הויא שוטלו המחילות ממקומן ונעקרו מעיקר הבית הכסא אין שום איסור עליהם אפילו מדרבנן לקרות קר"ש נגדו, ולא דמי כלל לדין הזמנה הנ"ל, דחוינן שם המחילות מקבלות עליהם שם בית הכסא אפילו אין שם זואה היינו בחוק הבית הכסא, כדאמרינן בש"ס ברכות דף כ"ו, אבל כשאין זואה מותר לקרות קר"ש ע"י הזמנה, וכן פסקין בש"ע שם, ועיין מנ"א, והסביר בזה, דכיון שנקבע על המקום הזה שם ביה"כ, חיישין לבזיון (לשון רבי"ו) ונאסר להזכיר שם דבר שבקדושה, כדמוכח בעלמא, משא"כ להחמיר כ"כ נגד המחילות שם ממחירן, וכמו כן המחילות שנעקרו ממקומם שהוקבעו לבית הכסא, ואינם חקוקים ודבוקים למקום האיסור, וגם לא ישמשו עוד לתשמיש כזה, אין עליהם שום איסור להזכיר נגדם שם שבקדושה, ומכ"ש דלא דמי להא דאמרינן בש"ס ברכות שם, בית הכסא שאמרו אעפ"י שאין בו זואה היינו במקום שניענין שם ופינו משם הזואה וכדפריש"י שם, אבל המחילות בעצמם אין עליהם שם ביה"כ כשניענלו ממקומם, ובפרט בעניננו שהוקבעו במקום אחר, דנחבטלו שמה לכוולי הבית הכנסת.

ורפ"ז ללאור צידון דידן אין לעשות מחילות הבית הכנסת מחילות הבית הכסא, ולהתפלל שם, דאסור להזכיר לפניהם דבר שבקדושה, דאף שאין עליהם זואה, מ"מ הוו כגוף של רש, וכדברי הט"ז והמנ"א והמחית השקל הנ"ל.

לגמרי

והיה מחמיר קדוש הוי, ולפיכך חמור יותר ממי רגלים שאינם אלא מדרבנן, כדאמרינן לעיל, לא אסרה תורה אלא כנגד צמוד בלבד וכו' עכ"ל ר"י ז"ל, ב' יס להסתפק אם לעשות מהם מחילות י"ת הכנסת, דאפשר דאסורין לגבוש משום חמור ומנוה, משום הקריבהו לא לפתח, כאשר יבואר להלן בעפ"ש.

הפסק הראשון הנ"ל ללאורה תלוי במחלוקת מין הבי"ה והבי"ה והט"ז שחולק עליהם, דבי"ה באור"ח סימן פ"ב כתב וז"ל משמע לי דהא דאסורין לקרות קר"ש כנגד בית הכסא, דוקא בביה"כ שאין לו מחילות, כגון בתי כסאות שבזמן חמאי התלמוד, אבל אם יש לו מחילות כמו בתי כסאות דידן אעפ"י שיש בו זואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש, דכיון דמחילה מפסקת הוי רשות בפני עצמו וכו', ואע"פ דאור"ח לחומר שאני ביה"כ דחמיר, שאעפ"י שאין בו זואה אסור לקרות כנגדו, מ"מ כיון שיש בו מחילות המעבדות מלראות קרקע הביה"כ, הדעת נוטה להחיר לקרות כנגדו עכ"ל, וכן פסק בשלחנו הטהור שם, דאם יש לביה"כ מחילות, אעפ"י שיש בו זואה, קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש, אם אין מגיע לו ריח רש, עיי"ש.

וביראי, לפענ"ד, נכבדו בזה, דמחילות הבית הכסא נעשים רק שלא תראה הזואה או פירושו, ואינם שייכים כלל לבית הכסא, שצושים רק מעשה הגנה ולא יותר ומש"ה אין על המחילות שם בית הכסא, ואדרבה הם מתירים לקרות קר"ש בסמוך לבית הכסא דהמחילות מפסיקות, והוי הביה"כ רשות בפני עצמו, והוא נמצא ברשות אחרת לגמרי, אף שעומד בסמוך ממש, ופירש דבר כן חסדא (ברכות דף כ"ו) שאמ"ר, עומד אסור כנגד בית הכסא ותתפלל, דדחיק הט"ז לאוקמי דבריו בחדת, דמייירי בבית הכסא בלא מחילות, דסתם בתי כסאות שלהם היו ע"פ השו"ע, ולבסוף דבריו הפרי"ו על הידוע להחיר אפילו בשבתות שאין גבוש יו"ד, הו"ו שכן מעבדות מלראות קרקע הבית הכסא, הדעת נוטה להחיר לקרות כנגדו עיי"ש.

ורפ"ז דברי הבי"ה האלה לית דין נוסף דמותר לקרות קר"ש במקום שנעשה בבית הכנסת מחילה ממחילות הבית הכסא כצידון דידן, דאין עליהם שם בית הכסא ולא נרף של רש, כלל וכלל, וגם הבי"ה הסכים לדבריו, אם המחילות גבוהות וי"ד מכל דל דמותר לקרות קר"ש כנגדו בסמוך, אפילו אם יש בחוכו זואה, אם אין מגיע לו ריח עיי"ש, והט"ז השיב עליהם וכתב דגם מחילות הבית הכסא, כיון שמוחזקין לקבל זואה הו"ל כזואה, אפילו במחילה שגבוה וי"ד, ודמיה לספסל נקוב ולגנף של רש, וכן כתב המנ"א, דהמחילות עצמן הוו כגוף של רש, ובי היכי דאסורין בית הכסא חדש שאין בו זואה, ה"ה המחילות של הבית הכסא יקו, עיי"ש, ועיין מחמיר השקל דביאור דבריו, דכי היכי דלאסרה הקרקע אף שאין בה זואה ע"י זימון לזכר הביה"כ, ה"ה שחמיר, שאף שאין עליהם זואה מ"מ הוי כגוף של רש, דהיינו הכל שהזואה בחוכו, וכלקחמן סימן פ"ז עכ"ל, וגדולי האחרונים הסכימו להחמיר כהפ"ז והמנ"א, עיין במשנה ברורה שם.

לגמרי ולעשות ממנו בית דירה נראה דמותר וכו' עכ"ל.

ואה של גוף דברי הפנים מאירות יש לבוא בארובה ולפקפק על ראיותיו, שלא זכיתי להבינם כראוי, וקשה לסמוך עליו למעשה בזה, ועיין בשיקרי הדפ"ש אור"ח סימן ח' אות ג' לכאורה דלא כהפנים מאירות, מ"מ היכא שאין אמתו מדברים על מקום בית הכסא ממנו, רק על המחלות, בודאי אמתו עקירת השם, וע"ז בודאי כדאי לבחון עליו אפילו שלא בשעת הדחק, ובפניו בשעת הדחק כגידול דיוק, וכנראה מדברי המג"א הג"ל שאין זה אלא מדרבנן, בודאי כגון זה ה"ט"ו המג"א יודו לדברי הבית יוסף שמקל בחמיות, והוא כל שכן, מזה שכתב ה"ט"ו שם להקל היכא שהחמיות משמעות ג"כ להיות, שאין עליהם דין ביה"ב ויותר לקרות אפילו בסמוך, כיון שאין המחיות מיוחדת לבית הכסא בלבד עיי"ש בסוף דבריו, וכן היכא שנטעו משם לגמרי, ומשמעין לבנין אחר לגמרי, בודאי יש להקל, ובפרט בבתי כסאות שלנו שאינם ע"פ השדה ממנו, וכמו שבייט ה"ט"ו בעלמו, (ואף שזה אפשר דמתחמין להלכה, וגם המ"ב לא עשוקים מה"ט"ו) בודאי יש להקל כשנכנס דיוק, וכמ"ש תוספות ברטוב דף כ"ה ע"א בדה"מ ר"ח עיי"ש, ועיין פרמ"ג סס.

ועתה (ע"ה) נבוא אל החקירה השניה, מה שיש לעורר בזה, משום דהוי דבר מאוס ומגונה להשתמש מהנכנסים האלה בבית הכנסת ולתקן על ידם מקום התפלה.

איברא דכן חזינו בש"ס סימן קכ"ד סעיף י"א, דברות שגהם עכו"ם לעבודת אלילים ובכן שמען [דף דע"י] ביטול זה מותרים להדיוקן דאסור להשאל הלוואה להדליקם בבית הכנסת, משום דמאוס לגבוה, וכן כתבו האחרונים שם, לענין מנורות שהיו בבית אלילים שלקחן ישראל אחר הביטול, אפ"ה לבית הכנסת אסור, משום דחליט, וכן הוא בסעיף י"ב עכבר שגמאל שזמן של בית הכנסת אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת, ועיי"ש באחרונים דיש שסוברים דאפילו יש ששים דמותר באכילה, מ"מ אסור משום הקריבוהו לא לפתח עיי"ש, ועיין סימן קכ"ג סעיף כ"א ברמ"א דאסור לעשות מאתן זונה ומחר כלל דבר של מזה, כגון בית הכנסת או ספר חורב, ועיין מג"א ושאר אחרונים דהוא מדרבנן משום מאוס ובזיון לביה"ב וס"מ.

ובי נלפע"ד דיש לתקן בזה, דדוקא גוף הדבר שנתמאס אסור לגבוה, כגון אמתן, והבר של שווה שולקה מחמלה בבית אלילים, ובמנוחה שמקשים בזה אם בית העזרים (ולפע"ד משום זה כתב ה"ט"ו שם ס"ק ח' דכ"ש מטרות, ולכאורה מאי כל שכן כי בזה? אלא ע"כ כמו שכתבתי) וכן השמן שנתמאס ע"י נפילה העכבר, משא"כ הכסרים שהגיעו על הבית הכסא, הגם שלפי דברי ה"ט"ו והמג"א הג"ל בשעה שהיו קבועים לביה"ב היו נחשבים מדרבנן בגרף של רשי, הוא לא מזה עולם, רק מזה שמידתם נתקנס טוה, משא"כ שנטעלו משם ונפקר מהם שם בית הכסא, אין עליהם שום שם מאוס ומגונה, כשנקבעים כעת לבואלי בית הכנסת.

ועוד (ע"ה) הלא הבית הכנסת ראוי להתפלל בחוכו, לולא הקור, ומחיות הנכנסים של ביה"ב שהקבעו שמה, אינם רק לנאמס המקום, ודל הדפנות הללו ב"כ שם ביה"ב על בנין העינים והמחיות שמעיקר הבית הכנסת, ולכן אין שום פסול מיוחד לגבוה בזה, ודומא לזה אחרים בריה דף ק"ז ע"ב גבי שופר, נסדק לרחבו אם שמייר בו ששור תקיפה כשר, וכדפירש"י דחשיב ליה כחאן דאשהקל בלויא והוא ליה ארוך וקלוד, וכן אחרים בסוכה דף ק"ב ע"ב גבי השופר סוכו בראש האילן דאין עולין לה ביום"ט (דאין משתמשין באילן) שלש בירי אדם ואחת באילן כשרה ועולין לה ביום טוב, זה הכלל כל שאלו יטל האילן ויכולה לעמוד צפני ענמה כשרה ועולין לה ביום"ט, (ועיין רש"י שם דף קכ"ד ע"ב בזה) וכמו כן בגידול דיוק.

ועיין ע"ז דף קכ"ד ע"א דברי הש"ס שם המשתחוה ידקל לולבו מהו למזה וכו' לענין מזה מאי מ"מ חלף כלפי גבוה או לא? ועיי"ש כמה אבטיות בזה הענין והרמב"ם פסק להחמיר בזה לתחלה, ועיין בתוספות שם ברה"מ מי מאוס, מ"מ לפי דבריו אלה, היינו בדברים של משנה המורה נטשה ע"ז דבר המאוס, גמון לולב האילן הנעבד, ובגון המשתחוה לבהמה אי למרה כשר לתכלת וקרנים לחמולות, וכדומה, משא"כ צענינו דדל מחיות האלה ג"כ נקרא שם בית הכנסת, ובזה"ב בתי כנסיות צבסו וצבא"י ישראל מתפללין בצמחות צימות המורקן בבית כנסיות שאינם מסיקין כלל וכלל, שפיר אינם פוסלים המחיות האלה משום מאוס, כיון שאין זה עיקר הבית הכנסת, וכיון דמאוס וזכרת דבר שנקדשה נגדם אין שום חשש וכמו שכתבנו בעק"ב ד' ובס"מ השו"ת פנים מאירות, שפיר יש להקל שלא נחוש גם לתקן בזיון ומאוס לדבר מזה כנלפע"ד.

ורא (ע"ה) גרע גידול דיוק מזה שנעבד זה ע"ז בקבע דמותר להתפלל בחוכו, כמ"ס המגן אברהם סימן קכ"ד ס"ק י"ז בשם הרא"ם, ואף שהמג"א כתב תשע דביות דמי לחמור, ואף שמד דין ע"ז מותר, אלא משום מאוס אסור, לכן שריין בחמור, וכמו שביאר הגאון מהר"ש, מ"מ עיין באליה רבה שם ס"ק ט"ו שהביא דברי ה"ט"ו, שדומה מנורה שצבית ע"ז גר של שווה שהיה בבית של עכו"ם וכן שמשן, דאין להשתמש בה בבית"כ, וה"ט"ו כתב שהוא כל שכן מנה, וכבר הא"ר ו"ל ואני מסופק דשאי גר שראו דבר מזה, אכל מטרות לא גרשו מלובס מלובס שיעבדו בשעת התפלה, ואפילו הבית שנעבד בו בקבע מותר להתפלל בחוכו כמ"ס הרא"ם, ואף שהמג"א כתב תשע משום מחמור, מ"מ בתשובה גופיה עיינתי דלא משמע הכי וכו' עיי"ש, ודבריו קרובים להסכרות שחדשתי ותלקתי בענפים הקודמים, ועיין בשו"ת ח"ס סוף סימן מ"ב ובשו"ת י"ז יח"ק סימן י"ד וי"א עיי"ש.

ועיין (ע"ה) פרמ"ג סימן רס"ג בא"ח אות ח' לענין גר של עכו"ם דאסור למזה משום דמאוס, מ"מ אם אין לו לשבח ולתועה אלא גר זה דמותר להדליקו, כיון דזה תלוי בצבית הש"ס ע"ז דף קכ"ד הג"ל שלא נפסטה, ואף דפסקין באור"ח סימן י"א סעיף ח' דהמשתחוה לבהמה

לנשים המקום לתפלה, שפיר יש להקל לכ"ע לעשות המחזיות מנחמים של ביהמ"ד, כדי שלא יבטל התמיד, ועיין בש"ס זכר יוסף סימן מ"ט ט"ז שהל"ה הדגה בדברי השו"ת פנים מאירות הג"ל ואי קדושת ביהמ"ד היו דרבנן, וקלדתי מפני ערדת הזמן.

נחמה פסול לזיוע (והוא ג"כ מהבציות הג"ל) מ"מ מדרבנן אם אין לו נר אחר, ספק דרבנן לקולא, רק לא יבדק, למד לא תשא מן הסודות עיי"ש ע"ל, ועיין בעין יחזק סימן י"ד ע"ק ב' ג' (ועיי"ש).

וּלְפִי"ן בני"ד כפי שהלכנו לעיל דאין כאן רק חשש דרבנן ואין להם שום אחרים

סימן ה'

ב"ה, בק"ן ת"ק.

לכבוד אחר מגדולי המשכילים!

ע"ד הבאהרשוהל בקהלנו, בעיר הגדולה בסביבותנו, שרצו ליסד שישוררו בתולדות בהמקלה, מחסרון משוררים, והם יעמדו למעלה בעורת נשים, ובשנתודעתי מזה הרימותי בשופר קול, במחאה גלויה ובמלחמת תנופה של י"א, עד שבטוה"ש נתבטלה מחשבתם הרעה, ואמר בבורו שתמה עלי מדוע עתה צעקתי השמימה, כי לפי דעתי אין כאן שום איסור בזה, רק שלא נהנו בן בזמן הגלות עד התקופה שלנו.

ת ש ו ב ה :

שתירתנו הקדושה לא פירשה דבר וסתמם וסתם, ובחקיתיהם לא תלכו, בכל דבר ובכל זמן שיש בהמשכה התדמות לעצום, שפ"ז נראה שמדע להם, אסור לעשות בשום ובחקיתיהם לא תלכו (ב"י וב"ח ס"ס) וכן בנידון דיון שאלם עוזרים בתפלתם משוררים ומשוררות ביחד, אסור לנו לנהוג כן עפ"י דין תורה.

אמרינו (ע"ה) במ"ס סוטה דף מ"ח ע"א, אמר רב יוסף זמרי גברי ועני גסי פריזותא, זמרי גסי ועני גברי כאש לעצור, למאי נ"מ לבטולי האי מקמי הא ע"ל, ועיין רש"י דב"מ כאש לעצור ח"ל לפי שהעונה משה אנו לשמוע את המזמר לענות אחריו ונמלאו האנשים נחמים לבס לקול הנשים וקול באשה ערוה כדכתיב השמימי את קולו, ומבציר את ילדו כאש לעצור, אבל זמרי גברי ועניין גסי, קטת פריזות יש, דקול באשה ערוה, אבל אינו מבציר ילדו כל כך, שאין המזמרים משים אונם לקול העונים ע"ל.

ובענין זה לא דיברו רק נגד המזמר עמהם ולא אורות השומעים, דסיכל דזמרי גסי גרע ע"פ, משום שלר"ך להקות אנו היטב לשמוע את הקול ותנועת המזמרת, כדי שידע היטב לענות אחריה, ובנידון דיון כידוע לפעמים היו זמרי גברי גסי, ולפעמים היו זמרי גסי ועני גברי, שלפעמים הם בעצמם אומרות איזה פסוק וגינה והמקלה עונה אחריהם עם הש"ך, דהוי כאש לעצור בין להש"ך והמקלה (כאשר) ובין להמקלה ששומעים את קולם.

ומשמע מהש"ס הג"ל שזריכים אהנו לבטל הדבר הזה, ועיין רש"י שם דב"מ לבטולי האי מקמי האי, אם אין שומעין לנו לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש לעצור, ובש"ס לא הוזכר באיזה מקום היו הזמר, ומשמע אפילו בבית דפעי, מ"מ היו פריזותא אפילו היכל

ע"ה (א) **וידידי**! כבר טעמו ע"ז קמאי דקמאי גאוי חשבו ולרפת ומדומה לי שספסר לב

עבני מתלמידיו של הגאון ר' משה סופר וז"ל האריך בזה, ואני שך עתה ביומנו, ואני תמה על כבודו שהוא נחשב אללי מהמשכילים שבדור הישן שחמך כן, ובאתי בקולר אחרים לפקוד עיני הערוכות.

דיש בזה חשש איסור דאורייתא חמס, משום ובחקיתיהם לא תלכו, שכן הוא אללם משוררים אנשים ונשים ביחד בבית ערוה שלהם, ובכל דבר שהנימוס והמנהג אללם, אסור לנו חמס ובחקיתיהם לא תלכו, ועיין להרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות ע"ז, וז"ל אין הולכין בחקות העכו"ם ולא מדמין להם, לא במלבוש ולא בשער וכיו"ב, שנאמר ולא תלכו בחקות העכו"ם ונאמר יבחיתיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה לכן, אלא הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים וכו' ע"ל הסוד והמוקק.

ודבריו הקדושים נובעים בדברי הספרה (תורת כהנים) פ' אחרי ח"ל ומה תלמוד לאמר ובחקיתיהם לא תלכו, שאלו בנימוסות שלהם בדברים החקוקים להם, כגון תומדות (היינו בתי עוים הקבועים להם) וקרקעות (היינו בתי השתחוות שלהם הקבועים), ומדברי הספרה פ' ראה על הפסוק השמר לך פן תנקש אחריהם וכו' ח"ל שאל תמשך אחריהם או שאל תדמה להם או שאל תעשה כמעשהם, ויהיו לך למוקש וכו' ע"ל.

וכן הוא צבור ח"ל אסור ללכת בחקות העכו"ם וכו' אלא אפילו מנהג שנהגו אסור לילך בו, דכתיב ובחקיתיהם לא תלכו, וכן כתב הרמב"ם וכו' ע"ל.

דומי גברי ופני נשי, ומכ"ש בבית הכנסת בית מקדש מעט, כמו שדרשו (מגילה דף כ"ט) על הפסוק ואהיה להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ודלוי לר"ך לנו לבטל הדבר, דהוי פריטותא יתירה.

ועד (י) הנה דברנו מהש"ס סוטה שלא בזמן התפילה, ומכ"ש בעת קר"ש ותפלה שלר"כים כונה, וכל אחד בל לשפוך שיחו לפני הקב"ה בודאי החיוב מוטל עלינו לבטל הפריטות הזאת, ומחלל להיות לשמות כן בשם אופן.

ועיין ב"י על הטור אור"ח סימן ע"ה ו"ל אבל המרדכי כתב בשם רבנו האי דכל הני לענין קר"ש, וכן כתב בספר אורח מועד דקול זמר אפילו באשמו ערוה, וכ"כ בהמות מיימון בשם ר"ת וכו' וה"ר יונה כתב ג"כ דקול באשה מרוע לקר"ש הוא, וה"מ בשעת שהיא מנגנת אבל בשעת שהיא מדרבה כדרכה מותר וכו' עכ"ל וכן פסק בש"ע דש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קר"ש, ושיין מו"א שכתב דאפילו באשה פנייה אסור, וכתבו האחרונים דאפילו בדיבדב אם קרא חוזר וקורא בלא הברכות, [משום דלא ילא די קר"ש] וכוונות דיון שכולם בחזקת נדות [כמעט], לעולם אסור לשמוע קולם אפילו שלא בשעת קר"ש, עיין משנה ברורה שם ס"ק י"ז בשם הפרמ"ג ושאר אחרונים.

לאחר (י) שאמרתי שכתבתי הדברים האלה מלאגי לי חבר טוב, ה"ה הגאון רשכבה"ג זצ"ל ר' משה סופר זצ"ל בשו"ת ח"ם בחלק חושן משפט בהשמות סימן קך, שנשאל מעיר ווין הבירה כאשר הקיסר עתיד לבוא לבקר בבית הכנסת והבינו שיקבלו פניו בשירים והלל, ומיופי סידור השיר הם רולים שהנשים מעזרת נשים יעזרו להמנגנים בעזרת אנשים אם נכון עפ"י דת קדשנו לשמוע קול אשה בבית הכנסת או לא? והשיב הגאון הג"ל שאף שאנחנו מחויבים במלות רבה לכבד את המלך מלד השכל והנימוס ומלד מלות מזהיק, כי הקב"ה ז"ה את משה רע"ה על פרעה מלך מזרים לנחשו בו כבוד, ואף שהוא הרעים לעשות מעמו רעה, ומצינו שאלהו רץ לפני אחאב, אף שהיה עובר על כל התורה, מ"מ חייב לנהוג בו כבוד, כי הוא מלך שמעיות, לא רק שכלית, והעובר עליה הוי כמו שלא היות תפילין, ועליו להוסיף אומץ בכל מיני הודו ויופי להרבות כבודו, אמנם לעומת זה אומר אני, כי זה הוא כבודו לבלי יראה ולבלי ימלא בעת ההיא שום דבר המתנגד לדתו, והיות כן יטן כי נראה בעליל כי השמעת קול הנשים בין האנשים חושבת היא וכעורה יחשב אלנו, ע"כ לא יתכן לעשות כן ביום טוב הארון עכ"ל.

והביא ע"ז דברי הש"ס סוטה הר"ל ודברי רש"י ז"ל, דלא יעשו כן בשרא, וכל המלות נדחות מפני חטא ההורר עבירה, והביא שם ג"כ דברי הב"ח בשאנשים ונשים בחדר אחד אין אומרים שהשמחה במשונן, דל"ן שמחה כשלה"ד שולט, ואם זה בשמחת חתן וכלה ק"ו כן בנ"ו של ק"ו בביב"כ הקדוש, שעיך שמחתו להודות לה' יכתב עוד ו"ל והנה אנו מזהירים שלא לשמוע קול זמר אשה ואפילו פנייה שאינה נדה ופירה בשעת שאנחנו קורים קר"ש ובשעת התפלה כמבואר באור"ח ובמנ"א, והטעם לזה, כי אנחנו מאמינים שכל תפלה לו שבת והודים שמחצרב במחשבה ההיא שום ההורר אפילו באשמו, לא העלה במעלות לפני הש"י, ולא תוכל לפניו, ומפני זה מפרשים הנשים מן האנשים בביב"כ בפני עולמו שלא יבאו לידי ההורר בשעת תפלה, ותהיה התפלה נדחת רח"ל, וביים לבטל דבר זה קול זמירות הנשים בביב"כ שלהן בשעת שהאנשים בביב"כ שלהם עי"ש.

ואם בשעת כבוד מלכים ושבת והודאה כך, בשעת תפלה שבת ויו"ט, ומכ"ש בימים נוראים המקודשים, איך יעלה על דעתו לפרוץ גדר ולהחריב, וזה לא תהיה בשרא.

וט"ש (ה) כבודו מהפסוק ותשר דבורה וכו' אף שלכאורה משמע ששרה ביהד עם ב"ק בן אבינוטס ועם כל ישראלץ עיין באל"ה רבה סימן ע"ה ס"ק ה' ו"ל כתב בלר שבע שס. ראו ונכון לכל אשה כשירה בין נשואה בין פנייה שלא ישמע קולה כ"ז שיש עמה איש, רק שפניה נעות וקולה לא ישמע כלל ועיקר, אולי יבוא איש השומע לידי ההורר, וההורר עבירה קטן מעבירה וכו' ואל תשיבי מדמית ותשר דבורה ודבר, בן אבינוטס דעל פי הדיבור שאני עכ"ל.

ועיין ג"כ להגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל בספרו חלק למטה סוף הלכות קידוש אות ח' שחירץ הקושיא מומתר דבורה, דשם קאי על גוסח השירה והמליצה הנפלאה, אבל לא מוכר ששרה בקולה לפני אנשים.

ומוקצה חן הדעת המרדכי אריכות בזה, והמחיר פרלה כזו הוא זקן ממרא, והמחזיק ביה הוא כוזק, אכן למרקולים, ואני תמה עליו שהוא מגידולי ליתא ואביו היה יר"ש ירהיב עו בנפשו לאחר קבל עם שאינו מואל שום איסור בזה, "רק שלא נהנו כן בזמן הגלות?" ואדרבה כיון שהשפעתו על החפשים יראה בכל אחי כמו להסיעם מדבר מוכתר וחילול ה' ית' כזה, ושכרו יהיה כפול בזה ובזה, המילר בלרת ייראל ובחרבן דת.

סרדכי רוב איירעלבערצ
רב בפה ניקאלאיי"עב.

סימן ו

ב"ה, בחורף תרפ"א.

ע"ד המחלה המתהלכת רח"ל, בעירות גדולות תחת הממשלה הסאווטית אשר כידוע בערכאון, ובכ"כ בתי ממשלתם יושבים צעירים לימים מיהודים ואינם יהודים ונותנים עיניהם זה בזה, ויצר הרע מקרבן, ונמצאו בחיובם בנות ישראל ממשפחות הגונות, ומפני סירוב של בני המשפחה, יש מהם שרוצים להתגייר במילה ושבילה וקבלת המצוות כדון תורה, כדי שיוכל לישאנה, וידוע מה שכתוב בש"ס ופוסקים דאין דקבל גרים הבאים להתגייר בשביל אשות או הנאה גשמיית אחרת?

תשובה:

להתגייר בזה"ל אומרים לו מה ראות שכלם להתגייר וכו' דהיינו הדריקה, שמתברר מתוך דבריו שמה לשם אשות וכדומה בל להתגייר, או מקור דברי הרמב"ם ז"ל מהרואים שמיא הש"ס שם דף ק"ד ע"ב מהפסוק הן גר יגור אפס מאותו מי גר, ועיין רש"י שם דכותס, דהגירות לריבם להיות ברה וקיה בלא קום תערוכות, נגיטה וחלוא לדת רק לשם שמים, דבאופן אחר, קשים גרים לישראל כספחת כפירות הרמב"ם ז"ל בעלמא שם בסוף הפרק ועיין יבמות דף מ"ז ובדף ק"ט ע"ב עיי"ש, [והרב הגאון ר' בללאל שליט"א רב דהערסלן כתב אלי וז"ל ואף שבדברייתא בהחולן לא מצינו מפורש שמחויבים לבדוק אם נתן עינו באשה, בכ"ז יפה אחר כח"ר שהרמב"ם ז"ל הוציא דיו מהברייתא הנ"ל, מה ראות שכלם להתגייר? וזה נכלל דיו של הרמב"ם בכל הפרטים אשר מצאנו בפ"ג שם, ומפורש הדבר יותר בפרק התכלת דף מ"ד בההוא דעשאו לו לזיומיו על פניו ששאל לה ר' חייא, בתי שמה נתתה עיניך בחדא התלמידים, הרי ראיתו ששאל אותה ר', חייא בפרט הזה, ובודאי חייב קן, וכן ליון הנרי"א ז"ל וכו' עכ"ל].

■ מה שסיים הרמב"ם, וחוששים לו עד שיתבאר לדקומו וכפי הנראה כוננו לכלארה דאין נותנים לו אשה ישראלית עד אשר יתברר לדקומו שהגייר גם לשם, ולא לשם אשות בלבד, ור"ל שנראה אם יתנהגו עמם בדת ישראל אזי הוכיח סופם על נותנלם, דהגירות היתה נמי לשם, וכן מוכח מה"ש שם בהלכה ט"ז לענין הגרים שנתגיירו בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, וז"ל ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריותם עכ"ל.

■ זה יפלא בעיני לפעמים, דמהשים הנ"ל מוכח בדעבעד הוה גר ממס, חיקף, לכל הדברים, וגם להשיאו אשה, ולא ממתינין כלל דפריך הש"ס אי הכי [דפסקין כולם גרים הם] לכתחלה נמי? ומיריו משום דרב אסי--הסר מחך עקשות פה וכו' ומשום הכי הויא כדנשן עליה הרי זה לא ישאנה לכתחלה, משמע דהויא דלא נחשד עליה ורובה לישאנה אחר הגירות, מותר אפילו לכתחלה לישאנה חיקף, אפילו בלופן דידעין שנתגיירם לשם אשות, ואין ממתינין כלל, ולא מלאחי לשם אחד מן הראשונים שיכתבו כפסען של הרמב"ם

הנה שמעתי מכמה מופלגי תורה שבהרבה מקומות קבלו אותם להתגייר, וגם שמעתי שיש בזה הענין תשובה מהגאון מהרש"ק ז"ל להיזהר, וטעמא דידעו לא ידעא, לכן אחרתי להאריך בזה הענין בעזשה"י.

רפעי"ד אני נכון מאד בזה, לכלארה, שמלבד שהגירות הוא רק לפניס, באשר היא ממשפחה נכבדה, ומרפה להם שמשא לאיס זר, לכן הוא סביר וקביל לקחת עליו עול היהדות, ורק שם ישראל יקרא עליו, ואח"כ יתנוג. אי עמלו ככתחלה, ואין יכולים לעשות מעשה בזה, בזמן שבדברי הרמב"ם ז"ל משתמס על פניו, דעין ברמב"ם פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ד, וז"ל, שהמנוה הנכונה כשיקרא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמה בגלל ממון--ואם איש בודקין אחריו שמה עינו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא בודקין שמה עיניה נתנה בבחור מצהורי ישראל וכו' גר שלא בדקו אחריו אפילו ידע ששכביל דבר הוא מתגייר האיל ומל וטבל ונאט מכלל עובים וחוששים לו עד שתבארה דקדמו עכ"ל, הרי אנהו רואים בעליל שאין בזה שום היתר לכתחלה, וכן הוא בש"ע יור"ד סימן רס"ח עיי"ש.

ורבאורה דברי הרמב"ם ז"ל שכתב דלריוס לבודקו לכתחלה, בתי שכל להתגייר, לעולם, שמה עושה לשם אשות או לשם ממון וכדומה אינם מתוארים אל"ל דעין יבמות דף ק"ד ע"ב על המשנה, הנשען על השפחה וסותרתה על עובי המשינה, וז"ל יבמות, דפריך שם הש"ס הא גיורת מי הויא? ורמינהו אחד איש שנתגייר לשם אשה, ואחד אשה שנתגיירה לשם איש וכו' אינם גרים, ומיריו, הא איתמר עלה הלכה כולם גרים הם, וכפי הגרלה המשנה והש"ס מיריו דידעין בודאי דהגירות היתה לשם אשות (עין רש"י שם), דלא לכתחלה אין מקבילם אותם אבל דיעבד כולם גרים הם, אפילו בכפ"ס, אבל הויא מצינו ששכבא איש אחד להתגייר לשם ידעות דנהיב לריבין לבודקו שמה מתכוין לשם אשות? דין דדיעבד הוי גר?

ואפשר שבדברי הרמב"ם נובעים מהברייתא יבמות דף מ"ז תנו רבנן, גר שכל

להגשק וקבלו ע"ז תעודה, ולפי חוקי הממשלה נחשבים לאיש ואשתו, ובעצרה רבים מהממשלה שבים כן, כי הם חוששין זאת לנשואין, ואינם נאמרים כלל אלא הרב ודומה להם חופה וקדושתן, ויבדלו לפי האהבה שביניהם היה יכול לפתותה שחשבים עמי לנשואין כאלה, וכיון שכל אחד שקבלו תעודה, להרב להחניך, בודאי נמר בלבו לשנות לכן בלב שלם, ודומה להם חופה וקדושתן יבמות דף ע"ז ע"א דפריך הש"ס, מהפסוק ויתחתן שלמה את בת פרעה, ויתרלו גיורי גיירה, והדר פריך, הא לא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה, ויתרלו מידי הוא טעמא אלא לשלחן מלכים הא לא זריכת, ד"ל דהא דאין מקבלים את הגר כשאל להחניך לשם אשות, הוא בחופה, דהא לא נקבלו ע"ז לדרשו, והיא הנשא לאחר, משא"כ כעת שבהו יורה, דעל ידי אהבה שביניהם, והיא ה"ר מקרב את הרחוקים, קרוב לודאי שצ"י קבלת התעודות מהממשלה שם נחשבים לאיש ואשתו יחיו ביחד, וינהגו מעשה אשות בלא גירוש, וכיון שלא חס זה וכל להחניך, שפיר י"א לחשוב שגשה לזה גם לשם יהדות, לפי ראות עיניו.

וא"ת (י) סוף סוף עושה כן מפני אונס תאוה, הלא כתב הריב"ש? יבמות דף כ"ד ע"ב על קושיא הרוסות שם בדה"ס הלכה, דקשה כיון דפסקין הלכה כדולס גרים הם, בדיעבד, מדוע איכא למ"ד דבבב"א ליה דכוחם גירי אריות הם, ונחשבים כעצמם? ותירץ וז"ל דאמי התם שהכתוב אומר עליהם ואת אלמיהם היו עובדים שלא נחנירו בלב שלם, אבל הכא כיון דנחנירו וקבלו עליהם, חזקת הוא אבז אונסייהו נמרו וקיבלו, ואצ"ל דמחתה האונס הוא, גירות איכא דבינן עכ"ל. וסב"ד הריב"ש דהפסד הוא פסוק, משא"כ ב"ב דף ע"א ע"ב גבי תלוייהו וזבין זבני זבנא וכו', ובפרט באונס דנפשיה דגמר בלב שלם ש"י"ש בשר"י, אף דסם בעינן תנינה מעשה ג"ה, אפשר דקניי האשה נחשב לקבלת מעשה, ולא היו כתיבות ויהי בלא מהנה, ועי"ל שם מ"ח ע"א דהחוסות בדה"מ אילימא וצ"ל, ועי"ן בש"ס פסחים דף י"ז ע"ב, ומשום הפסד ממנו שרין איסורא דאורייתא? א"ל ח"ן, משום הפסד ממנו נמר בלבו לאכול ביות, ועי"ן רש"י בדה"מ משום וז"ל דידוע שאינו מותר בלא אכילה, נמר בלבו לאכס את ז'אמו ולעבור על דעתו ולאכול ביות עכ"ל ז"י"ש.

וא"ת שאלו זה מושל אלא בדיעבד, היינו שאיך לפניהם הוכחה מפורשת על אמיתת הגירות, משא"כ בביתן שלפניהם שכל לחמו א"צ חס, ולהפיק דמיון בלא הגירות ולחיות עמה בארשות ע"י התעודה שנקבלים מהממשלה, בודאי עושה דבר זה בלב שלם, ובפרט שגשה חסא נמר חבריו, כידוע, ומסכים את עמנו לחול באמצע שותיה, ואבז אונסא נמר בדעתו הגירות בלב שלם.

עוד (י) יש לחוש אם לא נקבלו תעלה הבתולה על ידו מדעתו, ויש בזה הדין המבואר ב"ב ע"ל הטור ס"ס ש"ז וצ"ל וצ"ע שאם ישראל מומר מו"ל בת ישראל מצינה, שומרת לאכס לחלל את השבת כדי להילול ממנו, משום שחא יו"אנא מרת ישראל, שיש פוסקים שומרת לחלל בביתו, ג' פרסאות שיש בזה איסור, דאורייתא, ולא רק לאכס ממתיך לחלל את השבת כדי להילול את

וגם הרא"ש והטור לא הזכירו לשון הרמב"ם הג"ל, רק נ"י העתיק את דבריו, (כידוע שהולך תמיד אחר פסקיו) ואפשר שטעמו ונימוקו הוא כמו שכתבתי, דמהש"ס דפסקין סס, הבלה כולם גרים הם לא משמע כדבריו, וצ"ע דמא"ה מקור שאב הרמב"ם ז"ל את דבריו, דמחתין לו עד שימאכר דקדוה? ואין להקשות נמי לדברי הרמב"ם, מאי פריך הש"ס אי הכי אפילו בכתלה נמי, דנתקן דהא דכתבה המשנה, הרי זה לא יכנס דר"ל עד שהתברר דקדשה שמתנהגת בדת יהודית? דיש ליישב, דלשון, לא יכנס משמע שולמית, ועוד דהא ר"ל דלא יכנס עד שהתברר דקדשה מאי איריא נטען, אפילו כ"ע נמי, אם נהגירה לשם אריות דמחתין לה [לעט הרמב"ם] עד שהתברר דקדשה, משום מוכרת הש"ס לתקן משום דבר אבי וכו'.

הרי אנו רואים ששית הרמב"ם והב"י דאם נהגיר לשם אשות, דאפילו בדיעבד גירוס לבדוקי אח"כ אם כוננו ג"כ לשם שמים, אבל לקבלו לכתלה, באופן שאנחנו יודעים שלב מעשויו למטרה של אשות כבדיון דין, הלא ע"ז פתוחים לפנינו דברי הש"ס הג"ל שאסורים לקבלו, וא"כ נעשה מעשה לכתלה בדיק, וע"ז לכאורה אמרו חז"ל יבמות דף ק"ט ע"ב רעה אחר רעה הלא למקבלי גרים, ועי"ן תוספות סס.

אך כאשר שמעתי, מבר המכא, שידועים בבירור שהתירו לכתלה עוברין כאלו, והוא חזון נפרץ בעצרה, אמרתי להעלות על הגליון מה שיש לנבז היתרים, קלושים, בזה, כיון דצ"ע דין בדיעבד הו"נ גר נמור.

ד"הנה (י) הבית יוסף סוף סימן רס"ח, בפירושו על העור, כתב וז"ל, ודע דהא דלא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה איכא נמי בפרק שני דבמות, וכתבו סס התוספות, והוא דפרק שני דבמות נגד דאחא לקמיה דהלל, ואמר גיירי ע"מ לעשות כה"נ? ביהוה היה דכופו לנשות לשם שמים, וכן היה דהתכלה דאחא לקמיה דרבי, ואמר גיירי ע"מ באשא לאורו תלמוד [עכ"ל] ומכאן יש ללמוד דהלל לפי ראות עיני בית דין עכ"ל מרן הב"י, והעתיקו ג"כ הש"ך בסיון רס"ח, וזה יחד גדול לתלות בו, ולעשות יולא מן הכלל לקבל נמי אפילו הוכח להחניך עמנו בשביל אשות, לפי ראות עיני ב"ד שיתנהג אח"כ בדרך היהדות, אף שבת עושה משום איזה פניה, דהיינו במקום שהוריה הם אנשים ישרים וי"א ובהם תלך בדרך שותולים הם, ובפניהם שם הגר ילך אח"כ בדרך היהדות, אף שבת עושה משום אשות, שפיר יש להקל ע"י דברי הב"י הג"ל, אף בכלל להקל בזה לכתלה בכל מי שאל להחניך, באופן שקשה לגמור מראשית האחרים של הגר, ואדריכא קרוב הדבר שיתנהג כמו שארי יהודים פורקי עול תורה ומטה שמתרבו בעצרה, ולא יהיה עדיף מהם, אין מדברי הב"י מקום להקל לקבלו לכתלה, דמשמע דברי הב"י אהלה מורים [מדברי התוספות] דיש להקל במקום שבה"ד רואים ומכירים תכונת הגר שצוה ה"א, ואף שבת עושה לשם פניה, סופו שיעשה יודי נמור, ולא באופן הרחוק מזה.

עוד (י) יש לנבז בזה, כיון שבת שנתנה חוק מהממשלה, והתירו גאולי תעבורות, והכלו מתחלה בערכאותיהם והגישו כתב בקשה שרונים

בדמ"מ קסבר לפעג"ד יש לנו לאמר דאין משם ראיה כלל, להמשיך בזה שכתבתי בעקף ו' שהבאתי שם דברי הרמב"ם בענין מה שכתב ביבמות דף כ"ד על הקושא שהקשה גם בקדושין דף ע"ה, דלמ"ד כותים גירי אריות הם וכו' עכ"ל. ודבריו, הלל ביבמות פסקין הלכתא דאחר גר שנתגייר לשם אשות או משום אריות הוא גר? וסו"ק הרמב"ם וכו' א"כ דאני כותים דלא נשתקש שם ע"ז מפיהם לעולם אפילו אחר גירות, בדבריו את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים והיו גירותם באונס לעולם עכ"ל, וכן הוא בקצרה בתוספות ב"ק וחולין ה"ל, ומהו הוי"א בנאון ה"ל את דמו שמכאן ראיה לדברי הרמב"ם דלא נשתגר לשם אשות לר"ד בירור גמור שמקיים מצוות תו"ק, ואם בלגנע עובר אח"כ על התורה, לאו גר הוא כלל, ודומה דין זה לגירי אריות, אבל לפעג"ד בבירור גמור דדברי הרמב"ם וכו' עיי"ש במקום זה ועשירים במקום אחר, ומה שלא פירש בקדושין פירש ביבמות, דגם בקדושין שם כותמו כמו כן, דגירי כותים לא נתייירו בלב שלם משולם, ולא קבלו עליהם גירות כלל, אבל הבא כיון דנתייירו וקיבלו עליהם, הגם שגושה משום אריות ובדומה, חוקה הוא דאגב אונסא גמר וקבל, וכמו שהסברתי לעיל בעקף ו' והבאתי ראיות לזה, ואם אינו שומר אח"כ את יהדותו, הוי כמחמיר על קבלתו ודיו כשראל מומר, דלדמירין ביבמות דף מ"ז ע"ב, שכל ועלה הרי הוא כשראל לכל דבריו, למאי הלבחא, דאי הדר בו ומקדש בת ישראל, ישראל מומר קרינן ביה, וקדושו קדוש, וכמו שכתב הרמב"ם א בקדושין שם למ"ד כותים גירי אמת הן, ומ"ש הרמב"ם א, "והיו גירות באונס לעולם" ר"ל דלא היתה שם שום קבלה משולם, משא"כ היכא דהיתה קבלה מורה, שפיר חשיב גר ואם אינו שומר יהדותו אח"כ הוי כמו שארי יהודים מפרי חוק תו"ק, וכן יש ליישב גם כונת התוספות ב"ק וחולין ה"ל הוא כן, ובימות אנכי כי לוא ראה הגאון רמ"מ הג"ל דברי הרמב"ם ביבמות לא היה מביא מכאן שום ראיה לדברי הרמב"ם וכו'.

הדברים האלה הגי' כותב בלב נשבר וגדלה, איי שך עלתה בימות לגב הישרים כאלו, אך כאשר שמעתי שיש בזה שו"ת מהגאון רש"ק וכו' לית' להירא, ונעשו מעשים כאלו בעירות ישראל לכן הארכתי בזה בזה"ש.

נפשה, אלא גם לאחר, כראיתם מה דמיו עבד וחלו בן חורין דפוין את דבו ועושה אותו בן חורין עיין גיטין דף מ"א יב"ב דף י"ג, ובגידן דין ספק יש, וכמו ששם מתירין לחלל את השבת משום שם תמיד דתה, ושאר מומרת לעולם, כמ"ס הבי' והמ"ו ובמג"א שם, כמו כן בענינו, כמוכן, ועיין בשו"ת נחלה שבעה סימן פ"ג, ואף שיש לפקפק הרבה בראיה זו, דכאן הוא חסרון בעלם הגירות, שזאפן שגושה לשם אשות הדין הוא דלכתחלה אין גירות נחשב כלום, ואין לביד לגיירו, מ"מ אין בזה רק איסור דרבנן לקבלה, ואיסור הוי הוא על ביד, ובמקום שיש לחוש שחלל בת ישראל מחמתו ע"י ההתקשרות שם בגיטין, או מפני הבושה שיגנו מנהג אשות בלא נשואין, כאשר עינינו רואות מעשים כאלו, או דיבאו לידו לוא דלא תחתן דרך אשות כמ"ס הרמב"ם ר"פ י"ב מהלכות איסורי ביאה עיי"ש חסדי כשפת הדחק ודיושבד דמי, רק באופן שגורע שפי' הגירות יסארו ביהדותם.

לאחר זמן הראוי ידירי הרה"ג ר' מאיר שלמה יאנאווסקי שליט"א בשו"ת אבני דקל הגאון רמ"מ פאנעט זצ"ל סימן כ"ז שמדבר מענין זה, יראות שהרגים בזה שכתבתי בעקף ג' בדברי הרמב"ם ז"ל בזה שכתב דחוששין לו עד שיתבאר דקדוה וכזה דר"ל דנשתגייר לשם אשות לר"ד בירור שמקיים כל המצוות, רק אז הוחזק ליהודי גר נקד, וכזה כן להלכה דאם בלגנע עובר על התורה לאו גר הוא כלל, ובעיני שיהיה מוחזק שהולך בחוקי חרבתו הקדושה, דל"כ אין שום היתר, ואפילו בספק אסורה להנשא, ואולי אפילו דיושבד בספק גויה היא וכו' עכ"ל.

ואף שהפסוקים דברי הרמב"ם משמע כן, שבעוה"ש כיונתי לדעתו הגדולה, מ"מ לא מלאתי לשאר הראשונים שכתבו כן, ולא ברא"ש ולא בביר שדרכם תמיד להביא דברי הרמב"ם, ובפרט במקום שיש ג"מ גדולה לדינא, רק הבי' ז"ל העתיק את דבריו (כמו שהם) משמע דשאר הראשונים לא סבירו ליה כהרמב"ם, וס"ל דדיושבד הוי גר בלא שום צדיקה אחריו וכפסוקים השם יבמות, וכמ"ס בעקף ג'.

ומה שהביא הגאון רמ"מ הג"ל ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם קדושין דף ע"ה, ועיין לדברי התוספות ב"ק דף ל"ח ע"ז וחולין דף ג' ע"ב

סימן ז

ע"ד נר שבא לישא אשה ובידו תעודה מרב אחד, דפקיע שמיה, וכותב בוה"י: דראיה וזאית
אמת נתנה תעודה זאת, איך שהאינו יהודי.... נכנס היום בפני לרת יהודית כאמור עפ"י
דתה"ק והיינו בקבלת המצוות ובשבילה בפני שלשה, אך לא נימול עתה, יען רופא מובהק
במתי אחרי בקרו אותו החליט, כי סכנה למולו עתה, מפני מחלת לבו, עד אשר ימים יבאו,
ובהמשך הזמן כאשר יכריא או ימולו אותו, והאיש הזה המתיהר קבל על עצמו להמול אז
בעת בריאותו כד"ת, שמו נקרא בישראל אברהם בן אברהם עכ"ל ואני מכיר חתימת הרב.

תשובה:

לדמות דאין מכלן שום ראה, דמשיח דייק ונקטו
נכרת הגיד, משום דמייכו שם לענין השטח דס
בריות, גבי גר שנתגייר כשהוא מחול, שיש בזה
מחלוקת בין הראשונים, ולכן סייעו, מיכו אם
נכרת לו כל הגיד לרא' במילואות נהפכת דס
בריות, או לכשי אין בזה שום טעם בקבלתו דסוי
כאשה, ואפשר שלא בזה למעט חולה שיש בזה
סכנה.

ואת דאמרינן בחולין דף ר' ע"ב, האי ערל
היכי דמי אלימא מתו אחיו מחמת מילה האי
ישראלעמילא הוא, לפענ"ד הוא דוקא גבי ישראל,
דמשום הכיזה שחי אפשר לקיים מצוות מילה, איני
מאבד את שם יהדותו, משא"כ נכרי שצדק להתגייר
אין מקבלין אותו בלא מילה עד שיתרשע, ועיין
גדרים דף ל"א ע"ב קונס שאני נהנה לערלים,
מותר בערלי ישראל, ועיין רש"י ח"ל ערלי ישראל
בכלל חולים הם, כגון שמתו אחיו מחמת מילה.
וכן בשלל יכול לשבול מפני שסכנה אלו לנשים
ערוס בזנים, כדוע לחולי הריאה רחיל,
ג"כ מתניין לו עד שיכריא, כיון דשני הדברים
האלה מילה ושבול מעבדים את גידותו, אך יש
להסתפק ביותר, אם הוא מילה שיש בו סכנה,
שהרופאים אומרים שלעולם לא יכול למול את
עלמו כגון בחתלה הזקוקה שפלע קל בגופו היא
סכנה גדולה אלה, ובדומה דאין שייך המתנה אי
דמי לנכרת הגיד?

שבת (ד) וראיתי שחלטי חילוק גדול בין נכרת
הגיד ובין חולה שיש סכנה למולו, הלא
במשנה יצאנו ר"פ הערל אמרינן הערל וכל
השחמאי לא יאכלו בתרומה, ופירש"י כגון ערל
שמתו אחיו מחמת מילה, והחוספות הסבירו ח"ל
אש"כ דאי אפשר למול מפני הסכנה, הוי ערל,
כיון שהגיע זמן עכ"ל, וכן הביאו ראה לפרש"י
מירושלמי עיי"ש וכן הוא הדק לענין שם דהש"ס
שם חזמו להדרי, הניח ר"ל אומר מנין לערל
שאין אכול בתרומה, נאמר תושב ושכיר בפסח
ונאמר תושב ושכיר בתרומה, מה תושב ושכיר
האומר בפסח ערל אסור בו, אף תושב ושכיר
האומר בתרומה ערל אסור בו, ועיי"ש בתוספות
יבשרו שטבילו פיר"ם דערל ר"ל תשומה לערלות,
ולשיתור סיכא דמתו אחיו מחמת מילה דהוא אונס
לא מקרי ערל, וכן הוא בתוספות וזכיר דף כ"ב
ע"ב בדה"מ ערל (על המשנה דכל היבשים שקבלו

הנה (א) לא בחלי לדבר כעת אם הרב הג"ל עשה
כדת וכשורה בזה שהשכילו בלא מילה,
ואין חבין לאדם שלא בפניו, אך דא עקא שהאיש
הוא הביא לפניו התעודה הג"ל ודוזה לישא אשה
ישראלית כדת משה וישראל, ונגרסה כל הגירות
היתה בשביל זה, והוא פקיד במשרה גבוה,
וטענתו שכבר נתגייר ויש לו שם בישראל, וכבר
הוא יהודי לפי ד"ת והסוק, ונתעורר אללנו
המקרה, שאם לא נחשבה לגר גמור, עד שהלכה
דעב"ס ועבר הבא על בת ישראל סולד כשר, מ"מ
בדרך אשום יש כחן לאו דלא תתחנן דאורייתא
כמ"ס הרמב"ם ר"פ י"ב מהלכות איסורי ביאה עיי"ש.

ולכאורה (ב) הדין לר"ך בוש דאין כחן גירות
כלל, כפי פשטות הש"ס יבמות דף
מ"ז מ"א ותבאים אומרים טבל ולא מל, מל ולא
טבל אינו גר עד שימול ויטבול, ושם ע"ב אר"ח
בר אבא אר"י "לעולם" אינו גר עד שימול
ויטבול, ועיין במה' גרים פ"ב הלכה ה', בשם
שישראל נכנסין לבריות בג' מצוות, כך גרים
נכנסין למילה ולטבילה ולקדוק, ב' מעבדין (דהיינו
מילה וטבילה) ואחד אינו מעבד (דהיינו קדוק)
וכן הוא ברמב"ם ובש"ס.

אך (ג) מה שיש להסתפק בזה, דהנה החוספות שם
בדה"מ דר"י וסי' תר"ב בשי, שהביאו המחלוקת
שבין דהש"ס והרמ"א ז"ל אי גר שנתגייר כשהוא
מחול אינו לר"ך להשיק דם בבית, ח"ל ומיחו אם
נכרת לו הגיד ובה להתגייר אין דומה שמילתו
מעבדתו מלהתגייר ומורה ר' יוסי שהיה דמי
בטבילה לחוריה עכ"ל, וכן הוא בשלשי הגבורים
שם ובשור יומן דס"ח, והוכיחו דאין כחן גאון,
דסריס הבא להתגייר נכנס תחת כנפי השכינה
כאשה, ויש להסתפק אם בל לפנינו נכדי ודוזה
להתגייר רק לפי דברי הרופאים יש סכנה למולו,
כמו צנודין דידן, אי דמי לנכרת הגיד, דהוא כמו
חסרון גוף המילה, דחמירה סכנתא, או אפשר
כיון שיוכל היות שנקרב היום ויתרשע ויבא לידו
אפשרות המילה, לא דמי כלל לנכרת הגיד, דהוא
האחרון אין המילה צלאלת כלל, ושפיר דמי
לאשה דסגיג בקבילה לחוריה, ומש"ס אפשר דלכך
דקדקו החוספות והגאון ונקטו נכרת הגיד או
סריס ולא נקטו הנידן סיכא שהוא חולה שיש
סכנה למולו? משום דבאופן כזה אפשר
דמתניין לו עד שיכריא ויהיה בידי למולו, ויש

רבה (בדף ע"א) אמר קרא איש איש, איזהו דבר שישנו בלשון ואינו בלשון? והוא זה, שכללות העולמות נבנת איננה תרומה בכל אופן שהיא, וכן מוצאים לענין קבלת הדם, דפריך הש"ס שם, ערל מלג? אמר רב חסדא דבר זה מותרת משא לא למדת מדברי יוחנן? לא ביומי, כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשך לשבתו וכו', ולריבוי דאי כהן רחמנא ערל בשר משום דמאים וכו' אבל ערל בשר דלבו לשמים עיי"ש, וכיון שהזכיר הכתוב ערל הקפיד שלא יכנס שום ערל לבית המקדש (לשום עבודה) משום דמאים אפילו הוא לדיק כפירש"י שם לשמועו עיי"ש.

משא"כ לענין גר שאינו מפורש בשום מקום שערל אין לקבלו בגירות, דעיקר הילפותא הוא רק מאבותיו שנכנסו בגריות התורה ע"י מילה ועבילה (וקבלת המצות) כדאמרין ביבמות דף מ"ז ע"א גבי פלוגתא דר"א ור"י, ויש שבמזכיר דטבל ולא ג"כ הוי גר בדיעבד, ועיין כריתות דף ט' ע"א, ר' אומר ככס כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לגריות אלא במילה ועבילה והנראה דמים וכו' עיי"ש שהביאו ראיה מהפסוק כי מולים היו כל העם היוצאים, אינן מהבא ואעבור עליך וארצך מתבוססת בדמך, - ובדלתי בשעת קבלת התורה אף שאמרו מול' שנתרפאו ממומם, מ"מ אם היו מולאים שבמילתם כרובה סכנה, בודאי היו נכנסים לגריות ע"י עבילה לחוד, ויש נדדים לכאן ולכאן, אך להו' ידוע לבשר שדבר חמור בזה לדידך הכרע מנאזי הזמן שליש"א, ואין אני רואה בשום חזון להודק זה.

ע"ה (א) דף ע"א ע"ב
דף ע"א ע"ב
דף ע"א ע"ב

דמן וז' חזון - ערל ועמא - פסול) ח"ל מפרש רבנו שלמה בכל מקום, שמתו אחיו מחמת מילה, ור"ה מפרש דמומר לעגלות וכו' אך עיין רש"א יבמות שכתב על פירש"י דכן עיקר, וכן כתבו שארי הראשונים, כי בלחמא מפורש בירושלמי כדבריו כמ"ש התוספות הג"ל, וכן פסק החיטוך גבי פסח ותרומה וערל אף שמתו אחיו מחמת מילה אינם אובלים, והתם אם נכרת הגיד בודאי אובל, כמו שמפורש במשנה שם פלוג דכה וכו' שפכה הן ועבדיהן יאכלו וכו', איזהו פלוג דכה וכו' וכו' וכו' שפכה כל שגגרת הגיד, ומשמע אפילו נשעה פלוג דכה וכו' שפכה קודם המילה אובל בתרומה, הרי דיש חילוק ביניהם.

אך לולא דמסתפינא הייתי אומר בזה דרוקא במקום שהתורה מיעשה בפירוש, כגון בקרבן פסח, דבפ' בא כחוב בריש הפרשה כל בן נכר לא יאכל בו, דקאי על ישראל מומר ועל הגכרי עיין מילתא דברש"י, ואח"כ כתיב ג"כ, וכל ערל לא יאכל בו, דעיי"ז מרבין אפילו ישראלי שמתו אחיו מחמת מילה, דלא מלין ללמוד מן נכר, עיין פסחים דף ל"ו ויבמות דף ע"א וברש"י על התורה, הרי דריביתא חורה בפירוש דערלות אפילו ע"י אונס מעכב באכילת קרבן פסח, וכן גבי תרומה דליף ר"א בזה מלין, ואחר תושב ושכיר בפסח, ונאמר תושב ושכיר בתרומה, מה תושב ושכיר האומר בפסח ערל אכור בו, הוי ג"כ כמו שמפורש בתרומה לעשות ערל שמתו אחיו מחמת מילה, ואפילו לר"ע דליף שם מלים איש לגריות ערל כעמא, הוא כמו שפירש

סימן ה

צ"ה יום ו"א בנחם אב תרפ"א.

לכבוד ידידי הרה"ג שלום"א.

מה דברך לך מר בדבר איש ואשתו שהמירו דתם מכבר, ואח"כ נולד להם בת והמירו אותה ג"כ עפ"י חוקיהם, ועתה הבת נתגדרה וברצונה לשוב לדת ישראל (וכנראה מפני שרצונה להנשא לאיש יהודי) ורוצה בת"ר לחדש בזה, דאין להחמיר בזה להצריכה בטילה, משום דהוה אנוסה, ואפילו אם נצריך לה בטילה, לכאורה משמע דא"צ בפני שלשה עב"ד.

תשובה:

לריב עבילה, כדי להפרישה ממעשים הקדומים, ונס כפי הנראה החמירו בזה, דכיון ששם מהמירו הוא נראה כגר שנתגייר, לדידך עבילה מן התורה, וכיון דכשתתגדרה נהנה את עצמה בדת עכ"ל בלוגה הטוב, אף שמתחלה היתה באונס, מ"מ לריב עבילה כשנכנסה כעת לדת יהודית, דומיא דגר הנכנס לדת יהודית, וזה פשוט לפעמי.

אך בזה שרש כח"ר לחוד דיוכלה לעבול את עצמה בלא שלשה, לכאורה הדק עם כח"ר, דאפילו בזה נמור לפי שיטת התוספות קדושין דף ס"ב ע"ב דה"מ גר, דמן התורה בשני שלשה רק לקבלת המצוות, ולא לעבילה דכתיב בזה, ולחיותי הראשון הוא רק למעלה ולא לעכב, וכן

הנה עיקר העבילה בזה הוא רק הומא מדברין כמ"ש הרמ"א סוף סימן רס"ח, והוא משום שפירש את עולמו מצי' וממאכלות אכורות כמ"ש הט"ו באר"ח ס' קל"א ס"ק ז' לענין גילוח לדידך המומר הכב בשבועה ח"ל דעיקר דמי לית ולמותר עשוי גילוח, וכן הוא לענין העבילה, ועיין בביאור הנרי"א. שניין לזה מאבות דר"ז פרק ח' הלכה ח' שפיר ריבא אחת שנישית בין העכורים, לשחרית העבילה וכו' שכל* ארון המים שהיה שריה בין העכו"ם היתה אובלת משלהם וסוטה משלהם, עכ"ל. ואחרת העבילה כדי שיהיה עכ"ל, ולפי זה, בודאי, אפילו אם המירו אותה כשהיא קטנה וכאנוסה דמי, מ"מ

להפרידן ומי, כדי שלא נעשה דגם בטבילה לרץ המומר לשלשה דוקא לעיבודא, ולפניו חרטה מדברי הלבוש יש ראיה לדברי כח"י.

אך עיינו בנמוקי יוסף פ' החולין שממנו מקור דין זה, וז"ל וישראל שמעתי ונעשה תשובה דכ"ע שורת הדין אינו לרץ טבילה אלא קבלת דברי חכמים בפני ב"ד לכתחלה, ואעפ"י טיובל הוא מדרבנן משום מעלה, דומיא דטבילת עבד משומר שאין טבילתו אלא מדרבנן ע"ל. ובטבילת עבד משומר פסק הרמב"ם (לשטותו) בפניו מהלכות אי"צ הלכה י"ב דהטבילה לריכה להיות בשלשה, ובפשטות הש"ס יבמות דף מ"ח ע"א, אחד נר ואחד עבד משומר וכו' כי הניא הוה לענין טבילה, ועיין בהרה"מ שם ד"ס חולקים בזה דלון טבילת עבד משומר לריכה שלשה אפילו לכתחלה, ולפניו ד"ג דגם זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והמחשבות בנר גמור אי לרץ שלשה מזל דין התורה לטבילתו, שהבאתי בענף ב', מ"מ אמתו רואים דהנמוק"י השוה הומומרא ד'שראל מומר לעבד שנשתחרר, אף שגם מתחלתו הוא מהול ונחשב לישראל, מ"מ בשעה שתגמור גידולו לרץ טבילה מדרבנן בפני שלשה, כמו ש' ישראל מומר השב בתשובה, והב"י בסיומן דס"ו סעיף ז' פסק כהרמב"ם לענין עבד משומר, ולא הביא בזה שום חולק, ועיין ביאור הגר"א ז"ל שם, ויש להסיר בזה.

רבן לפעניד אף ה' הדבר קשה יעשה אפילו הטבילה בפני שלשה, אך אם יש בזה איזה עיבוד או טלפון יכולים להטבילה אפילו בחדר, דאין זה אלא למעלה ולטהרה בעלמא, ויש לפיכך דברי הנמוק"י כמו שפירשתי דברי הלבוש בענף ג' וכן יש לפרש דברי הרמ"א סוף ד"ס דפני ג' לא קאי רק על קבלת דברי חכמים ופשטות הש"ס כדורות דף ל' ע"ב ולא על הטבילה, דבזה סגי באלה, וכן נראה מביאור הגר"א ז"ל ע"פ.

הוא כהמסופר יבמות דף מ"ה ע"ב דה"מ אטבילה, דלא דבעינן שלשה הוא רק לקבלת המלוות אבל לא לטבילה, מלבד הרמב"ם ז"ל שהחמיר בזה אפילו בדיועבד, אם טבל בפני שנים, שהוא פירם דברי הש"ס יבמות הל"ג מי לא טבלה לנידונה (דמזה הו"א המוספות) דה"ל לטבילה אין לריבין שלשה) דכיון שטבילה לנידונה, בודאי טבילה את עגמה מקודש לשם גירות כדת וכהלכה, ולדעת המוספות, העיקר הדבר המעכב בזה הוא קבלת המלוות, והטבילה איננה רק גמיר הדבר, והב"י סימן רס"ח סעיף ג' נראה שפסק כהמסופר דבדיועבד ה"ו נר כשטבל בפני שנים ט"ז, ובודאי גבי מומר השב בתשובה, שטבילתו הוא רק מומרא בעלמא, (דאפילו בהדרתו הוא נחשב לישראל דאעפ"י שמע"י ישראל הוא), בודאי אם יש בזה חשש לענין או פרוסם שלא למוקד, בודאי יכולים להטבילה אפילו בחדר, או ע"י נשים לאחר שתקבל דברי חכמים בפני שלשה, עיין בשו"ת שער דעה סימן ז"א לענין גילוח שער גבי נר גמור, דה"ו ג"כ מומרא, שיש להקל בזה באופן שיש חשש לענין או פרוסם.

ובמה שמועד נדר כח"י דברי הלבוש שכתב, "לרץ טבילה כנר דמשמע מזה דפני שלשה דוקא כנר גמור, עיינו בנמוקי יוסף דברי הלבוש ואחרונה מדבריו נראה להיפך, דמדוע לא כתב צ"ל: וישראל משומר שרואה לחזור בו ושובה תשובה, ודאי מן הסתם בחרשם ובתשובה נכונה סגי, אבל רבנן הלויטוהו לטוב ולקבל עליו עול מלכות ודברי חכמים בפני שלשה כנר, ומדוע הזכיר חיבת כנר? גבי טבילה לבד אלא ע"כ דכוותו כח"י, לעיל בשע"ס הדבר, דכונסו עוד הפעם לדת ישראל, כמו שהיה מתחלה, דמי מדרבנן לחומרה, לנר הנכנס לדת ישראל ה"רץ טבילה מה"מ, וזה נכלל בחיבת כנר" שכתב גבי טבילה לבד, אבל קבלת המלוות ודברי חכמים, הם עפ"י דין בפני שלשה, ומשורה, שכל הלבוש את ידיו

סימן ט'

ב"ה, בורה טבת ת"פ.

נשאלתי מאת הח"ק דפה ניקאלייב, בדבר איש ואשה שהטירו דתם זה כבר, ושמעני מאת שכניהם זה יבועות אחדות, שהם רוצים לשונן ליהדותם, שמוחר לפי החוק י"ל הממשלה החדשה, וזה לא כבר שחלחת המזמרת הנ"ל, ושלחה אחר הרב ממנה"מ, וביקשה ממנו שישתרע שיתוכל לשונן דרתה, ובכתה לפניו בדמעות שליש שרוצה לשוב ליהדותה ולהקבר בקברות ישראל, והרב הנ"ל סיפר לפני שראה שהם דברים היוצאים מלב מהור, וגם להפקיד שבא לשואלה אמרה כן בלי בושה, וכעת מתה, והבעל בא לפני הח"ק ואמר שיתן בסף מלא שתקבר בבית"ק הישן שמקברים שם אנשים חשוכים, ולא בבית"ק החדש, ונשאלתי אם כשר למיעבד הכי ליתן לה מקום בבית"ק הישן?

תשובה:

מוסר כתבו סטא המדרגה הגדולה שחנן התשובה, מ"מ תשובה גמורה היא, כח"י הכותב חשב אונס עד דכא וכו' ודרשו חז"ל עד דכדוכה

ע"י (א) לפעני"ד הדבר פשוט שיכולים לקוברה במקום חשוך, דבמקום שבעלי תשובה עומדים אין זדיקים גמורים יכולים לעמוד, ואף שהספרי

ש"א להם להשיג בהיותם יהודים, אף שהוא חרפה גדולה ובנידה נגד הלאום והדת, מ"מ לא נחשב כחומר המכיר בש"ס דלרבים להטבילו ולקבל דברי חבירות, שלא עשו זאת בשביל קבלת אמונה אחרת, וסגי שפיר בחרטה נמורה וקבלה שלמה על לבבא, וגדולה מזו עיין ש"ע יור"ד סימן קי"ט סעיף י"א בשם חכמי דרש"י וז"ל מומר שבציר אחת מאמין באלילים בפני כותים ובציר אחרת נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יסודי אינו עושה יין נכס והטעם עיין מ"ו וש"ך כי מלחא דמתכבד הוא שהוא שקר, ובשואמר שהוא מאמין דה, הוא עושה להנאת ילדו עי"ש, ואף שהש"ך כתב שם דדוקא לענין יין נכס נחשב ליהודי, כיון שהוא יסודי באמת, אבל לענין שאר איסורים אין לו נאמנות, מ"מ ידון דין, ערוך ט"ז, כמוכן, שאינם עובדים ואינם מאמינים כלל בעכורים בשום מקום, ומה שעשו פעם אחת, הוא רק משום מטרדם בחיים הנשמיים, ואפילו אם גם להם נשלול את נאמנותם, מ"מ מוכן הדבר שיש להקל בעי"ל לענין טבילה וקבלת דברי מצרים בסבדא זו, וביטול שלא עשו ההמרה מפני חילוף האמונה מ"ו, רק מפני ההגדרות הולך להשיג משרה גבוה.

אך החילוק הנהיג אינו מוכרח, לפי המבואר באבות דר"ג בעשם הטבילה שזיין הנרי"א ז"ל, שכל אופן הימים שהיתה שריים בין העכורים היתה אובלת ושיתה משלהם עכשוו אחרת הטבילה כדי שתסלק עי"ל נמנא טבילה בלאר עד היום לא נזהר מאטילתם ובשאר דברים כדרכי העכורים ופ"י הטבילה נעדרת, אך לכה"פ אהנו רואים דהטבילה היא חומרה ומעלה בעלמא, ובשביל חסרון הטבילה וקבלת דברי מצרים אין לשלול ממנה שום דבר בקבורתה, כיון שעשתה תשובה וחרטה נמורה, לכן לויית לקבורה בבי"ק הישן, כפי רצון בעלה, ועליו לקרב את הרוחקים, רק בלאר הבמון אינם יודעים הדבר הזה, ותלאו מהם תגר לקרובי השכנים בקבורתה, שיאמרו שקברו אלל אדם או אחרת אשה מומרת, (אף שהוא בבי"ק כפי שצארה לעיל, והוא כבוד להמחים), לכן למען כשלוס לויית להתחיל עמה שורה אחרת חדשה במקום חסד בבי"ק הישן.

של נפש, וכן כחב הרמב"ם פ"ב מהלכות תשובה וז"ל ואם לא שב אלא בזקמתו ובצטת ש"א לו לעשות מה שהיה עושה, אפ"י שאינה תשובה מעולה, ומושלל היא לו, ובטעל תשובה הוא, אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובה כל עומתיו נמחלין שנאמר וכו' שם זכר בוראו ושב קודם מיתתו נכלל לו עכ"ל.

כיון שחמרה קודם מיתתו דברים רגילים נכסות שהיא מתחמרת, ואחרת לפני הרב משה"מ משומק לבס' שכל יום מחייה הקודמים היו לה למעמסה, היא נחשבת לבעלת תשובה נמורה, ואין להקל מ"ו בכבודה.

ובפרט כידוע שאפילו במקומות החשובים שקראו בית הקברות הישן, אין זה מקום מיוחד לאנשים חשובים ממם, רק רוב פעמים החשיבות הוא עבור הכסף בעי"ש וגם שם עליונים למטה והחשובים למעלה, ומלאתי אח"כ בשו"ת דברי מלבי"ל חלק ה' סימן קמ"ו שיונתי לדעתו בזה, בודאי אין לנו רשות לדחות מקום קבורה מהאנשים הנקברים שם, אדרבה הוא כבוד להם שהבעלת תשובה נקברה שם, (וזה להיפך, דהא אין קוברים בעל תשובה אפילו אלל דיק שאינו נמור, עיין יור"ד ס"ס שס"ב, ואפשר שיש חילוק בין איכות התשובה, אם ע"י מעשים או בתחשבה והרהור ודיבור לבד).

ומה (ע"ה) שנה רב אחד לאמר דאין להדר בקבורתה מפני שלפי המבואר ביו"ד ס"ס רס"ח דישראל חומר שעשה תשובה לר"ך טבילה מדרבנן ולקבל עליו דברי חבירות בפני שלשה, וכן הביאו האחרונים בשם רש"ל דהלכה לתעשה לטבול את המסומדים ולגלה את כל שעין מקודש, ובני"ד לא היתה טבילה מ"מ אין זה אלא, "למשל" בעלמא, וכן הוא בנמוק"י פ"ד דיבמות וז"ל ואפ"כ טובל הוא מדרבנן משום מעלה עכ"ל, ובמבואר דמח"א סימן רס"ז סעיף ח', ובפרט בני"ד שהיתה חולה וסוככת על ערש דיו, ובלתי אפשר היתה לטבול, הא אונס דחמנא פסריה, ואדרגין לכלל קמיותא "אפ"י שחמא ישראל, ובחרטה על לעבר וקבלה על לבבא סגי, ונחשבת שפיר לבעלת תשובה.

ובפרט שיועש האבדרכים המירו דתם רק בטביל להכנס במחלקה של בית הספר הגבוה (אינושערייטש), או לקבל משרה גבוה,

סימן י

ב"ה, כ"ב אלול תר"ף.

לכבוד הרח"ג וכו'

ע"ד דשאינא מקדמך בספר תורה שנקרעה בורוע ע"י ורים בעיית, וברירעה אחת נקרעו איזה שורות, אי שרי לרבך שם משפחת בצד חוק, כיון שיש שם שני שמות הקדושים: כי אפילו להתחלק רק יריעה בת עמוד אחד בחדשה הוא מן הנמנע, שבמעט בלתי המציאות להשיג עורות מעובדות, אי שרי בלא זה, רק ע"י דיבוק משפחת ולכתוב עליה אח"כ.

תשובה:

בעה"ש.

הנה (ע"ה) בורה דעה סימן ר"פ פסק המחבר שס"מ שנקרעה בו יריעה בתוך שתי שימות יתפאר,

ידידי! עניתו מעט בדבר זה, ואף שבהסקפה הראשונה יש להסיר בזה בפשטות, אך לאחר העיין הוא דבר חסור מחד כאשר אבאר

בתוך ג' לא יתפור וכו' ולא יכר הגויל שהוא
עשן חופר אפילו בתוך ג', והרמ"א הגיה ח"ל
"אל לא יתפר" (ריב"ש) ועיין בנקה"כ שהביא
ש"מ מהר"ם אלשקר, דאפילו ביותר משלש יתפור,
וכבר עוד גדולי האחרונים המכשירים, וסיים
אלו דלה הרב דברי הפוסקים לא היה כותב כן,
ובן ליוו הדגים לפניו בנקה"כ, ומשמע שגם הוא
פסק כן, ועיין במדומה הגאון רעק"א וז"ל דמשמע
מדבריו שגם הוא מיקל בזה, ועיין בפ"ת שם.
והרמ"א הביא אח"כ ח"ל, וי"א דיותר לדבק
עליו קלף מחזק כ"ז שיותר לתפרם
ולדבק הקריעה ע"י כך, וכן אם נחמר דבר
כותבין על הקלף הדבוק עכ"ל.
ע"ה **והנה** אם בלנו לחקור לפי דברי הנקוד"כ בשם
גדולי האחרונים ה"ל דאפילו ביותר מנ'
יותר לתפור אין היה הדין לענין דיבוק מטעמים?
ואף דמדברי הרמ"א משמע בדידי דיותר מנ'
אסור כיון שכתב דיותר לדבק כ"ז שיותר
למפרס" וכו' בצינור הגר"א ז"ל דיותר מנ'
דלא מחייב הפירה כל שכן דבק דלא מהני, וזהו
הכל מפני שפסקו מהרי"ם, מה שאין כן להקדמונים
ה"ל המוליקים על הריב"ם, דיותר לתפור בנקה"כ
שלנו אפילו ביותר משלשה, יותר ג"כ לדבק
הקריעה ע"י מטעמים אפילו יותר מנ'.
וכן מלאכי בב"ח ח"ל, ועוד נראה למנהגו
לדבק קלף על הקריעה דבדק וכמו שכתב
הריב"ם וכדעת הרא"ה דלא במהר"ם מרומנוב, ו
פשוטא הוא דשרי לדבק אפילו בדלא עשין גנ',
דין דלא מנציח ע"י דבק ליכא איסורא, ומיהו
ז"ל ויש נוחא דאפילו ד' וז' ואפילו טובא ש"ס,
וכ"כ השר מש"ן וכו' ואף דהריב"ם כתב בתשובה
דוקא ג' אבל ביותר מנ' אין סברא לומר יתפור,
מ"מ כיון דאיסורא דרבנן, יש להקל בספקיו,
ונראה דליון הקל מדבדבו הוהבסוקי, משמע
דסוי גרסי בדכ"י"א בדידיא בנ' אל יתפור, וכן
פסק מהר"ם איברלים עכ"ל.

וביו"ט דלדעת הש"ך בנקה"כ קיימא לן במהר"ם
אלשקר דאפילו ביותר משלש מטעמים לתפור,
וכן הסכימו גדולי האחרונים הנזכרים לעיל בצנף
א', הוא הדין דמהני בזה דיבוק מטעמים, כיון דכל
האיסור בתפירה הוא משום זה או א— לי ואנוסה,
דאין לא לכתלה, ולדברי המכשירין דיבוק אין
כאן שום גנאי, דחשיב יריעה עננה, וכמ"ס הפ"ז
שם ס"ק ד', ועיין בפ"ך ס"ק ו' וא"י יע"ש שכתב
ג"כ דכאלי הרא"ם לבחון עליו בשעת הדחק,
דאפילו במקום שכתבו לתפור יותר לדבק.
וכן היכא דנחמד דמדי הרמ"א להדיק, שרי
לדבק בשעת הדחק, ועיין בפ"ת שם ס"ק
ד' דהיינו דלא היה הפסד גורם אלא המיקל
להכשיר בדבק יותר מנ' לא הפסד, ועיין בפ"ך
ס"ק ז', ולפי זה לאכורה בשעת הדחק כזה ששרי
יש לבחון להחיר בנידן להדיק מטעמים ולכתוב
אח"כ כדי לנאת דברי ה"ן המלך הובא בהגהות
רעק"א ז"ל שלא יבא תעשה ולא מן העשין.

ע"ה **אך** דא עקא, הלא לריבין לכתוב על המטעמים
גם שני שמות הקדושים, והלא השמיק הגאון
רעק"א בשם הגון המלך דבשמות הקדושים אין
לכתוב על המטעמים אפילו לאחר הדיבוק, דחיישין
שחא תתפרק העלוי ע"י"ם (ולפשי"ד דבריו אינם
מדויקים שכתב שם דאין לכתוב הזכרה מקלה על
העלוי חז"ל על הדין דשחא תתפרק העלוי וכו'
דלפי דבריו אפילו כולו על המטעמים אסור,
ואפשר שהוא כל שכן) ולפי' צריך לדין אסור להדיק,
דשחא תתפרק ותפול ולתפרק גמור, דאין חשק לחזיר
ולדבקו משום תעשה ולא מן העשין ואף שלש מטעמים
לענין דבריו ה"ן המלך אם שייך כאלו הדין דתומכ"ש.
אך עיין בהגהות גליון מהרש"א שניין דמדברין
הש"ך ביומן רע"ה משמע דגם איכר כותבין
על המטעמים, וכן כתב בשו"ת נחלת שבעה סימן
ל"ז דהסופרים מקילין בזה, שאם אירע איזה קלקול
בהשם שקודרים השמות ומדויקין מטעמים וכותבים
עליו ואכרה אחרת, אך עיין בשו"ת שבות ענני
סימן פ"א שחולק על הגאון בעל ג"ש ותמחה עליו,
ואפשר דוקא במקום שיש איזה טעות, ולדין לקדור
את השם או אסור, אבל בנידן דהתחובה עם
השמות הקדושים ומובדלים מהגליון, גם השמות
יעקב יורה לזה דשרי, דכפי הגרלה השבות יעקב
לא נחש להחשש דה"ן המלך ה"ל לשחא תתפרק
המטעמים עם השם, דהוא לא הזכיר רק החשש
קדור הכמות ולא יותר, והמוליק זה הולאחי ג"כ
מדברי הש"ך ביומן רע"ה ס"ק ז' ע"י"ם (ומדברין
שם משמע ג"כ דלא כה"ן המלך ה"ל).

אך נראה דאין חקירה כמה יהיה גודל ההסרון
דחשיב לדבק עליו ולכתוב עליו דהרמ"א
כתב שם, וכן אם נחמד "דבר" כותבין על
הקלף הדבוק" וכמה ישור של "דבר" נעלם
ממנו, ונלענתי ע"י עד אשר האיר ה' עיני
ומלאחי בלבוב עטרת, וזה הלכות ס"ח סימן ר"פ
ז"ל ויש אומרים בכל מקום שיותר לתפור, אם
נקרע, יותר ג"כ לעלות ולדבק עליו קלף מחזק
ולדבק הקריעה ע"י כך, וכן אם נחמד דבר כגון
אות שלם או חיבה שלמה כותבין אותו על אותו
קלף עכ"ל, והנה מנין לקח הלבוב דדוקא אות
שלם או חיבה שלמה כבר על המטעמים, דמשמע
דיותר מחיבה אין לכתוב על המטעמים, דעיקר
המקור הוא משו"ס מהר"ק ועיניו זו ולא מלאחי
דבר מזה, ואחרכא לפשי"ד נראה מדבריו להשגיח
בו הימים, דאפילו בפסוק שלם על המטעמים
מכשירין, ומשיכן לקח הלבוב הדברים האלה ואפשר
דבריו הלבוב הם לאו דוקא, דאפילו יותר מחיבה
שלמה כותבין על המטעמים, ולשונו ג"כ.

ע"ה **אבר** לאחר כל אלה נראה לפשי"ד שקשה להקל
בנידון דיון, דהנה לאחר שרצונו את
היריעה שנשלחה אליו, ומנינו וסופרתי את האמות
שצריכין להיות כותבין על המטעמים וזה כחששים
במספרין, ולכן נחיו אמן, דהנה לחבר יריעה שלמה
בדבק יש בזה איסור דאורייתא, דהלל"ה ולריכ"ה
לחיות תפירת יריעה לחברתה בנידון, עיין מגילה
דף ח' ע"ב ובמכות דף י"א, והנה אמרין
בשעת דף קטיו דשמוכות ותחם אמות ויש להם
חשיבות ספר תורה ע"י"ם, ובנידן שיש חסרון
בתעשים אמותיו, אך נדיבין אותם ע"י מטעמים
להכשיר תורה? בדנאון כזה לפשי"ד אין להכשיר
בלא תפירה, דעיין במהר"ק גופא, שמחמ המקור
של הדין הזה להכשיר חסרון בסי"ם לכתוב על
המטעמים, דפלגל שם דבריו הירושלמי והמ"ס סופרים
וכתב שם ח"ל ואשר ראה מורי לדקוק מרוב
פלגולו אשר פירשו המפרשים, דהיה דרובקס

[illegible]

ובנידן לפי החוק של הממשלה לא חשיב על וכל
רשות ישראל, כמובן.

(ולדבר לזו מ"ח הא"י מחירו שגר בשכונת
המוכר במסלית שהכנסה משוברה בהענל השלישי
ובדרבנן כנ"ל, יש לסמוך במסלית במקום דלא שייך
השכנת המקרה).

ורצרה לזה מ"ח ששית שער אפרים בשם
מוסמאות שוטים בהרמב"ם, דאין בכור
טובג בחי"ל, ועיין בחדושי הגאון ר"ח נאטיומאקין
ז"ל על יור"ד בח"ס זיה ולדבריו קשה לעשות
זאת אפילו לסניף.

וגם לזאת יד"ש יש לעשות כמו שהעירנו בח"א
להטיל מוס קבוע ע"י נכרי קטן, בח"ס הג'
ח"ס בסוף סימן ט"ז הוצא צ"ח, ולפענ"ד בודאי
יש להקל בזה, אך לע"נ אם יש לסמוך על כל
היגל בכל בכור שילד במשך הממשלה השלושטית
לפי החוק שלהם, כי בודאי יד יש להם בהחלטות
ע"י החוק שאם לא יקו, יטלו בהחמה, וע"י מה
שאסור לשמוע, כ"א ע"י הערמה ששויס, וכן אסור
למכור ולא חשיב, כל מקרה חוכר ופסול ע"י קדושת
בטורה מכל וכל, וע"י"ג למעשה.

ידון כיון שחיקף שקונין בהמה לריכוס לרשום אותה
לכל הממשלה, ואין למכרה בלי רשותה, וכשהיא
חולבת לריכין ליתן חלב בכל יום, וכשהיא מעוברת
מחמיצין עד שהלד ואף מוכרין ליתן החלב קצוב
להממשלה, ואם אין נותנין חלב לוקחין הבהמה,
כיו דומיא דחסיים ה"ש"ם שם, והיו כמו יד נכרי
באמצע, וכל יד נכרי באמצע פטורה מן הכבירה,
ומשנה גו"י, ואף מוכרין הלידה עדיין החלב
מקולקל ואינם נותנים עדיין החלב להממשלה, אך
כיון שעיקר שמותיהן הבהמות אצל הבע"ב הוא
בעבור החלב שמקבלים מהם והבהמה היא שיעבוד
להחלב, שריכוס הם לתועלתם, ואם לא יתנו החלב
היו הבהמה שלהם, שפיר חשיב יד נכרי באמצע.

ועיין (א) חספות ב"ח דף ע' ע"ב בד"מ א",
באמ"ד ח"ל ורצא מסיק דהאי דפטורה מן
הכבירה לא מוסד קיימא ברשומא דמרא אלא
מוסד דחשיב יד נכרי באמצע, כדפריש' ואולי
ובכל דהו יד נכרי באמצע פטור דלא קרינא ביה
כל מקד חוכר דמשמע שהיא מכל וכל רשות
ישראל, שלא תהא יד נכרי באמצע כלל עכ"ל.

ב"ה, חוה"מ תרע"ט.

סימן י"ב

נשאלנו מהמנהל את עניני הבית הקברות דפה ניקאלאייטב, כאשר המנהג מקדמת דנא
שמקברים את המתים בקרשים בצדדים ומלמעלה, והם כמו ארון, רק למטה לצד הארץ המת
מונח על הקרקע כמשל, וכאשר בעת היוקר גדול והמתים העניים שנקברים על השבון הקהלה
מרובים, אי שרי להכבד את המת בלא קרשים מהצדדים, רק באשר הקרקע של בית הקברות
הוא כסלע, ותמיד צריכין להפזר במרול (דאם) ויעשו את הקבר קצר מלמטה ורחב
מלמעלה, ויניחו הקרשים על צדי הקרקע למעלה כדי שלא תפזר האדמה על פני המת, אי שרי
למיעבד הכין

תשובה:

פרק בחרא דכלאים, שנים רבי שהא ארזי נקובה
לארץ, ג"כ איננה צורה כ"כ, ד"ל דק רבי לזה כן אם
יקברוהו בארון שקיבו אותו, אבל אין משם ראייה
שצריכין לעשות כן, אך מדברי הרמב"ם שכתב
בפירוש, ויש להם לקבור בארון של עץ, משמע
שצריכין לעשות כן. [דקא] זאת איננו מובאר
בירושלמי שם.

אך מובאר בש"ס בנחמ מקומות שהם מנהגן כך
לקבור בארזות עיין בדמות דף י"ג מלגין היינו
ע"ג ארזות וכו' עיי"נ בענין בחסופות כהונות דף
ד' ע"ב בד"מ עד שהסוף הוגלל ח"ל בנחמ
מקומות פירש"י בגלל ה"י כסוי ארון ודופק היינו
הקשרים שגדלי הארזות וקרא דופק ע"ש שהוגלל
דופק עליו, וכעין זה פירש בהערוך וכו' עיי"נ,
ואף שהחסופות דהו שם פירש"י בפירוש שם גולל
ודופק, אבל הרי חזון דהיה מנהגן כך, וכן משמע
בהרבה מקומות, וראיתי להרמב"ן ח"ל בספר חוב"א
בענין קבורה ח"ל, ואם עשה ארון וקברו בקרקע
אינו עובר עליו, אשכ"ח יפה היה לקבורו בארץ,
דקבורת ארץ ממש מזה וכו', ומה שנהגו חכמי
ישראל בנחמ בארזות לאחר עיכול הבשר הוי
עכ"ל והטור ביר"ד סימן שס"ב שפסק ג"כ
בהרמב"ן, סייס, ח"ל ומ"מ יפה לקבורו בארץ

ואמרת לגבר הדבר בעוה"ש"י אף שהם דברים
פשוטים אך לאנשים בעריצים דברים.

הנה אמרין בש"ס סנהדרין דף מ"ו ע"ב אר"י
מוסד רש"י רמז לקבורה מן התורה מין
ח"ל כי קבור הקברו וכו' עיי"נ אכ"ש לאו
קבורא משום בזיוגא הוא (שלא יתבזה לעין כל
שיראהו מת ונרקב ונפסק, רש"י) או משום כפרה
(תהיו ליה כפרה בהעמנה זו שמיריבין ומשפילים
אותו בתחיתו) ואין שום דבר מהאן שצריכין להחיות
את המת בארון או בקרשים.

אך כשהבטון בדברי רבנו הגדול הרמב"ם ח"ל
נראה דקדוק עולם שלא מלחא עד הנה לאו
שהר"ם שם, אלא מהלכות אכל הלכה ד' ח"ל
וחופרין בעפר מצרות ועושין טוך בגל המערה
וקוברין אותו בו פניו למעלה, ומחזירין העפר
והכבשים עליו, ויש להן לקבור בארון של עץ
עכ"ל, והנה מלשן הרמב"ם ח"ל משמע שהדין יש
חיוב או מזה גדולה לקבור בארון של עץ דוקא,
ובכ"ז לא הביא המקור האמיתי שחזון קטן אב
הרמב"ם ח"ל את דבריו, דראינו ממועד קטן דף
כ"ה ש"נ במחברת"ם שם לא הוכר רק שהיו
מוליכין את המת בארון אבל לא איירי שם כלל
מענין הקבורה בארון, והראיה שהביא מירושלמי

ממש, וע"ז סובב ג"כ הבית יוסף בשולחנו העתק, וכן הבין הס"ך בצוה הב"י בס"ק א' כמה שכתב „לומר" אשכ"י שהארון קבור בקרקע וכו' אף שכתב"י לא הוזכר כלל „הארון" בסוף דבריו מ"מ כונתו כמ"ל.

ורפ"ז גידון דיון שמו"ן באופן שלא תפול העפר על פניו ויהיה כמו מערה ומונחים

היטיב הקדשים על לדי הקרקע הקשה, עדיף טפי ממה שאנחנו עושים עד היום דבולפון כזה נקרא ביותר קרקע ממש דהוא מלוא כמ"ס העור ז"ל „שרפואתו עפר ה"א" שכן כתיב כי עפר אהה וכו' כן הוא לפי ההלכה לפי דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל.

אך בעוה"ש"י זכיתי למלא מקור לדברי רבנו הרמב"ם ז"ל כמה שכתב, ויש להם לקבור בארון של עץ" דמשתע שיש משה מיוחדת לו, דעיי' במדבר פ' בראשית פרשה י"ט אות ט"ז עה"פ ויהימלא האדם ואשתו בתוך עץ הגן א"ר לוי רמז לתולדותיו ויהיו נתונים בארמות של עץ עכ"ל, ועיי' במתנות כהונה מדכחי, „בארון", והו"ל למימר בין העצים עיי"ש וכו' שכיבא נפיק רבנו הרמב"ם ז"ל לוחי שהבאתי בעוה"ש"י מקור לדבריו הקדושים.

ורפ"ג י"ל עוד טעם המנהג שהיו נוהגים לקבור בארמות בזמן הס"ס משום דאמרינן בשבת דף ק"ה דהעמוד בשעת ויאת הנפש חייב לקרוע, הא למה זה דומה לס"ס שגשרפה, נמלא דהאדם הוי כס"ס, ולכן גזטין אותו בארון כספר תורה, ועיי' מגילה דף כ"ט וכתובות דף י"ז ע"א נטילתה של תורה נתינתה, ועיי' בשו"ת חסם סופר חולק ו' כיון יורד סבא כוז לענין מ"ס מגילה דף כ"ה דמשתפת גבלה עושים הכריתות למת מלוא וזו היא גניזתו, ועיי"ש שחילק בין לעשות ממשתפת הכריתין דשרי וכן לעשות מארון הקדוש יין ארון למת דאסור, ולבסוף סיים וז"ל ומו נראה י"ש שאין לורד המת לארון כלורד ס"ס לארון הקדוש, ועיי' בבור ש"ע יור"ד ר"ס שס"ב עכ"ל, וכונתו למ"ס בשם הראשונים, דעיקר הוא קבורת קרקע ממש, וזהו מלואו ומיקונו.

ורפ"ד אפשר לאמר דמה שלא הזכירו בב"י והרמ"א דבריהם שום מנהג, „הארון" בקבורת מתים בסיון שס"ב, משום דכעת הוא מנהג עכו"ם, ויש בהם חשש משום ובחוקיהם לא תלכו, וגם יש חשש שכן ינקבו כלל, ובזמן כזה הוא היפך לואת רבנו הקדוש, ולכן סתמו דבריהם.

דקבורת ארון ממש מלוא אפילו בחורל ובכל מקום ומקום לפי מנהגו, יש קצרים בזמנים ויש בחפירות יש בארון ויש בלא ארון עכ"ל, ועיי' ב"ח שפירס דבריו דר"ל דיפה לקבורו בארון, בלא ארון למטה, כדי שיהיה גופו של מת נוגע בארץ שהוא מלוא, ולא מביצי בארון ישראל כדכתיב וכפר ארמחו עמו, אלא אפילו בחורל, מדכתיב כי עפר אהה ואל עפר חסוב כח"ס בסמוך, דמה שנהגו חזמי ההלמוד בארמות לאחר מיטול הבשר הוא, או שהיו נקבים לארון עכ"ל והוא מדברי הרמב"ן הנ"ל.

ועיי' בש"ע שם שכתב רבנו הב"י וז"ל הנותן מתו בארון ולא קבור בקרקע עובר משום חילין את המת, ואם נהגו בארון וקבור בקרקע אינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקבורו בקרקע ממש אפילו בחורל עכ"ל, ועיי' בש"ע ס"ק א' וחזקין כלן דבר תורה, שידוע דרבו של הב"י לילך אחר דברי הרמב"ם ז"ל [כלאטון] וכאן השמיט דברי הרמב"ם ז"ל שכתב, ויש להם לקבור בארון של עץ לפי השמיט דברי העור שכתב ובכל מקום ומקום וכן מנהגו וכו' וכן הרמ"א ז"ל שהוא בעל המנהגים ולא התעורר כלל בדברי הב"י האלה? וי"ט.

אך עדי"מ חזקין שחפסו לעיקר שלריון לקבור את המת בקרקע ממש, משום דהוי מלוא, ואמרינן בירושלמי פ"ב דכתובות ובבב"א כלל"ס דרבי זושא שחבא ארמו נקובה ופירש הרמב"ן ז"ל הובא ג"כ בבב"א הגר"א שם ס"ק ג' שיעלו כף התחתון שבארון וישכבנה על הארץ שקבורת קרקע מלוא וכו' עיי"ש.

ורא דמתימין קדשים בלדיון ולמעלה, לפענ"ד הוא משום השבות ר' גמורא' גמון הובא בבור שם שחלוטין וז"ל איזה דרך ישרה לקבורה, אם להטיל בתוך ולהביא לוח כתבה מן הכרף שלא יגע בפניו עפר וטיט, או כשם שאנו עושים שותנים עפר על כולו? והשיב להטיל עפר על פניו יש בזיון בדבר ולא נכון לעשות כן, ולא כל האריות שוות, שכל מקום שיש בדר גדול כמו באר"י, מתימין אותו לנוד, ואין נוהגין עליו כל עיקר, שסומכין שיש שם בדר ויש המת ואינו מחליט, אבל בבב"א שאין שם בדר קוצרין אותו בארון וכו' עכ"ל ועיי' בב"י שגמיה את דבריו ולכן אנחנו נוהגים קדשים בלדיון ולמעלה שלא יפול העפר על פניו, שהוא בזיון.

נאפשר לאמר שזאה פירוש של הירושלמי הנ"ל כמה שהוא רבנו הקדוש שחבא ארמו נקובה לארץ לפי פירש הרמב"ן הנ"ל, דלמה לאמר שלא יהיו קדשים רק בהלדיון ולמעלה שלא יפול העפר על פניו ובלד משה יהיה מונח על הקרקע

י"מ אדר שני תרפ"א:

נשאלתי: בישראל שנהרג רח"צ ע"י מרכבה מהירה (אוטומאבילי) שנפסק הדין בש"ע סימן שס"ד סעיף ד' שאם ביצא ישראל נהרג שיקברוהו כמו שמצאנוהו ולא יחלצו ממנו אפילו מנעליו, איך יהיה הדין היבא שחלצו המנעלים ולא ידעו מהמנהג הזה

תשובה:

ולנקום נקם, (ב) שמה נכללו הדם בהגדים ונשאר בהם רביעית דם שהנפש יואל בו, ולכן

מקברים

הנה, הטעם שקוצרים אותו עם הגדים שהיה לבוש בהם הוא: (א) כדי להעלות חימה

אך מ"מ זייט. לקובערס (ואף שאין ללובשם עוד הפעם עליו דוח אסור משום „ובמקומיהם לא תלכו“ שהם מלבישים ומנעילים את המת), דלכאורה יש להבין מדוע סתמו הפוסקים דלריבוי לקוברו כמו שנמלא, ולא כתבו דאם אין שם שום רושם דם כלל דאין לריבוי לקוברו עם המלבושין ומותר באופן כזה להפשיטם, וע"כ העיקר השעם הוא משום להעלות חימה, דמשום מעם הזה לעולם אין מפשיטין, וקשה מזה להטעם משום שמה נבלע הדם בהנגדים, דמלשון הפוסקים משמע שלא כדבריהם? **אלא** ע"כ דגם להטעם השני של הבלעת הדם בהנגדים, ג"כ אין חולצין לעולם משום לא פלוג, אפילו אין שום רושם דם, דחיישין שמה יבא לטעות ויתללו אפילו במקום שיהיה הדם נבלע בהנגדים.

וגם להטעם הראשון של להעלות נקם י"ל כיון דבכל הכרוג אין פושטין שום מלבוש ממנו, כדי להעלות חימה, קצו אחרים המת, וגחשכ כבדיו, והוא כמו תכריכי המת, דאמרינן ביבמות דף מ"ז ע"ב באינשלא דפרסיה אמיתא קצו מימא ואסור בהנאה, ולריבוי קבורה אפילו כשהפשיטו דיעבד, ועיין בינת אדם שם, וז"ע.

מקברים אותו כמו שנמלא, ולא יתללו אפילו מנעילו, דשמה הדמים ש"א שם יציאת הנפש נבלעו ונמלאו בתוך המנעלים. עיין ט"ז וש"ך שם, והחילוק שם בין הטעמים האלה לענין ריאה, כגון שנחנק ע"י נכרים, באופן שלא ילא דם כלל, וכן הוא בחי"א סוף כלל קצו והנהרג ע"י נכרי אפילו לא ילא ממנו דם כלל כגון שנחנק קוברין אותו באשר הוא נמלא כדי להעלות חימה ע"כ, הרי שחפס להטעם הראשון של להעלות חימה **וי"ש** עוד ר"ע לשני הטעמים, לכאורה, לפענ"ד, אם דיעבד חללו יעבדו או המנעלים, דלעטם הראשון אין שום סכרה לקוברם, ולא שייך להעלות חימה אלא כשהוא מלובש בהם, דזה מראה האכזריות שהרבו לאיש באמצע הילוב ומיו, אבל כיון שדיעבד נטלו ממנו ואיננו מלובש בהם מהיכי חייו ללובשם, נזכר להטעם השני אם יש עליהם דם לריבוי לקוברם אפילו דיעבד כשהפשיטו ממנו, דחיישין לרביעית דם שנמלא שם, ולפי"ז בידיון דין "הפשיטו את המנעלים ממנו ואין עליהם שום רושם דם, אין לריבוי לקבור המנעלים למעט הראשון.

סימן י"ד

ב"ה בשנת תרע"ח

נשאלתי: באיש אחד מפה שבא אליו טעלעגראממע מקרוביו בסעודאסטאפאל שאחיו נהרג בהמחפכה הגדולה שהיתה שם ונהג ז' ימי אבידות, ואח"כ תנודע הדבר, שאחר שנרצח עם עוד כמה גבירים, השליכו אותם הימה, והמה צפים ע"פ המים, פעמים נגלים ופעמים נכסוים (כדרכו של ים) וחקרתיו איך יהיה הדין אם ימצאו אותו אח"כ אם צריך האת הנ"ל לנהוג דין ז' עוד הפעם בתוך ל"ז?

תשובה:

ג"כ שלבקש דבר כהים, יבפרע גוף שגף ע"פ המים, דלפעמים נגלה ולפעמים נכסה ע"י גלי הים שמלים מחד, והכרה פעמים משלק הים גוף הנטבע, רחוק הרבה פרסאות, ונמלא שם לפעמים לאחר כמה חדשים, כדוע, בודאי תחישו הקרובים, והתחילה חוקק האבילות.

ואל ע"ה א' תשובתינו ממה שכתב המחבר שם סעיף ז' מי שטבע במים שיש להם סוף וכו' מלימתי מוזין משנחישו לבקשו, הרי דגם בטיבית המים ג"כ תלוי באם תחישו לבקשו, דמוזין הדבר דיש הפרד גדול בין כשל לאדם שיש לו סוף, דאמרינן מש"ס יבמות דף קצ"א ע"א, היכי דמי מים שיש להם סוף אחר אצ"י כל שצמוד ורואה מארבע רוחותיו, דשם כשנפל איש אחד, הקרובים ששים כל עולקי ומחפשים שצדיין ויחלשו, משא"כ ביס דהוא מים שאין לו סוף, היכא דאין חשש שמה יבא להחיר את אשתו, דנהרג מתחלה קודם שהשליכיהו, בודאי מחיילין הקרובים, דהספק שמה ימלאו אותו אינו ספק הרמחק מזה הסכרה, והבדל עוד פשוט ממה שפסק המחבר בסעיף ה', הרויין מלכות שאין מניחין אותו ליקבר, מלימתי מחילין להחבל

לכאורה הדין פשוט דלריך לנהוג אבילות משלם, דדמי להדין של שירת הרא"ש, שהביא המחבר ביו"ד סימן שצ"ה סעיף ו' במי שהודיעוהו שגלבו עמוס קרובו בעיר אחרת ונהג אבילות מיד ואח"כ נודע לו שעדיין עומד בלילה אומה אבילות לא עלתה לו וחסור ומונה משיקבר או משנמלאו לקבורו, ועיין דבור דברכי משה וברמי"א סעיף א', היה סבור שנתם הקבר והתחיל להתחבל ואח"כ נודע לו שנטעם, חזר ומתחיל האבילות מחדש, ומקור לדין זה הוא מש"ס נדרים דף פ"ז (לפניו חזק כדי דבור דמי), והובא בש"ע סימן ש"ס סעיף כ"ה, היה לו חולה ונתעלה וקרע עליו ואח"כ מת, אם מת חזק כיד של קריעה אין לריך קריעה אחרת, ואם לאו לריך קריעה אחרת, וכן זיין הגר"א ז"ל.

אך ע"ה ב' כד נעייין בדבר היטב, אין המידון דומה לראיה, כל כך, והוא דמי יותר לנחישו לקבורו, דמבואר שם בסעיף ה' ובסעיף ז' דאין מחילין האבילות, וזיין שהרומים הנלוים להם לאחר שהרגו, בודאי כונתם היתה, גם לאבד זכרים לגמרי, ולהקסם הרבה מהעשירים, וידוע

ולכן לא הזכיר כלל בשלחנו הארוך תיבת ים.
 רק, מי שטבע בחיים ימים להם סוף.
 (ודוחק לדבר דמורה השמים בש"ט, כרי שלא יקשה
 מה על דברי העיטור שטע' שית' הרי"ף
 כ"ל בעק"ד, דעון דהדין הוזכר במס' שמחות,
 ויש חילוק גדול ביניהם ה"ל לפרש בזה, ועוד
 דשם יש מירוצ' נכון כמס' הבי' דמיר' שמת קודם
 שנטבע) והוא להורות לנו דאם נפל לים, באופן
 דהוא מתלא דלא שכיח למולא, הוי חילוק יאוש,
 ולא שייך בזה שום זמן דמשתחאשו לבקשו, ובפרט
 לאחר שהזכיר הרמב"ם ז"ל שם בזה, ודענו
 מלכות שאין מיתין אותן להקבר מאומה מחילין
 להחליל עליהן, ולספור שבעה ושלשים משתחאשו
 לשאול למלך לקבור, אשפי' שלא נתיאשו מלגנוב
 אותן ע"ל דרובין מה, דאם הוא מתלא דלא
 שכיח, אף שהוא במילוא שנגנוב אותו, והוא
 עדיין בעולם, מ"מ חשיב מתיאשו לקבור, ומוכח
 חילוק ז' ושלשים, ק"ו נפל לים דהוא חשך רחוק
 שומא אותו ביותר מנגנוב אלל הרגו מלכות
 וכמו שהארכתי לעיל בעק"ד, בודאי מונה אבילות
 חילוק שבעה, (ולענין מה שאין מתיאשו לקבור, הוא
 משום חומר א"ח החמירו חכמים, דידוע דבדעיד
 אס נקחם לא תלא, עיין אבה"ע סימן י"ז סעיף
 ל"ה בפוסקים ראשונים ואחרונים ובפ"ט שם ס"ק
 קל"ט, ומורה א"ן להתחלל עליו שמת יבוא החילין
 את אשתו) וגם הבי' אפשר שהולך בשטח ז',
 ותפוס על דמותו הפי' והש"ך שלא הרגו במס'
 שכתבת, ובודאי מקום גניחו ל"י בזה, וזה
 הענין להמשיך בדברי, ואף שפ"ט כפי הראיה
 פירש דברי הבי' בס"ק ג' דדוקא מ"ס שיש להם
 סוף, אבל במ"ס שאין להם סוף דיבואו להחיר את
 אשתו א"ן מחללין, והוא כמו שכתבת לעיל בעק"ד
 זה, שהיו דוחק, ומדוע לא פירש א"ך יבואו להחיר
 השני של הבי' דמת קודם שנטבע שאין כאן חשש
 שיבואו להחיר את אשתו א"ך יהיה הדין על אבילות?
 וז"ע לדינא.

ועיין (י) ה"ן בס"פ אלו מנלחין גבי הרגו מלכות,
 מחילין מחילין למות לכן משתחאשו
 מלשאול אבל לא מלגנוב וז"ל ומאומה מחילין,
 שהרי לא נהסם הגולל, שלא נתימ לקבורה שיהו
 חנוים וכן מסתימת הגולל משתחאשו, שמבקשים
 לקבור, להם מחילין מלשאול, אותו היום הוא
 להם כאלו נהסם בו הגולל ומיבין להתחלל עליהן,
 אחר שאלו שאין מרגים בהם, ואשפי' שדעת
 הקדושים לגנוב אותם ולקברם אפ"ה מחללים
 עליהם, דמלתא דלא שכיח לנו הוי ע"ל, ואח"כ
 מחילין הר"ן לבאר דהן השני המונע ברי"ף שם,
 כיוולא בו מי שגפ לים מי שטבע בנהר וכו'
 מחילין מחילין למות משתחאשו מלבקש וכו'
 כיוולא בו מי שגפ לים וכו' לפי שלא נהסם
 הגולל עליהם ובכל יום ויום סוברים הקדושים
 שימלאו וכשתחאשו מלבקש אותו היום הוי סתימת
 הגולל ע"ל, הרי דה"ן הפסוק בבכניה חריפא
 צין הרגו מלכות, היכא דלא נתיאשו מלגנוב, רק
 כיון דמתיאשו מלשאול אלל המלכות מחללין, דהוי
 ג"כ מילתא דלא שכיח ביותר כפי שכתבת לעיל
 בשטח הרמב"ם ז"ל ששמיים תיבת ים, ולפניך
 יש לאחר בספרה, דטבע האדם דמה שאינו נגד

להחליל עליהן ולמות ז' ושלשים משתחאשו לשאול
 למלך לקבור, אשפי' שלא נתיאשו מלגנוב, ועיין
 בזהר הגולה, דהוא משום דלא שכיח, הרי אף
 שהקדושים חושבין עדיין שיליו מותם מיד המלכות,
 מ"מ כיון דלא שכיח בעל דעה בזה, ג"כ בידון
 דידן שהספק ביותר רחוק, דשם המת הוא לפנינו
 ויש ספק שיגנוב אותו, מ"מ כיון דלא שכיח מחילין
 חילוק האבילות משתחאשו לשאול למלך, מחלל
 בידן מלבד הספק, של מילתא הגוף עשקה כ"ל
 עוד אפשר שאינו כלל בעולם, כמו שאמר רב
 נחמן יבמות דף קכ"א ע"ב חלקים, אבלו כורי
 לחסא, ולא דמי כלל למ"ס הפי' שם ס"ק ג' ב'
 כסם צידיה אחד שפרגורו והמליכורו בנהר
 עי"ש דיש חילוק בין ים לנהר וכ"ל.

אך (י) באתם במה שחלקתי עד כה, בין ים לנהר,
 מלאתי צהר לדברי, דגוף הדין של הבי' בעק"ד
 ז' ובעט' ממש' שמחות פ"ב הלכה י"ב, ומשם
 משמע שאין שום חילוק בזה, וז"ל מי שנפל לים,
 מי שטבע בהר, מי שחללו חיה רעה אין מונעין
 מהן כל דבר מאומה מחילין למות להם משעה
 שמתו לבקש ע"ל, וכן הוא ברבינו' בספר
 חורת האדם וז"ל כיוולא בו מי שנפל לים או שטבע
 בנהר וכו' מחילין מחילין למות משתחאשו
 לבקש, וכן הוא בטור וז"ל, מי שנפל לים או
 הקנוב לפסטי או נגרסה חיה מחילין מחילין
 למות משתחאשו לקבור, ועיין בבי' שעל הטור
 כסם בעל העיטור כסם שית' הרי"ף דמי שטבע
 במ"ס שאין להם סוף אין היתר לאשתו, וכיון
 דבדוקא מי קיימא, ומהבדל דלא נהני אבילותא,
 והא דתניא בחבל רבתי טבע בנהר או שנפל בים
 (דהוא מ"ס שאין להם סוף) מחילין מונין לו
 משתחאשו לבקש, איכא לחומר שנפל ומת, (רי"ל
 דמת קודם שנפל) לא שנפל למים שיש להם סוף
 (וז"ע בדבריו) ע"ל הבי', הרי שגפול לדעין
 נתיאשו שיהי' ים לשארי נהרות ואין שום חילוק
 ביניהם, דלא כמו שכתבת וחלקתי לעיל דגבי ים
 בודאי נתיאשו חתמא, דהוא מילתא דלא שכיח
 שימלאו אותו.

אך (י) לאחר העיין בדבריהם הקדושים עדיין לא
 נח דעת' בזה, שהבוננתי בדברי הבי' ז"ל
 שהמיהם דבריו, ולא יזכיר להבינם, מדוע שיהיה
 בשלחנו הטור ממה שכתב במיבור על הטור,
 במס' שמחות וברבינו' ובטור מזה הלשון, נפל
 לים והבי' שכל את לשונו הטהור בשנינו גמור,
 מי שטבע במ"ס שיש להם סוף, מדוע שהמ"ס
 מלפרש הדין דנפל לים? ולפרש עוד, באופן,
 שפירש על הטור שמת קודם שנפל? דבאופן כזה
 שזין לגמרי מ"ס שאין להם סוף למ"ס שיש
 להם סוף.

ורקרי דמסתפינא מחבראי הייתי אומר, דעיין
 ברמב"ם פ"א מלכות אלל הלכה ד'
 וז"ל מי שטבע בנהר או מי שחללו חיה רעה
 משתחאשו לבקש (חל האבילות הרי דגם הרמב"ם
 ז"ל שיהי' ממש' שמחות ולא הזכיר תיבת ים,
 ולאשר שגירסתו היתה כן במס' שמחות או ה"ס
 לו מקור אחר, כידוע, שהרבה פעמים הולך
 הרמב"ם ז"ל אחר נוסחאות שונות שמופלאים ממנו,
 וגם ידוע שהבי' הולך תמיד אחר שיטת הרמב"ם,

ושבו יחד כמו ב' או ג' שנים ולבסוף חזרה היה לדת אמת, וקידשה אחר, והתרחים לה, משום דוראי הוא והמותר לא נחמנו בהודונם יחד בנייתם לשם קדושין כדת משה וישראל אלא לייחד בעלמא, כדי שיהא מזוים לו בכל עת ולא לאחר, לכך בא עמה אל הנגלה ליונום, ואמרתי דכא לא שייך כלל אין אדם עושה בעילתו ב"ז, היכא דלא מן הכלל בכל עבירות שבתורה וכו' וכן נראה לדקדק הכי מסמ"ג דכתב אהא דמקדש בפחות משו"פ ובעל אח"כ דמקודשת, משום דחוקה היא שאין אדם משראל "הכשרים" עושה בעילתו בעילת זנות, מדנקט הכשרים, משמע הפרושים לא וכו' עכ"ל, ועיי"ש שכתב דבסבאר כל דהו מבטלין ודחין לך חוקה דאין אדם עושה בעילתו ב"ז, ולענין עובדא דידיה כתב קם שלילת הירושלמי, אש הלבב רופפת בידך הלך אחר המנהג, ואנחנו רואים כמה מעשים שנעצברו הפניות בנות ישראל ותלו העיבור בפלוגי ופלוגי והיה קם רגלים לדבר, ולא שמענו אחרים להנשא לאחר, משמע חשש קדושין, ואצ"ל דשויה לגשפה חמירה דאסורה, אי הוה חיישין לקדושין, שהיה אומרת לפלוגי נבעלתו.

ענין ד' סוף דכ"ה לפענ"ד, כיון דאפילו באופן דמשוי נפשה רשעה ג"כ נאמנת וכמו שהארכתי בסוף ערך א', שפיר אין כאן חשש דאין אדם עושה בעילתו ב"ז באנשים פרזים ופורקין עול תורה ומצוה וכדברי התרמוד"ה הל"ה, אך מ"מ כיון שנתרבו בעיית הרבה נשים ששרקו מעליהם גדר הלגימות ויולאים מתחת בעליהם בגט זה של הסאוועט לבד, לר"ך הדבר להפטר רק ע"י דרישה ומקירה לבד, דחיישין שמה היתה א"א מתחילה והוליה א"ע מעבלי ע"י גט מהממשלה, וכל זמן שלא יתודע הדבר בצירור גמור שלא נשאת לבעלה כדת משה וישראל, רק ע"י הסאוועט או כסדר לה חופה וקדושין, ובפרט שעי' קדושין שלנו כעת העשה לאשת איש גמורה, וכיון שהיו פרזים ביותר ובסתרם עליו חלא ממנו ע"י קבלת גט מהממשלה לבד כמו שעשה עד היום, והדבר לר"ך ישוב עם גדולי זמנינו שליט"א שיש כאן פנים לכאן ולכאן.

חיישין שמה בעל לשם קדושין, דחין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וא"כ היתה לריבה לקבל גט ממנו, ואיך נתייחס להנשא לאחר בלא גט מהראשון, ועיין אבה"ט סימן ל"ג ב"רמ"א ח"ל י"ס אומרים דפניו הבא על הפניות לפני עדים מוששין שמה כיון לשם קדושין, דחוקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכו' ויש מקילין בכל ענין עכ"ל והוא מספר תרומת הדשן סימן ר"ט שחא"ר"ך בזה, והביא לדברי הרמב"ם ז"ל פ"י מהלכות גירושין שכתב ח"ל והורו מקלם הנאונים שכל אשה שהבעל לפני עדים לריבה גט חוקה אין אדם בועל ב"ז וכו' וכל אלו הדברים רחוקים בעיני אחד מדרכי הוראה, ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אחרו חכמים חוקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד, (במגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק, עליוני בזה ב"ש ובי"ט ב"ק המגרש), או במקדש על המזבח, אבל בשאר נשים ה"ז זונה, ובחוקה שבעל לשם זנות עד שיפרש שהוא בועל לשם קדושין עכ"ל, וכן הוא דעת האשכנזי להקל בזה, והביא שם התרמוד"ה, דעת המדרכי המחמיר בזה, ח"ל, וכאם המדרכי פרק האומר בקדושין, פסק ר"ב, אדם הבא על הפניות וראו עדים מבחוץ, לריבה סימנו גט, משום דאין אדם עושה בעילתו ב"ז, והמיימוני פליג, והביא דברי הסופסות פרק המגרש שסוברים כהמדרכי, ואף שכתב קם שקשה להקל בזה נגד הני רבונותא ונמוך על הרמב"ם והאשכנזי, מ"מ הקול בעובדא דידיה מפני שלא בעל לפני עדים, דבלא עדים אין מוששין לקדושין אפילו שניהם מודים, לחוש שמה בעל בפני עדים, הוא דבר שאני מזני, אפילו שראו מבחוץ, דביחוד לחוד אינו שני עי"ש ב"ה"ד, וכן דקדק הרמ"א ז"ל "פניו הבא על הפניות לפני עדים", דדוקא היכא דהביאה בעלמה היתה בעדים.

ב' סוף כיון שמנעו את עצמם מליך להרב שסדר להם קדושין, והם חפשים גמורים, פורקין עול תורה ומצוות, בודאי לא כיונו כלל לשם קדושין.

וי"ט ראה בדורה לזה מעובדא דתרמוד"ה שחבא שם ח"ל וכן היה מעשה שבה לפני מומר שנשא בנייתו עם הנגלה, בת ישראל שהמירה ג"כ,

סימן ט"ז

ב"ה ט"ז שבט שנת תרפ"א.

לכבוד הרה"ג וכו' שליט"א.

ע"ד חזון שבאו לפנינו להנשא, ואומרים שאף שבתעודתה נרשמה שהיא נכרית, מ"מ אמה ישראלית היתה, שנשאת לנכרי, האם נאמינה, ואיך דינה לענין דהשיאה לישראל?

תשובה:

וה"א דרשה רב אחד לאחר, להמירה להנשא, משום מנו, דכירה להחגיגור ולהכנס לדת יהודית, אין זה כטון לפענ"ד דמלכד שלא מזני מנו כה"ג בדבר שיש טרחה וציון, כמובן, הלא הוא מפרש בש"ס קדושין (דף ס"ב ע"א) על המשכה דהאומר

לאסמו

ענין א' הנהגה אם היה האמת כדבריהם הלא הלבב פסוקה בש"ס יבמות (דף מ"ה ע"ב) ובש"ס סימן ד' דעכו"ם ועבר הבא על בת ישראל סולד כשר, רק הוא פגום לכהונה, ושפיר נחשבת לישראלית, אך יש לחקור אי נאמנת בזה לאחר כן

אחרת ששם תרשם ליהודים, והוא דבר קל כעת, (וגם בידה להשגה בלא הראות התעורר שנה).

ע"ה (ז) ודעה אפילו במקום שאשה החזיקה את שמה לאשת איש אמרינן דמושל אמתלה, עיין כתובות (דף כ"ב ע"א) האשה שאמרה היא אני וחזרה ואמרה פנייה אני נאמנה, ופריך הש"ס, והא שויתא לנפשה חתיכה דאסורא? אמר רבא בריה, שנתנה אמתלה לדבריה, ושם אמרינן, בשא מיניה שמואל מרב, אמרה שמה אני וחזרה ואמרה פנייה אני מהו, איל אף בזו אס נאמנה אמתלה לדבריה נאמנה, ועיי"ש (בדף כ"ז) בעי רב אשי אמרה לא נחבשתי ולא נעמלתי מהו וכו', ופריך הש"ס, ומאי שנא מההוא משנה דההוא גברא דאגר לאמרה וכו' ואמר לו אבוי מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן, ומשני הכי השתא ההם ודלי איכא עדים דאיכא מילא, הכא ודלי אישמוא? השא בעלמא היא, ובמקום חששא אמרינן, וכמו כן בנידון דידן, לכן לפענר שפיר התיב כח"ד בזה, ויותר אין עמומי בדי להאריך, והוא (במשנא) דמי ממש לדברי התוספות כתובות (דף כ"ב ע"א) בזה"מ מנין להפס שאמר וזיל, ואומר כ"י דנענין או שאני סותר דבריו הראשונים ולא בא אלא לבטל דבריו הראשונים מהימני אפי"ן דליכא מנו וכו' עיי"ש, והסותר פשוט בזה.

לאשמו כרי את מקודשת לי לאחר שאתגיייר או לאחר שאתגייירי וכו' אינה מקודשת, דפריך הס"ם בשלמא כולה לאו בידו אלא גר הוי בידו, ומשני גר נמי לאו בידו, דאמר רחב"ל אחר כ"י יוחנן גר לר"ך שלשה וכו' מי יומר דמודקין לו הני חלתא יעיי"ש.

אך מ"מ דק כח"ד דבדבריו דפיר נאמנה לאחר שהיא ישראלית כיון שלא הייתה כאן שום חזקה לרישומא, ולפענר דלוי לזה מדברי התוספות יבמות (דף מ"ז ע"א) בזה"מ במוחק בשם ר"ם דדוקא בלדיעין שהיה נכרי אינו נאמן לאחר, בלא עדים, שנתגיייר, אבל אי לא הוה ידעין שהיה נכרי, מהימני, במנו דלי בעי אחר ישראל אני דמהימני עיי"ש משמע דהוא דבר פשוט דכל אחד יכול לבא ולאמר ישראל אני ומאמיני לו. **ומה** שיש בידה תעורה השומרת לדבריה, אין כאן שום התיבה, חדא דאם אביה היה עכוס גורלי דאם אומה על שני כחוק המדינה, ועוד הלא מלואים כשה הדבה אנשים בארצו שלפי הגרסה שפ"י העודתם הם נכרים, ובאמת הם מזוג יסבאל, כיודע לנו למעשה בכל יום בהתחמלה ההלכותיות, והיו כדס לאור שם אביו מישאל היה, ובדברי התוספות הניל, וגם הלא בידה היתה להטמין את התעורה באחת דלא ידעה, ולפחות שובלוקאנישם שאברה אומה, ותקבל עי"ו תעורה

סימן י"ז

כ"ה אדר ב' תרפ"ב.

ע"ד אברך אחד שאשתו גרשה אותו ע"י הממשלה שלא ברצונו, (בחקק שלהם שהיא ג"כ יבוצה להרש"י מפני סיבה היותר קלה), ואח"כ נשבע הרב רב נתקשרה עם בחור אחר, והם חיים בדרך איש ואשתו אם יש להתירו לישא אשה אחרת?

תשובה:

בגרשה שנאמת לכן בחזקת הלמה ובדחה ולא נודע מקומה אינה, וכמו שהאריך שם, דלא ש"ך שם וכו' גע, דלויא וכו' י' לה, דאף אם נחשדה באיסור גרשה לכהן, מ"מ בזנות לא נחשדה, ואין לה שום זכיה בגירושין, ואם תרלה הבוא ותקבל עניי, ולזה אלא לה לכות גע ע"י אחר עיי"ש בדברי הגאון ח"ס הניל, משא"כ בנידון דידן, אם באמת ברהם עם איש אחר, ע"י שלקחה תעורה מאת הממשלה לככות עניי, לפני דיניהם נחשבת עי"ו למורשת, ובדולי לא תבוא עוד אלו לקבל גע פטורין כות, ובכדי שלא תהא באיסור כל ימיה, גורלי וכו' היא לה, כיון שנחשדה בזנות, ובדולי באופן כזה לא מיירי הגאון ח"ס להגריב היתר ע"י מאה רבנים.

ע"ה (ז) ומצאתי סייע לדברי מדברי הגאון בעל שו"א ומשיב חלק א' סימן פ"ב, באשה אחת שעשה געשה רשע ונתחודה עם איש אחר ובדחה עניי, בזה"ל לא חוקק רמ"ה, ויכול ליקח אשה אחרת, כיון דפעשה בה, ואם יזכה לה גע מה טוב, ובדולי וכו' גדול הוא לה כיון שגרשה זה איזה שנים, ובתב שהוא פשוט, ולא הויכר כלל להנריך היתר של מאה רבנים.

ע"ה (א) אם באמת הוא כן לית דין לר"ך בושש שיש להחירו לישא אשה אחרת ולפענר באופן כזה לא חוקק רמ"ה, דעיקר התקנה היתה שלא יתעוללו האנשים בנשותיהן כמבואר בד"מ אהע"ז. סימן א', והוא דמי למ"ש הרמ"א סעיף י"ד דמי שהמירה אשתו מזה לה גע ע"י אחר ונשאת אחרת (משום חר"צ) ובמקום שאין מנהג אין להחמיר, ויותר לישא אשה אחרת בלא גירושין הראשונה עכ"ל, ועיין בזה"ט בשם שו"ת ז"ל ובפ"ה בשם ספר כרם שלמה בשם שו"ת וזרזין יוסף שכתב דאם המירה בראון אין לר"ך זכוי גע ע"י אחר ולא היתר ממאה רבנים, ועיי"ש בס"ק כ"ב בשם שו"ת חמדה שלמה, דהויא דעובה דה ויהא בחזקת זונה דלויא בכלל אשה הרלויה לו, בזה לא גזר רמ"ה, אפילו להפוסקים דס"ל דגם במקום מלוה גזר רמ"ה, דלויא בכלל טשא שמי נשים עיי"ש, וסיים אכן בשו"ת ח"ס סימן ב' מבואר דאפילו באסורה עליו מדלוריה, ואינה אשה הרלויה לו לא נהיגי להחיר לישא אחרת בלא ק' רבנים עכ"ל.

ולפ"ז בנידון דידן לר"ך היתר ממאה רבנים, אך יש לחלק דדוקא בגוגא דמיירי הח"ס

מירוס שאנחנו חיים כעת, שהיא עבודה קשה, ומעורב בזה חשש סכנת נפשות רח"ל להשליט המקבץ היסוד מפני סכנות דרכים, כידוע, ואשמו הראשונה לא רלחה לחיות עמו זה כמה שנים, ותמיד היו מגרות בניהם, וגם עדיין לא קיים פיו, שאין לו אלא צד, לכן אם לאתם פשעה כניל יש להחמיר לישא בלא היסוד של מאה רבנים ובאופן הנ"ל, אף שלא הביא הנאון בעל שו"מ הנ"ל כלל דברי הח"ס שהחמיר בעבודה הקדושה לזו, (ואפשר שעדיין לא היה נדפס בימיו השו"ת ח"ס אהע"ז שידוע שנדפס בזמן מאוחר מהחלקים הראשונים).

ועיין עוד בשו"מ שם סימן קי"ד לענין גט בע"ב היכא שהיא אינה מתהנהג כשורה ומרדה בו, וכשם שמתקנים את האיש מהרואי לתקן את האשה, שלא תהא באיסור א"א, והה"ט כתבו הפוסקים דמותר לזנות גט לאשה שהיא בשביע וכו' עיי"ש.

לכן לפענ"ד אם האמת בפי האבדך הניג יש ספיר להחמיר לישא אשה אחרת, כשזכה גט לאשתו הראשונה דלריבין אמתו ניה, לתקן אותה, שלא תשאר באיסור א"א כל ימיה, דשמה מפני הכעס לא יתרה אח"כ ליגרשנה, ואין להסיריהו להשיג היסוד ע"י מאה רבנים בשעת

סימן י"ח

שאלה !

מעשה בחפשי אחד שברוב השתדלות פערז עליו שיגרש את אשתו והתחילו לסדר את הגט לאחר חצות היום ומפני רוב הדקדוקים נמשכה הגתיה עד איוה רגעים אחר שקיעת החמה שנחכסה מעיניו, איך לנהוג בזה?

תשובה:

שחשב אז יום חמש, ובפרט שכל בין השמשות הוי ספק, וספק דרבנן לקולא, (דהרמב"ם לא כתב בזה רק לשון „סבול" ולא לשון בעל, וידוע שיש חילוק בין בעל לפסול דרבנן שייך פסול). עי"ג (א) **ועיין** בשו"ת חסם סופר אור"ח סימן פ' שכתב רוחות בזה בלי שום פקפק דעת מג"א ריש סימן של"א, וכל האחרונים כבר הסכימו כן, א"ר ות"ש, שפסול בנחש שיעור וכן השמשות איני כי אם ג' רביעי מיל קודם לאת הטובים והוא מסוף שקיעת החמה לתחת האופק עב"ל ולפלא בעיני שלא הביא הנאון הלו את דברי הס"ך שהבאתם בסוף עקף א"י.

ולפי דעתי משום הכי השמיט זאת הרמ"א, וכבר רק בסוף סימן קכ"ג ריש חילוק בין התפלו דקה מעריב או לא עיי"ש, ולא כתב בפשוט, דאם נשקף החמה וקבלה אז את גישה דנחמיה פסולה משום חשש מוקדם, אלא ע"כ דבאופן כזה יש גדרים להכשיר, מלבד היכא דקבלה התפלו מעריב דלא היסוד נגמר אחר הדוב והוא נדב לדידים לילה, ואף דבשבת מחמירין בפנין זה עיין אור"ח סימן רס"א ובסימן של"א ובאחרונים שם, מ"ח באופן כזה שהוא מדרבנן ויש עוד גדרים להקל אין כדאי להחמיר בזה.

לאחר זמן מרובה כל ילדי ספר שו"ת זכרון יעקב מהנאון הפגום מביטק ז"ל סימן כ"א שמדבר משנין זה ובעש"ה כיוני' לדבריו הק' להקל בזה, והביא ג"כ שו"ת הרמ"א להקל, וכאשר הוא דבר ענין למעשה בעירות הגדולות שלריבין לסדר איזה חזון ביום אחד, ומפני הדחק מחמילין לסדר גט איזה שעות קודם הלילה, וממך לפעמים איזה רגעים אחד השקיעה, לכן השתקף הדברים: הפסוקים הראשונים אללי מכבר למעשה.

לפענ"ד הדבר פשוט שיכולה לקבל, אז, אם גישה, בלא שום חשש דגט מוקדם, ובפרט שיכול הדבר להתבטל, ויש חשש עינין בזה כמדוע בעימים הללו בעושה.

ואם שמבואר בספר קב וגקי (העולה על שלחן מלכים, מהדרי גיטין) אות רכ"ה „שוהר שלא תהיה הנתינה לאחר שקיעת החמה", הוא דוקא לכתחלה, שבדאי לכתחלה לריבין ללא ג"כ דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, דלדידו בין השמשות הוי חיקף אחר שקיעת החמה מעל הארץ, ועיין ביאור הגר"א אור"ח סימן רס"א ס"ק י"ב עיי"ש באריכות, נמאל לדבריהם הוא ספק לילה ויש בזה חשש מוקדם, משא"כ בדיוענד שנגמר כל הגט הכתיבה וההחתימה רגעים אחדים אחר זמן הזה, והוא שעת הדחק, דשמה למחר לא יתרה ליתן גט, ולא יבוא כלל לבית הרב, בואי באופן כזה מביטין אר"ח, עיין בסופת שבת דף ל"ה בד"ה חרי, שחשוב יום עד ג' חלקי מיל קודם זאת הכוכבים, ואז מחמת זמן בין השמשות, ולא קודם, וכן הוא דעת הרמב"ן והר"ן והסמ"ג, עיין שך ויר"ד סימן רס"ו ס"ק י"א, ואף שהש"ך הביא בשם שו"ת מהר"ם אלשקר דלענין מילה מחמירין עיי"ש, מכל מקום לפענ"ד בפסול מוקדם בנט דהוי מדרבנן עיין טור וכו' סימן קכ"ג, יש להקל בזה.

ובפרט שהרא"ש והרשב"א חולקים ארמב"ם וסבירא להו דבטוקין באותו ענין כשר גט בנט, ועיין ערוך השולחן שם סוף ח' ולדבריהם אפילו בלילה ממש כשרה המזה, כיון דהנתינה וההחתימה הוי ביום, ויש דגם סוף ספיקא להחמיר, שמה הלכה כהרא"ש והרשב"א דבטוקין באותו ענין מחייב בנט, ואף אם נמאל דלא מחייב שמה הלכה כר"ם ורמב"ן ור"ן וסמ"ג

ב"ה

סימן י"ט

ב"ה: מנצח'ק חולדות תרפ"א:

לכבוד הרה"ג שר'מ"א.

ש א ל ה

אשה אחת רכבה בשנים שבאתה להנשא, ובהתעוררה שקבלה מהממשלה הנוכחית כתוב שנתגרשה מבעלה הראשון, וכאשר דרשו ממנה מעשה ב"ד (פסור) על גירושה, סיפרה בזה"ל: איך שהיא נשאת בפה זה כשמנה שנים לאיש אחר, וכעבור ד' שנים מהנשואין נסעה עם בעלה לעיר פעטערסבורג, וכאשר נתן שם עיניו באשה אחרת הביאה אותו להרדג דשם, וקבלה ממנו אז גם פטורין, וגם נתן לה הרב כתב תעודה שנתגרשה אצלו, וכאשר ידוע שאז היתה שעת חירום, והיפשו אז בחפצי הנוסעים, וכשחזרה משם לכאן בעת ההיפוש והבהלה אבדה את כתב ההתרה, והביאה לפניו אנשים המעידים איך ששמעו מפיה כמה פעמים שהיא מגורשת מבעלה הראשון, והחזקה איזה שנים לגרושה, איך דינה דהאי איתתא? כי לשאול מגורשת מבעלה הראשון, והחזקה איזה שנים לגרושה, איך דינה דהאי איתתא? כי לשאול

אצל הרב דשם הוא כעת מהנכנס, כידוע.

ת ש ו ב ה:

לחקר, דהיינו דבר המנוח לא אחר אלא בפניו, היינו להנשא לכתלה, אבל בדיועבד אם נשאת מהני אף שלא בפניו, דאין כבוד לומר דאף אם נשאת תל, דאם בפניו מהני חזקה זו דלכתלה נשאת, דאין שם"כ בדיועבד לא תל אף אם הוי שם בפניו עיי"ש, והנאון ה"ל הרה"ק חורב"ה דשם הרעב"א והר"א"ש אף להמסקנא הוא כן דס"ל בדיועבד מהני חזקה דאין אשה מעיזה פניה אפילו שלא בפניו, והוי דאסורה עכ"ל להנשא לכתלה, יש ללמד בזה, כיון דאומרת דבב"ד פלוגי נגמרשה, אי"כ עכ"ל מירתה לסקר, והיינו דשיך מירתה נאמן כמיש ביריד סימן פ"ו בלומר ממזמה פלוגי לקח, וכן בפ"ג דקדושין בלומר קדשתי את בתי ואיני יודע למי וכל אחד ואחד אני קדשתייה דנאמן לבנים מבח מירתה פן יכחיטו אביו, והוי דמהני מירתה להחיר איסור תורה, וגם דהם ליבא חזקה איסור כמיש הר"ן שם, מ"מ כיון דלעזת הרעב"א והר"א"ש בדיועבד לא תל מבח דך חזקה, בע"כ אף מה שאסורה להנשא לכתלה ה"י אלא מדרבנן, דדבר האסור מן התורה אין חילוק בין לכתלה לבדיועבד, אי"כ אימרת חזקה אשם איש, דכיון דיאלה האיסור תורה, גם מדרבנן לא אולין בחד חזקה, כמיש האחרונים בשם הר"ש פרק ב' דמקואות, וכיון דליבא חזקה איסור וגם הוי רק איסור דרבנן נראה דמהני דך כבוד מירתה לסקר [להנשא לכתלה], ולכן לא אומרת שנתגרשה בב"ד פלוגי נאמנת במקום עיגון וכו' עכ"ל הנאון מהרש"ק ז"ל וכן בנה על יסוד זה בסיומן ד' עיי"ש, ומרוב עטמתו דלא שייכים עמו עוד גדול אחד והסכים עמו הנאון העלום ר' משה יהושע לוב מקומטא זצ"ל והרה"ג השואל ונשאת בהיסור. (העסקתי את דבריו הק' מפני שהספר הלז אינו במלא, והשאלה נחולה מאד).

וא"כ שער אכ"י החם כפום רגליהם של הנאונים הקדושים האלה, מ"מ לא מלאין

ע"י ^(א) הנה ידוע דכל אשה גרושה הבאה להנשא לזכור מעשה ב"ד שנתגרשה, ועיין בב"י אה"ע"ו סוף סימן קנ"ב דאב"י יש בידה מעשה ב"ד רק שאינו מקיים, ואינו נזכרם חתומה ידי הכ"ד, שאינה יכולה להנשא, אך בזה הסכימו האחרונים לסמוך על הרשב"א הובא בב"י וברמ"א סוף סימן קנ"ב דכשר בשעת הדחק ובמקום עיגון, כיון דמה"ל נעשה כמו שנתקרה עדותן בב"ד, ואף בזה ה"ט"ו שם ס"ק י"ג חולק הרשב"א יאמר דבריו כיים וז"ל משא"כ בקיום שלא נתקיים אין כאן סוס עדות על אמינות הנש ושמא הכל שקר הנש והקיום, ובמזממה שאין לסמוך ע"י להנשא עכ"ל, אבל במקום שאין בידה כלום, אך היא אומרת שאבדתו איך נסמך על דבריה?

ע"י ^(ב) ונדרמן לדי הספר, "שירי טהרה" להנאון העלום רש"ק זצ"ל מברא, בהקדמה חקקן שולם חקקן ב' תשובה ה' (המובא בקלרה בב"י חמד משרת נע סימן א' אות מ"ו) משם כשנדרא דין באשה שאומרת שהיה לה מעשה בית דין בידה מ"ק אדעם שנתגרשה ונעת אבדתו, ומחילה כדכ שחול ענין קשה להחיר, אך מ"מ מאן יחד לתלות בו דאין, בזה רק איסור דרבנן, דאיסור אי"כ נפל לבירא, דבסוגיא דתרי וברי (בבב"ב דף כ"ב ע"ב) דמחלק ר' יוחנן בשנים למזרחים מה ובשנים למזרחים לא מה וכו' כן חכם לגירושין, דדוקא במזממה אחרין דאם כאלא לא תל ולא בגירושין, דפריך הש"ס מאי שאל ר"ש ור"ש סיפא וכו', רבא אמר וכו' מ"ט ב"ה אינה יכולה מחיטתו גירושין יכולה מחיטתו, ופריך הש"ס, יד מחיטת טלי ה"י, וכו' אמר רב כשנדרה רבא שאמרה לבסלה נגשתני נאמנת חזק אף אשה מחיטת פניה בפני בעלה, וכו', יסקיה בבב"ה מפגנת בשם הרעב"א והר"א"ש דא"כ פריך יד מחיטת טלי ה"י, ה"י רב המנוח לא אידי אלא בפני? ובנייה לדבר אחד נחטט

כדיענדר, שעל זה בנה כל יסודו להחיר דאדרבה מוכח שם להפך.

והנה דברי הריטב"א הם בשם כמויות דף קכ"ב, כ"ג, דגרסיון החס בשניה, האשה שאמרה א"ל היותי, גרושה אני נאמנת, השפה שאמר הוא הפה שנהיה, ואם יש עדים שיהיה א"ל והיא אמרה גרושה אני אינה נאמנת, (דאין כאן הפה שאמר הוא הפה שהחיר) אמרה נשכחתי ושהורה אני נאמנת וכו' ואם משנשאת בלא עדים הרי זו לא תאל, ובס' בדף קכ"ב ע"א ר' אבשיא מחני לה ארישא, (אם משנשאת בלא עדים שיהיה א"ל, והיא נשאת עפ"י עומה שאמרה מחחלה גרושה אני לא תאל) דבה בר אבין מחני לה ארישא, (אבשיא וסבורה אני, והחירו להנשא ואח"כ בלא עדים שנשכחתי או לא תאל) וכו' לומר דברר המנוגא קמפילי (דאמר האשה שאמרה לבעלה גרושהי נאמנת, חזקה אין אשה מצינה פניה בפני בעלה) דמאן דמחני לה ארישא אית ליה דרב המנוגא (דכוין דאמרה גרושה אני מהמנוגא), ומאן דמחני לה ארישא אית ליה דרב המנוגא, לא דכ"ע אית ליה דרב המנוגא, וכאז בזה קמפילי, דמר סבר, כי יאמר דרב המנוגא בפניו אבל שלא בפניו מצינה, ומר סבר אפילו שלא בפניו נמי אינה מצינה, ויכינו מאן דמחני ארישא, ומיירי שלא בפני בעלה, ואפ"ה לא תאל כשנשאת.

והקשה הריטב"א לדברי הפוסקים דס"ל דחזקה דרב המנוגא מחני להחירה להנשא אפילו לבתחלה, איך אמרין דמאן דמחני לה ארישא אית ליה דרב המנוגא, דאין ארישא מחתיין כרב המנוגא, דהא קתני רישא ואם יש עדים שיהיה א"ל והיא אמרה גרושה אני אינה נאמנת, דלרב המנוגא גם ככהאי גוונא נאמנת? והיך דאפילו רב המנוגא לא קאמר דנאמנת רק בפניו דוקא, וכדאמר חזקה אין אשה מצינה פניה בפני בעלה, אבל שלא בפניו לא עבר לה מנדרת דאין, ואח"כ לא שם נשאת ואח"כ בלא עדים דלא תאל, ובגוונא דא מייירי מחתיין, דס"ל דגם גירושין אינה יכולה מנדיחוה כשאר אח"כ ויערער, והכי קאמר הש"ס לומר דברר המנוגא קמפילי, דכמו דרב המנוגא שם אמרה בפניו גרושהי נאמנת להנשא לבתחלה, כמו כן כשאמרה שלא בפניו דמחני לענין דלא תאל, ומאן דמחני לה ארישא אית ליה דרב המנוגא, דאלו מודע דרב המנוגא, לא בני דלא מודע שלא תאל שלא בפניו, ומתוך הש"ס דכ"ע אית ליה דרב המנוגא. בלאופן שאמרה בפניו, דמייירי בזה האופן דוקא, ובכדיוק דדייקין בדבריו, דאם מחני מה שאמרה בפניו להנשא לבתחלה, מחני שלא בפניו לכל הפחות לענין דיעבד שאם נשאת לא תאל, בזה בשלמו פליגי, דמר סבר, כי יאמר דרב המנוגא בפניו אבל שלא בפניו מצינה, דלאופן בזה אין החזקה אלויתא אפילו לענין דיעבד, דשלא בפניו מצינה, ומר סבר שלא בפניו נמי אינה מצינה, ר"ל אינה מצינה למיירי ואח"כ הו"א ששאת בסתר שלא תאל, ע"כ הריטב"א, וסיים וז"ל וסוגיא ככולא תלמודא לבתחלה כרב המנוגא, הלכך כל שבפניו נאמנת למיירי ומנשא לבתחלה וכו' עכ"ל.

ובאמת (י"ח) היתכיות כמויות שם בדר"ח אית ליה דרב המנוגא פירוש בקלרה כהריטב"א,

לבי להחיר בשביל היתר דהריטב"א והרא"ש הנ"ל בלבד, כאשר אבאר בשו"ע לפי ענין, חדא דמדברי הגאון העזים מלבד בשו"ע שאל ומשיב ח"ו סימן ק"ט לא משמע דבדברי הגאונים האלה, דעבדוהי דידה לא החיר רק בלאופן שהמנוגסת אמרה לפני כדיונים שהורה הגט שזה י"ב שנים שנתגרשה אל"ס ביחד עם הרב המנוגא, וקבלה או כהן החרה ונאבד מאתה והם אינם זוכרים, והוא חולפה גדולה, דאין דיעה ששני הדיונים האלה לא יזכרו, ואפשר שאמרו נביסך ויחשבו אורה, שודאי לא נתגרשה אל"ס, וע"כ שאתה היא דוברת, וגם הגאון העזים בעל "שם אריה" סימן י"ד בסופו הביא סברה הגאון מהרש"ק דמירחת הנ"ל, בשם הגאון מהר"א פאפא, ודחה את דבריו בשתי דיונים, ובזה דחילה לסמוך ע"ז, וחלילה להאמין לאשה שהחזקה נשאת איש עפ"י דברים בעלמא שאמרה שנתגרשה בנ"ד פלוני, ואפילו עד אחד לא מהימן שנתגרשה ולריבין ב' עדים, דאין דבר שבערוה פחות משנים, ובמחז"ה דבריו מופרכים משיקור ואין בהם מחש עכ"ל.

ועוד איך נחליש ונכחוך על הא דחזקה דאין אשה מצינה, מחני מדאורייתא אפילו שלא בפני בעלה, הלא ידוע מחלוקת שבין הרמב"ם והראב"ד ז"ל בפ"ד מהלכות אבות הלכה י"ג ובפרק ט"ז שם, דשיטת הראב"ד דאפילו היכא שאמרה גרושהי בפני בעלה, ג"כ אסורה להנשא לבתחלה, דחזקה דרב המנוגא זו מחני רק היכא דעמדה וגשאת, אבל לא לבתחלה, עיין בהריטב"א וריטב"א ז"ל, וקושיאם חזקה דאין מחיר את העירה דאורייתא ע"י חזקה זו דאינה מצינה? ועוד אם היתה נאמנת לא היתה בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה? רק רוב הראשונים ס"ל כהרמב"ם דאפילו לבתחלה מותרת להנשא בחזקה זו, וסברתם, גדולה חזקה זו אפילו להחיר אשת איש, שאין ק"ל אפילו אמת מישראל, ואפילו פדוה שבהן שחמד ותאמר כן בשקר בפני בעלה, ולפע"ד דהוה ליה החזקה הזאת דמחני במקום חזקה א"ל כמו חזקה דאין סהדי, דמחני גדולי האחרונים (בפ"ק דנדה חזקה) נבי חזקה דאין אדם פורע בתוך זמני ע"ש, וזה דוקא הו"א שאמרה בפני בעלה, דמחירין שפיר ע"י חזקה זו אפילו לבתחלה לרוב הפוסקים וכמו שפסק הלכה הכי וי"א דמחני סימן י"ז שפ"ב ואפילו ביוגא דא הלא מחני הרמ"א בשם י"א דבזמן הזה דנפשי חולפה ופדיונה אינה נאמנת אלא לחומלה, דלחז"ק חזקה דאינה מצינה עכ"ל ועיין ביאור הגדול ז"ל שם שהודוהו לענין מקלקלין וכו' וכמו שחילקו בסוף גדרים לענין עמדה א"ל לך בין משנה ראשונה דאינה מצינה לבין משנה אחרונה וכו' ע"ש ויחסי שח"ך עולה על הדעת להחיר, במקום שמשכס נכסות בערה, לסמוך על חזקה זו אפילו שלא בפני בעלה? אל תהי כזאת בישראל.

י"ח (י"ח) בגוף הדבר שהביא הגאון הנ"ל בשם הריטב"א עינינו בדברי הריטב"א נופא (ואף שלשנו מנומנם ומנושטשטש מדומם) וראיתי שאין שום מקום לדבריו במחמכיה, כמה שכתב שאפילו לפי המסקנא נשאת סברה, דמחני מחזקה דאין אשה מצינה אפילו שלא בפני בעלה,

אשה מעזיבה פניה אפילו שלא בפני בעלה, דע"ז נאמר דהוא רק איסור דרבנן, דהם רק דברי רבי אושעיא, דפירש סיפא דקמי, דהם משנשאת בזה עדים לא מלאך דקאי ארישא, ולדבריו הדין כן, אבל למאן דפירש דקאי אסיפא, ודוקא בשבועה הדין כן, ולא בליכסור אשת איש, וסם הדיון דאפילו כשבאו עדים אח"כ, לאחר שאמרה גרושה אני, ואמרו שהיתה אשת איש, מלא, וכנראה מדברי הפוסקים ומכללם גם דברי הרמב"ם ז"ל, דהו ספיא דדינא, ואיך נוכל לנצות היתר מזה, ולאחר, לדברי הרמב"ם הו רק איסור דרבנן, אפילו אי פסקין כדב המנוגה ודב הוה הדין?

ע"ז (ד) דברית דברי הרמב"ם הם ממש כדברי

החכמים גיטין דף פ"ט ע"ב כדפי' ואיך, (שקשו ג"כ כהרמב"ם הנ"ל) וא"ת וכו' לרב הוה הו דרב המנוגה אפילו שלא בפניו, ה' מן כהדיא בפ"ב דכתובות (דף כ"ב) דאם יש עדים ספיא דדינא אינה נאמנת לאחר גרושה ח"י? וי"ל דודאי רב המנוגה לא איירי אלא בפניו, אבל להחמיר להזכירה נט משני סבר רב המנוגה דנאמנת אפילו שלא בפניו וכו', ולפני' לירך לאחר, סבר רב הוה"ל, דר"ל דרב הוה סבר מטעם ספיא דדינא, ולדברי ג"ג נט משני, אפילו היכא דאמרה שנתגרשה, שלא בפניו, דס"ל דגם כה"ל מייירי רב המנוגה.

וגם הרא"ש שהביא הגאון רש"י ז"ל, לא מלאהי דיסבור כן, ואדרבה בכתובות פ"ב ממעט שפסק כהר"ם דמשנשאת בזה עדים וכו' קאי אסיפא, אשכחיה, וכן בסוף גיטין כהב כהר"ם דדברי רב הוה הם רק לחומרא, דרב המנוגה מייירי דוקא בפניו, דרב הוה הוא דחוש לחומרא, דשלא בפניו מהני לאוסרה אקמא, עיי"ש. **סוף** דבר כיון שגילה לפניו הגאון מהרש"ק ז"ל יסוד היתרו, לא זכיתו לבניו כראוי, וקשה לעתה לסקו"ד ע"י יסוד כזה בחומר אשת איש, שפלי הגרסה הוה נגד פסק הש"ס, ובפרט שגאלי עולם חולקים עליו בפירוט ומחליטים לאיסור כמבואר לעיל בערך ג'.

אך ע"ה (ח) מה שם לגבב היתר בשבועה שלפניו הוה

מטעם דהחוקה צ"ה חיה שנים למגורשת. **הנה** ראיתי בשו"ת שו"ת ומשי חלק ג' סימן ק"ט, דהשולח הביא שם שו"ת הרד"ב חלק א סימן רמ"ה, דהביא דהחוקה לגרסה נאמנת בלא שום כהב, ודחה הגאון הלו, וכמה דה דוקא בזה חוקה ע"י עדים שאמרו חוץ ל"ב בפני עדים אחרים שנתגרשה בפניהם, והעדים האחרים ששמעו מה הראשונים בזה חוקה להעיד מה שמעו מהם, באופן כזה נחשבת להחוקה מגורשת, ולא באופן אחרת עיי"ש, וסם בשבועה לדידיה הוה מטעם אחר, שאמרה המגורשת לפני שנים שמעדי הגט שזה ג' שנים שנתגרשה אלא שידע מה הרב המנוגה, וקבלה על כהב הסתרה ונאבד מלאה, והם אינם זוכרים והיא חופה גדולה, דאיך ידעה ששני הדיינים לא יוכרו? ואפשר שיאמרו בזה יסופר ויכתבו אותה, ויאמרו שבוזרי לא נתגרשה אלא, וע"כ שאלה היא דוברת, עיי"ש.

והנה לפי דברי הגאון הלו אין שום מובא להחמיר את האשה הנלכת ממנו בזה,

וי"ל אפי' דרב המנוגה איירי בפניו, מ"מ לפניו ניסח ואח"כ באו עדים מהני שלא בפניו עכ"ל, ור"ל דרב המנוגה מייירי דוקא בפניו והמנהג איירי שלא בפניו, רק דמאן דמפני ארישא (דהיינו ר"י אושעיא) ס"ל, דכיון דמהני החוקה בפניו לפסוקי לכתלה, מהני שלא בפניו, דג"כ אינה יכולה מכחישהו כשיבא הבעל אח"כ ויערער, נענין דיעבד שלא מלא.

ועיי עוד ברמב"ם שכתב (בפיסוק) וכל שאמרה גרושה אני [שלא] בפני בעלה וגשאת ואח"כ באו עדים, דכיון דלא נתפרש אי הלכה כמאן דמהני לה ארישא, הוה ספק אי א"ת, ולריבה נט מן השני, כדאיתא בשבלי גיטין, אחר רב הוה האשה שפטה ידו וקבלה קדושתו מאחר מקודשת לו ולריבה הימנו נט, ואוסרה לראשון, כדפירשין בהם ואוקימנא כרב המנוגה כלומר כדבריה ליה, לרב הוה, דשלא בפניו נמי אינה מצינו, וכן הלכה עכ"ל.

ע"ז (ד) דרי לפניו, כפי הכנתו בדברי הרמב"ם, דכיון

דלא התפרש לפניו סיפא דמחיתין, ואם משנשאת בזה עדים"ה היו לו לא מלא, א"י קאי, אי ארישא או אסיפא, נמצא דהו דמאן דדינא, והו ספק דאורייתא ותל אהשני, דשאל באופן כזה אין הלכה כרב המנוגה, דגם שלא בפניו אינה מעיזה, ונשאת בשו"ת הראשון לגמרי, בלא שום נט משני, או הלכה דגם שלא בפניו ככפניו דמי, לפנין דיעבד דלא מלא מהשני, ומאירה מטעם ספק מלא מן השני ולריבה הימנו נט ואוסרה גם לראשון, (דגם כדריא דרב הוה הוה מטעם ספק, עיין בכתובות גיטין כ"ב) ועיין ברמב"ם סוף גיטין כהר"ם אחר דבר שם (א) וי"ל יאל עליה קול מראשון, וכל אחר וקידשה קדושי תורה מהו? שלח להו מלא והעמיד דבר על בוריו, ואסיקנא דהיינו העמדה דבר על בוריו, דאי מנליה מילתא (קדושי ראשון) קדושי משנלי נסבה לו לריבה נט משני וגשאת לראשון, דקסבר דלא איתמר דרב המנוגה אלא בפניו, אבל שלא בפניו לא, ורב הוה סבר דאפילו שלא בפניו, ולא להסירה לפני להנשא קאמר, אלא להזכירה נט משני ולאוסרה לראשון אבל להנשא לפני לא, דהא מחיתין כהר"ם בכתובות, ואם יש עדים שהיתה א"י אינה נאמנת [לאחר גרושה ח"י], ואיכא מאן (דס"ל) דליכא דרב הוה, וכן כהב רש"י ז"ל בלו, ויש אומרים דחוששין לה, דהא דר"ם נמי ס"ל דהא דרב המנוגה אפילו שלא בפניו, וכדאיתא בכתובות דשם נאריך כזה עכ"ל, הרי שמכר רבנו הרמב"ם על מה שכתב בכתובות, דגם דברי רב הוה הם מטעם ספיא דאורייתא, דרב הוה לא יפלוג אל המנהג דכתובות הנ"ל, דמחקים שם חוקה על איש אינה נאמנת לאחר שלא בפני בעלה גרושה ח"י, רק מזה חוקה, דמסביר שיאמה מערער דבעל שיבא אח"כ ויכחישהו שלא גישה, ובכז"ה ליה דגם גירושין אינה יכולה מכחישהו, בשבלי זה אמרינן, דחיישין שמה יש אמת בדבריה, ולכן לריבה נט גם מהשני, (ויס חלק הרבם, מהא דאמרין בכתובות דף כ"ב ע"ב, גירושין יכולה מכחישהו, דהם מעיזה מפני שם לדברים גם שני עדים עיי"ש), אבל איש איפה רחוק פסק בדברי הרמב"ם, דדיעבד מהני החוקה לין

וחילק ביניהם, להחזיק דשאר בשאר כמו אם ובנה, מיטק ומיטקות, דאם מחנהנים בדרך הטבע להם, ובמנהג אש ובנה וכדומה, אמרין מחמתא כך הוא, אף ליליא עדים ע"ז, אבל גבי אש ואשם שבאו ממדעי דיש לאיסתפוקי בכמה ספיקות, מלבד שיש לחוש דאף שנתכדורו יחד ויחזקו כלים אשקרו, מ"מ אפשר שלא קידשה משום בפני עדים, ואפילו אם קידשה בפני עדים שמא היו פסולי, ואפילו אם היו כשרים להלאה הים שם קרוב ופסול, ואם נעטרפו בעת הראיה נחבטלו עדות הכשרים, וכיון שיש הרבה ספיקות בזה, ולהכי לריבוי אהנו מלבד החזקה של שלשים יום גם אחריהם, שהוא יאמר שזה אשמו וזו תאמר שזה בצלה, עכ"ל, ע"ז"ש.

אך (י"א) יש לעיין בחזקה שלפנינו, דאף אם נאמר דדי בחזקה לחוד, מלבד גבי אש ואשמו, אפילו לדון ע"ז החזקה זו דיני נפשות, היינו יכולים לקדוש החזקה לא היתה לנו חזקה אחרת הסותרת לחזקה שלפנינו, ושם מחזיקין אפילו בלא עדות ברורה, משא"כ בעיני דודן שנחלה לפני ח' שנים וכולם הכירוהו לאשת איש עד שנכנסה לפעטערסבורג, אף חזקה זו שנתחזקה לגרשה מעמנה, מוילאה מדי איסור אשת איש בלא שום ראיה ברורה, וגם יש שם רוב דאין מנרשין נשותיהן כ"ג החסכות גיטין דף ל"ג ע"א בדה"מ ואפקיעהו רבנן לקדושין מניה ע"ז"ש, דבחוץ כזה לריבוי אהנו שני עדים להוציאה מחזקה א"ל הקודמת, כמבואר בש"ע סימן קנ"ב סעיף ב', ואם מעשה ב"ד המקיים כדת שנתגרשה, כאשר מבואר בש"ע שם בסוף הדיבור.

וכבר כתב סכרא זו הגאון בעל שם אריה סימן ק"ב לענין אשם שיהיה לו אשה וכל ואמר שגירס את אשמו בחזקת פלוני, ואין בידו מעשה ב"ד, וכבר שריר פרישה, והוא באיסור ב' נשים עד שיבא כתב מקיים בשני עדים שגירס את אשמו, ואף שהגאון בעל נ"ב כתב להיתר ע"ז עד אחר המעיד שמה אשמו, דהא דאין ע"א נאמן בחזקת איסור, הוא רק ספק, וכן בחרם דר"ג דהו דבר קבלה ספקא לקבלה, מ"מ אין להחזק ע"ז, כיון דכחהו החסכות רובו אין מנרשין נשותיהן, וא"כ הו רוב וחזקה, ודבריו אינם נאמנים נגדן, ובפרט בזה"ל דאין מנרשין בע"ל, וגם אשה חוב הוא לה, (ע"י גיטין דף י"ג), א"כ דהו רוב נשים אינם מנרשין בגירושין, וא"כ הו רובא דהו ודבריו אין עד אחד נאמן בע"ל בקצרה, הרי שמחזיר לענין חרם דר"ג, ומכל שכן באשם שהיתה בחזקת א"ל מחמלה, אף נתינה בלא שום כתב החרה מז"ד וכלא עדים, רק ע"י חזקה שהחזיק אי"ע למגורשו, אך אם כיון הרדב"ז להחזיק שבאה ע"י עדים שראו הגירושין, והם אמרו זאת לפני עדים אחרים שלא בפני ב"ד, וכמו שהבין הגאון בשו"ת שו"א ומשיב דבר, בעקב ח', דהו שפיר חזקה גירושין שנתחזקה ע"י עדים שראו המעשה, אף שלא הספיקו להעיד בב"ד, מ"מ החזקה נולדה על דין, ושפיר מהיה החזקה זו להוציאה אף מחזקת א"ל שהיתה מחמלה, אבל חזקה הבאה מחמלה ע"י היתה עמנה, שהיפה בפני כל שנתגרשה בחזקת פלוני, וע"י שלא היתה בזה שום פגועה נזילה מחזקת

באשר אין שום עדים ראשונים שראו שנתגרשה, והכל הוא על פיה כח"ל, אך המעיין בפתיח השו"ת אה"ש סימן קנ"ב ס"ק י"ד שהעמק דברי שו"ת הרדב"ז הנ"ל, יראה מדבריו, דגם בחזקה שנתחזקה בלא עדים שפיר נאמנה, דא"ל שם, המעיין ברדב"ז יראה דלא תמצא הנהו סהדי הסור אותה, ואף הסור אותה מעשה החזקה שהיתה בחזקת גרשה כמה שנים, ואפילו לא היו שום עדים בדבר היתה מותרת להנשא, מאחר שהחזקה לגרשה בחזקת א"ל שם שנים בלא ערעור, ומאין דחזקה מוילאה מדי ודאי וכו' ע"ז"ש, ולפי"ז בעיני דודן כפי העתקה של הגאון בעל ש"ת את דברי הרדב"ז האלה, שפיר יש לפנינו חזקה של ד' שנים שנתחזקה בזה למגורשה, ויכולה להנשא אף שכתבה הסור ב"ד, ואפשר שהגאון בעל שו"א נאסר העתקה את דברי הרדב"ז כפי העתקה הכתוב הישיב סימן קנ"ב ס"ק ב' שכל זה סיכום דברי הפ"ת הנ"ל שכתב עליו שלא העתיק ופ"ה.

אך (י"ב) נהיה שהיה הרדב"ז לא היה לפניו אחרת לפניו אחרת בזה"ש ע"ז מי הדרק ביה, אך משיגה החזקה הנ"ל, אם דוקא הי"א שנתחזקה ע"י עדים מחמלה שראו הגירושין אי אפילו יראה דנתחזקה על דבר שנתו לגרשה ג"כ מהני? דגם המקור לזה הוא מ"ש קדושין דף פ' ע"א, דאמר ר"מ בר אבא אריי מלקין על החזקה, סוקלין וסורפין על החזקה, וז"ל רש"י, מלקין על החזקה, על דבר שנתו מחזיקין בן ואפילו אין עדות בדבר עב"ל, ואמרין שם, אמר רבא בר ריה, איש ואשה היטק ומיטקות שהגדילו בתוך הבית וסוקלין זה על זה, ונשרפין זה ע"ז, ועיין רש"י בזה"ל איש ואשה שהגדילו בתוך הבית בחזקת אשה אחת ואלו בניהם, ואין אלו בניהם דגם בשניה גמורה עב"ל הרי נראה שגביל דחזקה נתחזקה מחלילה, וכן הוא שם בגמרא, מעשה באשה אחת שבאה לויטלם ומיטק שורבם על כותש והגדילתו וכל עליה והביאום לב"ד וסקלום וכו' ובפי הגמרא שבאו ממקום דחוק, באין שום מדיין, מ"מ סקלום בגביל החזקה, והגדילתו בחזקת בנה, ואלא משום שכתב אחרים, לבד, רק העיקר משום החזקה, עיין ברש"י שם, וכן הוא ברמב"ם פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ב' וע"ז בגמרא דא"ל וז"ל איש ואשה שבאו ממדינת הים, היא ואמר זאת אשה, ויאמר אומרת זו בעל, אף שהחזקה עב"ל יום היא אשתי הורגין עליו וכו', והוא מ"ש ב"א בתרא דף קס"ו ע"ב וכן ל"ן הר"מ.

והנה (י"ג) כמה שנעשרנו בזה, דאין מ"ש ב"ב הנ"ל שום ראיה לענין חזקה שסורגה עברה בל"י יום, ומיירי שם רק לענין להחזיק בשמות גיטין, ובשג"ס יום מחזיקין דמיו הוא כן, ומלאכה בשו"ת מהר"ם חזק סימן כ"ג שהרגיש בזה, וכבר דבריו רבנו הרמב"ם ז"ל טובעים מירושלמי סוף קדושין ע"ז"ש.

ועיי"ש שהחזיק מדוע גבי אש ואשם משמע בירושלמי ובתנאים דבציתן מרובה, דמלבד החזקה בענין שו"ת מודים ז"ל, שו"א אשמו וזהו בעל, ובכארי חזקה דמיירי בשם קדושין שם די בחזקה לבד, ולא בעינין שפ"י

לפנינו שום ענין דחזיק מל' הטבע, גדמתי במה שמחזיקן לשני אנשים בשאר בשר שם קדושים זלי, והלא חלה הוא רק בגדר שם ולא תעשה, דהלא שינוי רחוקת כמה נשים שהמה חיים מיי הדבריות במה שבצליהן נכסו למדינת חיים, זה כמה שנים אצל נשמת קולס בין החיים, ועל ידי אחיה שני בחייהם בגרושה בלא עדות מבוררת, רק פ"י קול שיהי גרושה, ועיין גיטין דף פ"ט בענין קול ע"י"ש.

ובגוונא דסברת הרדב"י שמוחקת בגרושה בלא ערעור אחיה שנים לא מלינו רק (בפ"ג דבבא בתרא) גבי חוקת הבתים וכו' דחזקין ג' שנים, דכיון שחלל מן השדה ג' שנים בלא ערעור מוחאה, הוי סימן שקנה את השדה, וגם בזה יס סברא מל' השג"י כיון ששעם חלה השדה שפלוני אוכל ונהנה משדהו ומחזיק אותה כשלו מפני מה לא עשה מחאה, דמחאה שלא בפניו הוה מחאה, שמא"כ בלשה שיושבת בלא מחאה ולא נשאת, כיון שאין בלשתי שום הוכחה ודבר עד היום שילמה מרשות בעלה ע"י גט, איך מחזיקה לגרושה, ואיזה ערעור שייך בזה, שזכר הרדב"י הנ"ל בשני' ח"י?

אך ידוע שבבשר חזרים כחלה, שא"ל בשם אופן לכבר הדבר בעדים, ועומד לפנינו איש אחד הנון שחלה לישאלה אחיה בזה בשעת הדחק מולי דכתיבא בזהושה, להסירה מבדלי השינוי עפ"י סברת הרדב"י, בלדיו' ביחד דעת הרשב"א הנ"ל, דמאן דמתני לה ארישא ס"ל דגם שלא בפניו אינה מעיזה, (לשני' דעבור, כשנשאת דלא תלא), שכשיבא אח"כ אינה יכולה מחזיקתו, כשערער אח"כ מן מה שהחזיקה את עצמה למגורשת, ואף שפ"י ההלכה פסקין דשלא בפניו מעיזה, מ"מ היינו דוקא לאלתר בלא חוקה, אבל להחזיק את עצמה למגורשת כמה שנים בלא שום יראה שחא יבא כבעל ויחזיקנה, הוי כמו אמן סהדי, דמחזיק, דמירתת להחזיק את עצמה למגורשת באופן כזה, ובפרט כשנשאל אלל הרב מפעשע"ש בורר אם בשנה זו ובחורש זה נמגרשת פלונית מבטלה פלוני כן פלוני, שידוע שהניטין נשמיים ביד הרב, וגם רוב הגיטין נרשמים ג"כ אלל המחשלה וחתםם בשקר שסיר סמכין על החוקה הזאת אפילו כשהיא בלא שום פעולה ומעשה, דהוא דמיא לחוקה של אמן סהדי דבזה מכת הסברא כמבואר בתהרי"ם (ובזה בספר כ"ג סוף אות רוב) וז"ל דיש לחלק בין חוקה לחוקה, דהא דלמירין רובא וחוקה רובא עדיף, היינו חוקה דסתמא שאינה באה לא מכת סברא ולא מכת רובא, אלא דלמירין העמד דבר על חוקה, כנון העמד סמא על חוקה, העמד בהמה על חוקה, אבל חוקה דאין אדם פורע בתוך זמנו בזה מכת סברא, דחשיבא בעדים, דאין סהדי שלא פרע עדיף מרובא, וכן תמורת המנהג הוי ספק הסברא דלא אישתי ממנהג השולש עכ"ל, ובדברי מהרי"ט הל' יבמתי בלדותי כמה קושיות חמורות, כי דבקי דהס קלרין לשניין.

ולכן נבדקו דהס נעשה מפעשע"ש סבור, ובאמצע הדרך נגבו ממנה החפשים שהיו מונחים בקלחת, ולפי דברי עד אחד שהעיד לפנינו שהיה באותו מעמד מספר איך שהיתה

א"א שהיתה מתחלה כמו שהעתיק הנאמן בעל פתחי תשובה הנ"ל את דברי הרדב"י קשה מאד לפענ"ד לסמוך ע"י.

וגם לפענ"ד אינה דומה חוקה זו לשאר חוקות המבוארות במס' קדושין דף פ' ובירושלמי שם ובפוסקים, כנון לדומא, בחוקה דא"א ואשתו כבאו ממדבר"י, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא, דאם החזיקו לאיש ואשתו ל' יום הורגין עליה משום אשה איש, דכיון שהחזיקו במעשה אשה ובתנחומם כליש ואשה, הוי חוקה בטבע, ושפיר מועלת, וכן מיי שהחזיקה שואת אחותו או בתו או אחו, אפ"י שאין לפנינו ראיה ברורה, מ"מ ההנהגה שלהם כשאר בשר, כדרך השולש ל' יום דלפ"י, והתקשרות בטבע, שפיר מחזיקין ע"י לדוגל, ואולי חוקה בחזקת אפ"י שאינה דומה להחזקה המבוארת בשם חולין דף י"ד, דלמירין שם מזה הא מלחא דאמור דבני אורי מלחא אחזקה? וילפין שם מנגעים מחזיקין אלא לאו משום דלמירין אורי חזקה, הבית והסניר את הבית ו' ימים, דלדירך ללאת עכל הבית ואח"כ יסגר, דלמא דלדניק ואח"כ כנר ליה שיעורא? מחנני, [ומלחא דההסגר לא כנר דבירא] אלא לאו משום דלמירין אורי חזקה, — דההס היתה לפנינו, בבירור, גודל שיעור הנגע קודם יציאת הכהן מן הבית, רק דלמירין יס לחוש שחא נתקטנה הנגע אח"כ, וע"י גלי יס קרא, דלמירין אורה על חוקה ועל גילה שהיתה קודם לכן, לא כן להחזיק דבר חדש, שמעשה ממנו איך היתה מתחלה, זאת לא ידענו מנגעים, רק יס לפנינו לימוד חדש בזה מירושלמי קדושין פ"ד הלכה י"ד וז"ל ומניין שהורגין על החוקה? ר' שמאל ברבי דר"י ב"י ב"ן אמר כחוב ומכא אביו ואחיו מות יומת, וכי דבר ברי הוא שזה הוא אביו? והלא חוקה היא שהוא אביו, זאת אמר הורגין, אף הכא הורגין, ועיין בספר ע"י אריס (הובא בספר כסף נגמר) שחזקין בזה קושית הבי"ש סימן י"ט דמדוע לא יליף הש"ס בחזקת דלולין בזה חוקה ממכה אביו דליף בירושלמי מכה דלולין בחזקת חוקה, הוא דברר שלא הוה מבורר אללו מעולם, רק, הכל, במה שטענים כעת בקירוב שאר בשר, ודבר זה לא שייך לחילף מנגעים, רק ממה שדנה המורם במכה אביו ואחיו, דמסתמא לא מירין קרא בגוונא דנשא אשה והוליד בן לפנינו, ולא זו יד העדים מהם עד שהגדיל הכן והסבר, רק דמירין ג"כ באב ובנו שחלים ממדיה והתנהגו עמהם באב ובן, ע"ש באריכות, (ובילדותי בארתי בזה, כמה דרב מרי יליף כבבלי [וחזין י"א] מלחא דלולין בזה רובא והירושלמי יליף מזה דלולין בזה חוקה).

וכן בהחזקה נדה בשבטותיה, שנכסה גנדי נדות, מחזיקה לגדה, ע"י מעשה זו, ובפסלה לוקה עליה משום נדות, שמא"כ בידיון שלפנינו ושנס בזה מירי הרדב"י דירעין מתחלה דהיתה א"א, דאם לא כן הדבר פשוט במהנה כחובות (דף כ"ב) דהפס שאמר הוא הפס שהסיר, רק שהעיר הסימא, במה שהחזקה אח"כ לגרושה כמה שנים בלא ערעור, איש מלינו חוקה כיו? דאין כאן שום סוג דנעמיר בזה על החוקה הקודמת, ואין

בזכה או על איבוד ההכרת ב"ד שהיה מונח ג"כ עם החפצים האלה, ומני או שצבה מפעשטערסבורג עד היום היא ירושה לכל מכירה לגרושה, ועבדו בזה ד' שנים שמבלי שום פחד שיבא בעלה החזקה אף עלמה לגרושה, וכן לא יראה כלל שמה יבורר הדבר ע"י הרב המסדר הגט ותחבירה ותחתיו, וכן ע"י הרב מטעם המחשלה יורש הדבר לכתוב שרשם הקדושין והנישין הנעשים שם, עפ"י חוק המחשלה, ולא נשמע שום ערצור ע"י האשמים הבאים משם לכאן, אכן סהדי שהיא גרושה באמת.

ע"י (י) רע"י שליט הנגזרים פ' עשרה יוחסין, בזה דסוקלין ושורפין על החזקה ו"ל וחזקה היא על פי מהנהג וההרגל שרואין אותה השולט שנהגה בו כדרך בן, וכן הגדה לזכרה, בנדי דמותה ונהגת כדרך נדה, ועל פי עלמה מחזקה בכך, אבל אם לא החזקה על פי מהנהג א"ן עובדים אותה עפ"י עלמה עכ"ל, הרי לפנינו מדברי המהר"ם והמה"ר דענין חזקה הבאה מבח סברא, מחזקה מעלמה, ואיננה בצלח גבול, רק מה שבטבע האדם, ומחזקין זאת לודאי בלי שום ספק, נחשבת לחזקה אלימא, וכן הוא הסברא מהנהגין בעל ע"י ארזים הנ"ל, דלית הירושלמי חזקה כזו ממנה אביו ואמו, ולכן כל דבר שהוא אלוני לעצב בנ"א, והקובע בעצמו שהוא כך, דמי לחזקה שאין אדם פורש בתוך זמנו, וכדומה.

ע"י (י) רע"י לזה לוח עוד, מה"ר הרא"ש בסקוד גדרים דמחלק שם בין פסק דרב המנוח למחנה האחרונה, דאפילו למחנה האחרונה היה חובבת שיגרשה בעלה, ומיישין רק לשמא שנים נתנה בזה, ומבזה לו לאחר שיגרשה בעלה, אבל ודאי חזקה שלא תאמר אשה לבטלה גרשתי להפסיק עמה בעצמה שקר מחמת בעלה להיות באיסור א"א כל ימיה עכ"ל, והנאון בעל שו"ת חתן י' סימן ק"ט יורה ג"כ סברת הרא"ש הו"א, וכתב דאף שלא הוזכרה סברת הרא"ש בש"ס, הוא מהסוד דבש"ס מיידי שאתנה לבטלה גרשתי ורעה להפטר ממנו, אבל אינה רוצה להנשא לאחר, אבל בתקום שבלא להנשא אינה משקרת, שבו"פן כזה תהיה אסורה לעולם, בצירוף כל הנ"ל יש להקל לפענ"ד בשעת הדחק ושיגון גדול, אם יסכימו חברי לדברי.

ע"י (י) ראה אחרת הדברים האלה בל ידי שו"ת דרבינו יעקבני בן בחלק ד' סימן דמ"ה, יהא סובב על דברי המהר"ק סימן פ"ז לענין אשה שנתחזקה למקדשה ללא אחד מה שנים ואח"כ המיר דתו ולא יכלו להשיג ממנו גט, ויעדה בענין שנים שנים ימים, ואח"כ ראה לעשרה בלא גט עפ"י עדות קרובים שאמרו שלא נתקדשה אלא בשנים שהיו פסולים לה לעדות, וכתב המהר"ק דמה נשכח בזה, דהא פשיטא כיון דלא הוקל זמן ארוך כל כך בלי הספק שהיה ארוסו וכן הוחזק בעירה וחוק לעירה, שיש להחזיק בחזקה מקדשה, ואפילו לענין מלקות היינו מלקים בכה"ג כדאמרין בפרק בחרה דקדושין (דף פ') אמר ר"י מלקין על החזקה, הלא דבר פשוט הוא שאין לך דבר שאנו מחזיקים שהוא כן גדול מזה, שהיא הוחזקה כל כך זמן שהיא ארוסו, ופשיטא דאין לאמר דלא מיקרי חזקה אלא כשם עמה משקה גמור המעיד עליה,

ע"י (י) ועובדא דרבינו הגיל הויה באופן כזה, שאשה עשירה יתנה משאלותיך בחזקה גרושה, ובאת לשיר רודים עם איזה אנשים שרדו

המוכר עדין מחזיק דאית בה מעשה, דגבי איש ואשה היטוק ותנוקות וכהיו דאשה שבת לירושלים ותנוק מורכב על כתיפה, איבא למימר שלא היו בניהם, אלא מפני שברו אותם כרוכים אחריהם החזיקו אותם שבה בניהם, וחזקה דעידן דידן כיון שהיה איתם שבתהם אלולי דודאי קים לן דנתגרשה, לא היו מחזיקים אותה בחברה, ומעשה לפי שברא זו הוי גיד מכל שכן דההיא איש ואשה וכו' אבל קושטא דמילתא דאין חילוק בין חזקה לחזקה וכמו שהוכחתי למעלה, עכ"ל ולאחר כל דאיתוי כהנא, אלא ודאי אפילו שאין לה עדים שנתגרשה ואין בידה גט ולא מעשה ביד ואמרה אירכס אם החזקה במגורשת מנסבין לה בחזקה, וככה שם חז"ל ומעשה לידון דידן דאיכא כחו לשיטתא, חדא דהבאים בחברה שברו גירושיה החזיקו אותה בגרושה לזמן ארוך בלי ערשור, וכו' דאיכא עד אחד אומדנא דמילתא דגרושה היא (לא הבנתי?) וכו' דאיכא עד אחד שדאית אית גירושיה, וכו' דאיכא עדים מפני שאין שנתגרשה, וכו' דכבר נראה ולא חלא, ועיקר מצינוס הוראה זו על החזקה, יתקן עשמי לרבי יונה עכ"ל בבבא בתבא.

ענין יח) והארכתיו בעתקת דברי המהרי"ק והרדב"ז הנ"ל, משום דאח"כ באו לפני הרב עובדות כאלה, שחפני הממונות והאומות בימים האחרונים רח"ל נמלאו הרבה נשים שנתחזקו לגרושות ולאחד מהם כהני הדינים שהיה בידם מצ"ד, ובלתי המולאות לזכר הדברים מפני סכנת דרכים, ובדבריהם נתחזקו דברי סכתתי בענינים הקודמים להכיר בנייד בשעת הדחק, וגם העתקתי דברי הרדב"ז להראות שהלך עם הגאון בעל פת שעתקתו את דבריו, ולא כמו שהעתיק הגאון בעל שאל ומשיב ח"ג סימן קכ"ט, שחפני שלא היו לפניו דברי הרדב"ז האלה כמו שהם, רק העתיק מדברי הבא"ט שם, ומפני זה צעודא דידים הולך להיתירם אחרים עיי"ש.

ואף שיש עוד הרבה לדבר בזה, אך בעיני אין כח בענין להאריך יותר מפני מקור הזמן, ה' ירחם על כל בית ישראל ויאמר ללדיהו די, אכ"י.

מגירושיה, והחזיקו אותה בגרושה והיו משתדלים שערב ששאל לאיש ועמד בחזקה זו חמש או שש שנים בלא ערשור, ובחזקה זו נתקדשה, וכשהגיע זמן הנשואין שאלו על גיטה ואין בידה שגבד, ועדי גירושין לא נמלאו, מלבד עד אחד המחזיק על גירושיה, ועדים ששמשו מפי אחרים והלכו להם למדה"י, והשיב דאשה זו מותרת להנשא לבתולה, וכ"ש אחר שנשאת, אפילו כשאין בידה לא גט ולא עדים, והביא ראיה ממ"ש רש"י חולין דף י"ד ע"א, גבי מנא הא מילתא דאמור רבנן אורי' מלתא אחזקה חז"ל במקומות הרבה סמכו על החזקה לאסור ולהתיר, ובתוספות שם גדי"מ אלא חז"ל, ואין לאחר דשאני כהא דאליין לחומרא, ומדאורייתא אין לחלק וכו' עכ"ל, למדנו דבמובין על החזקה בין להקל בין להחמיר, כיון דחזקה מקראי מייית לה, והביא ראיה ג"כ מהא דקדושין שם ארי' מלקין על החזקות וסוקלין וסודפין על החזקות וכו' הכי דאשה שהחזקה בנתגרשה אפ"י שאין שם עידי קדושין ובה עליה אחר דהג גיטה, וכ"ש וקל וחומר אם החזקה במגורשת שהיה מותרת להנשא, דהא דיני נפשות התייר טובא מאיסורי עריות, וליכא למימר דשאני נידון דידן דאיכא סהדי דמרעי לחזקה, דהיה שיהיה נשואה, דהא לא מוכהדי אלא שהיה נשואה, ואפשר שנתגרשה ואינם מחזיקים החזקה ויה ברור מאלה, עכ"ל, וככה עוד, וא"ת בשלמא היכא דאיכא מעשה דמוכח על החזקה אבל בנייד ליכא גוס מעשה המוכח על החזקה? מה"ל לא קאי כלל דבחזקה לחודה בלא מעשה הורגין, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל פ"ז מהלכות איסורי ביאה, וכן האשה שאמרה מקודשת אני אינה נהנית על פיה עד שהיה שם עדים או החתוק עכ"ל, והכא ליכא מעשה המוכח, חדא דלישנא דקאמר, האשה שאמרה מקודשת אני משמע שאין מקדש לפנינו, ואינה יודעת למי נתקדשה ואין כח מעשה דמוכח עם החזקה, אפ"י נהנית ע"י חזקה זו, ופסל שם בדברי המהרי"ק הנ"ל, ואף שבה שם צעודא דידים יש מעשה המוכח להחזקה עיי"ש, מ"מ החליט דלא צעין בחזקה מעשה המוכח, ואדרבה במקום שאין מעשה

ב"ה ר"ח אלו הר"ף.

סימן כ לכבוד הרה"ג שליט"א.

מה דשאירא קרנך בדבר החליצה שצריכה להיות מחר אצל בת"ר חז"ל בשאלתנו נסית את החולץ אם הוא אשר רצה ורוב מהנסינות הראו שהוא אישר, אבל אחרים כאשר ידיתו לפניו לאיזה מטרה נסיתו, אמר לי כי הוא היה איש חז"ל ושם היו מחנכים ומלמדים אותם לצעוד ברגל השמאלי תחילה, וכידוע לעובדי בצבא, וכמובן אם נחליט כי הוא נחשב לאשר אז בהכרח צדחות החליצה על זמן, עד אשר נשיג עוד מעט. (ומלבד שהוא דבר קשה לעת כזאת, הלא החולץ הוא חפשי גמור, ובמרחק מרובה עלתה עד אשר פעלנו ע"י שיהיה, ויש חשש צביעות החליצה ח"ו) ויעיין במהרה"ם מ"ב ל"א סימן ט"ו, דמסתבר לן דעת הסב"ג דהם באשר די בחליצת ימין, נא להשיבני דעתם עכ"ל.

תשובה:

שסתה דהדר בעיקר נתינת החליצה, כי גם טרם שקבלתי דברי כח"ד היה אמו של החולץ בביתו,

ידידי ומכיון! הנס שאין דעתי ללולה כעת בדעתי לשמעהא, רק כנשר ירחמי מאל

ס"ל כן, ומי אשר יבנים רחשו בין ההרים הרמים
לסקל, וכיש שסס רחב מנין ורוב בנין, (והס"ת)
חוט השני אינו (ד"ר).

אך (א) ע"ה

מה שזר ללדד בזה, ולכנס כתר כבד
שהחולץ אחר שהוא נעשה אחר אח"כ,
מפני שהיהויו איש-חיל למדוהו לעקור את רגלו
השחמולי תחלה, ויש לפנינו חקירה אם גם
בזמן כזה נחשב לאשר או לא? ועיין מג"א סימן
כ"ז ס"ק ט' שכתב ח"ל כתב הב"י בשם המרדכי
באם להגיל ענמו לעשות אחר הוי דיו כאשר
שולד כך עכ"ל, וסיים המג"א ומיהו במרדכי שם
יש חולקים, וסברת ה"ס חולקים הוא פשוט, דאשר
נקרא רק מי שולד כן מבריות, וההרגל בזה
אינו כלום, שהרי יכול להגיל את ענמו אח"כ
להיפך, וסברת המרדכי והבאים אחריו, לעשר"ד
אף שלכאורה הוא רחוק קצת מהשכל, הלא יכול
להחליף להשתמש בימיו, ויגדלו להחליף ההגלות,
ואיני דומה כלל לאשר מחש שאני יכול לשליט
בדיו הימני ככל אדם, אך כיון שהרגל את ענמו
זמן ארוך לשלוט רק בשמאל נחלש ע"י כח ידו
הימנית, לכאורה הוא פשוט לירדע השבש, ועיין
בדגול מרדכי שם דאפילו לה"ס חולקים הג"ל אם
נולד לו איזה חולי בימיו וע"י נטלה ממנו מן
השמים הכה ארוך לעשות כל מלאכתו בשמאל
נולדו דיו כאשר נמור.

ור"פ י' נולד אללנו ספק ספקא נמורה, ספק
אי הלכה כהסמ"ג [והסמ"ק] דגס אישר
חולץ בימין לא אדם, שכתב פ"ס מספיק לדבריו,
ואף שאין להקל לבחלה נגד דעת הר"ן אבל
לכל הפחות להעקף דבריו לספק ספקא, כיון
שגם הר"ן לא החליט להחריף שני מעגלים רק
מפני שהוא מחוסר דבר, והסמ"ג כתב זאת
לודא, ואפילו אם נאמר דלא כהסמ"ג, ספק שאל
הלכה כה"ס חולקים שהוא במרדכי דאשר נקרא
רק מבריות, ולא בזה שהרגל את ענמו, ומכ"ס
היבא שהרגלוהו אחרים, שאל מדעו ודעו דבר
ביותר, כמובן, ועיין פת"י יורד סימן כ"ג ס"ק מ'
דבספק פלוגתא אפילו בחוקת איסור אחריו ספק
ספקא, דבשביל החוקה לא ישנה הר"ן.

ועיין (ד) ע"ה

ב"ד אברהם בגליון יור"ד הלכות ספק
ספקא ח"ל כתב הלבוש שר, דעת כל
הפוסקים שלא הוציאו בש"ע לא מנכרין אפילו
לס"ס, ושאר ליה מארי ע"י, וכי ע"י הכרעת
הב"י והר"מ נשים כל גדולי הפוסקים כלא, וכבר
כתב בן הט"ז חלק אה"ע סימן מ"ו עכ"ל.
והוא ספק ספקא נמורה התחבבה, דיש לפנינו
הספק הראשון שאל הלכה דאני נחשב כלל לאשר,
ויתרה שפר בחליית ימין, ואפילו אם נאמר
דנחשב לאשר אפילו בבית"ג היבא דאני מבריות,
שאל אבה כהסמ"ג דכל אישר חולץ בימין, וכן
הוא דעת ה"ס"ש הובא באחרונים, ועיין בספר
ערוך השקלן שכתב ח"ל ויראה לי אם לא ידעו
מאשריות וחלק בימין לי לשמוך בדעבד על ה"ס"ש
שזה דעת הסמ"ג והסמ"ק, ולפלא שאל הביא
(לכה"פ) דברי החוט השני הג"ל בסוף עקב ב',
שכתבאר שם להיפך.

ועוד (ה) ע"ה

יש לנרף לזה כאשר סיפדה לפני אם
החלטה (מכ"ו) שבה הוליד וד, ומי
יוס או יומיס אחר מיתת בעלה, הגם דהלכה

בפטרמות גדולה על כתר מדוע משתלב בנתינת
החליטה, הלא מן היותר (אסל) לרחות את היבמה
ולעננה להכ"פ על שזה שנה, ומכונן הוא שגם
הדחק, לכן אינו מודקק לזה, ואני משיבו על אחר.

הנה (א) ע"ה

לכאורה נשענו עשרי היתר, מבלי להחריף
שני מעגלים, הלא משפחות הב"י בש"ע
סימן קס"ט ספק כ"ה שהביא שם שתי דעות
ד"א דאשר רגל חולץ בשניהם במגעל שם ימין
ובמגעל של שמאל, ויש מי שנתפס לומר שאין לו
חקקה, ולא הביא כלל דעת הסמ"ג דדי החליטה
ימין של כל אדם, והרמ"א סיים בזה, שנהגו
כסברא הראשונה, והיינו שלא נחוש ח"ו למי
שחשבו לבטל מוס, שאין לו חקקה, ואף שכתבתי
חשובה על סדר חליטה אחר נ"ט גבי אחר רגל,
הוכיח דברי מהר"ם מלובלין לענין דיש לחלוק
מחלטה הרגל ימין של כל אדם ואח"כ השמאל
שואו ימין דידים, וע"י כהב העצה, משום
דמסתבר לן דעת הסמ"ג דאפילו אחר חולץ בימין
של כל אדם, והוא דוקא לענין הקדם בימין של
כל אדם, אבל לרחות פסק הב"י והרמ"א מבלי
להחריף רק מעגל אחר, זאת לא נחשבו.

ורפ"ע (ב) ע"ה

נראה דשפיר י' להחריף בענינו לכ"פ,
וכמו שאבאר בצוה"ש, העור שם
הביא מראש דעת ספר המלות ח"ל, כתב בשה"ס
אפילו אחר חולץ בימין של כל אדם אפ"י שהוא
שמאלו, וי"א שהוא חולץ בשתיים וכו', וי"א שאישר
חולץ בימין שלו שהוא שמאל של כל אדם, והכי
מסתרי דכנה"ג אחריו כחפ"ל שמיני בשמאלו
שואו ימין של כל אדם עכ"ל ובב"י שם הביא
דברי הסמ"ג והסמ"ק על דברי המשנה יבמות,
חלה הרגל שמאל חליטה פסולה, דלמדן רגל
רגל ממזרע דכתיב ביה רגלו. הימנית, דאפילו
אחר אחר חשבו כיוון, מאחר שהרגיבה היתור
ימין בפירוש, וכמו בימין חוץ לרצועה, שאנו
למדן שאין חילוק בענין זה, כמו בן הרגל, עיי"ש
(ולא דמי כלל לחפ"ל דשם יתבה היתורה ידעה,
ודעו חו"ל די כהה, שם עשרי ש' חילוק בין
אשר דמינו הוא יד כהה, משא"כ בחליטה דכתיב
מפורש רגלו, ובג"ס שהוא של ימין, אהנו מבינים
בזה על רגל של כל אדם), והביא שם דעת הר"ן
דמסתפק בזה אי אוליין בחר דידיה או בחר
דענא, ומסתפק עור, משום דלמחרת כבדוהו
דף מ"ה גבי מומי כהנים, מ"א אשר בין ביד בין
ברגל פסול, וברגל פסול פירש' משום דכתיב
לעמוד ולשרות, ובנין שיעמוד כדרך שאר עמידות
שעריק בימין, וכיון דאשר אין לו ימין, יבא אשר
אין לו חקקה, וכן דעת הסמ"ג, אבל אחרים
אחרים דאשר משום מוס הוא נפסל, ולא מפני
שאיין לו ימין, ולפי"ז חולץ בשניהם, משום ספקא,
אי אוליין בחר דידים או בחר מיניה, והמקו
יוסף הביא סברות אלו, וכתב שהרשב"א ז"ל הניח
דבר ב"ע עכ"ל, ולכן עפ"י בשולחנו הסבור
הדך אחר שיטת הר"ן והרמב"ם, ולא הביא כלל
דעת הסמ"ג, דחולץ האשר בימין לא אדם, משום
דשיטתו נדחית בין רוב הדעות הג"ל דלא סבירא
לנו כהסמ"ג, וע"י היריות דברו מובנים שפיר
דברי הש"ח חוט השני שהוא כפ"י ס"ק כ"ד
בשולח, שאשר שאל בימין לא אדם אפילו בדעבד
חליטתו פסולה - והוא מפני שרק הסמ"ג והסמ"ק

וספק השני הוא בהחלוק, מכל מקום ולפענוד דבאן
אנחנו דנים על ענש החליצה אם היא אריכה
חליצה, ואם האשה מותרת לשוק על ידי חליצה
של ימין, שפיר מלמדפין כל מיני ספיקות בזה,
משא"ל בנידון דהפדיון, והספק של החוקע אינו
מועיל על השומע, והוא דוגמא להא דאמרין
בכתובות דף י"ג ע"א דחוקה האם אינו מועיל
להולד, ועיין רש"י סט דה"מ צ"ה ויבוספות
ספ"ד דף י"ד ע"א דה"מ וי"ל וכו' עי"ש, וספיר
יכולה לחלוק בהנל ימין של כל אדם אפילו
לכתחלה.

ע"ה (י) ואפילו לדברי ר"ש הובא במג"א הלכות פסח
שאין לעשות ספק ספיקא לכתחלה
צידים, ועיין מה"ש סימן ט"ז ס"ק ב' בדברי
הס"ך יור"ד סי' נ"א, לפענוד דלא דמי כלל
לדבריהם, ובנידון דהס"ך והמג"א בקמח ובספק
ערופה ויש משפירין הסריפות הדין, הרי החשש
השם יבוא לידי אכילה ישראל יבאר תמיד, ולכן
יש סבורים שאין לעשות ספק ספיקא צידים,
משא"ל בנידון דידן, שיש ספק ספיקא, ספק
פלוגתא, השם די לכתחלה בחליצה כ"ו, ושם
אינו נחשב כלל לאשר שפיר מהני, ועיין ס"ך
בכללי סי' ס"ב, דאפילו במקום שכולים לברר האיסור
או לבדוק, ג"כ מקלינן בסי' ס', רק יש להחמיר
היכא דאפשר ואין הפסד בדבר, ועיין במנחת לב,
אם יש לחלק בין פורח דב או לא עי"ש, ובנידון
הוא טורח גדול לעשות עיר מוצל, וגם הסכד
וחשש גדול דהיו רגין של החולק, צריא לפענוד
יש להקל.

בלידה חליצה אפילו בכה"ג דהלכה כרשב"ג (סנה
דף קל"ה ע"ב) דכל שלא סנה ל' יום בלדס
עדיון בחיקה נפל, אבל אין זה הלל מדרבנן, עיין
סימן קנ"ז ספ"ד ד' וי"ל ואם ילדה ויאל הולד חי
לאחר השלם, אפילו מת בשעה שגולד הרי אמו
פטורה מהחליצה ומן היבוס, אבל מדברי סופרים
אריכה חליצה עד שיעד צורא שכלו לו חדשיו,
ונולד להבשה חדשים נמורים, ועיין תוספות נדה
דף מ"ד ע"ב דה"מ דקום לה חדשיו עי"ש.

וביין דבוא רק חומרא מדרבנן, דמדאורייתא
אוליין בחר רוב ולדות סה"ב בני קיימא,
וכלו להן חדשיו, וספיר הוי ג' ספיקות בדאורייתא,
ספק שמה כלו לו חדשיו ואינה יריבה כלל
לחליצה, (ומהספק הוי לריבין להתחיל, במבואר
בכללי ספק ספיקא, ספק שמה אין כאן איסור
כלל), וספק שמה אינו אחר כלל בהרגלותו
בהרגלותו לעקור דגל שמהל צריכא, ושמה הלכה
בהכח"ג וס"ש שלכתחלה יכול אחר לחלוק בהנל ימין
של כל אדם, וידוע דברי הס"ך יבארי האחרונים
דאפילו היכא שיש חזקה איסור מהני ג' ספיקות
להחיר לב"ש.

ע"ה (י) וא"ה שם לפלג בזה, ולחלוקה הוא דמי לדברי
הפד"מ שהביא המ"א והגאון רש"י
למשניות ס"ג דלאס המנה, לענין שומעו שאינו
מוציא אפילו את מינו, דמדוע לא נאמר ספק
ספיקא, ספק שמה הוי זכר, ואפילו אם נאמר
שהוא נקבה, שמה גס מי שרונה להולידו ג"כ
נקבה היא, וכתב דקום ספק ספיקא בזה, נופי,
ולא אמרין בכה"ג ספק ספיקא עי"ש, וכלן
הספק הראשון הוא בהאשה אם הולידה ולר קיימא,

סימן כ"א

ב"ה בורה אלול תרע"ט.

ע"ד הענינות שנחרטו בעליוהן, בהשגם ביהר ו"א אנשים מעיר וואונגעשענסק לנקאלאיינע ובכפר
יעראנען נאסרו ע"י הערלים האכזרים ונהרגו כולם במיתות משונות ר"ל ונקברו שם והשתדלו
הקרובים להביאם לקבר ישראל והובאו צפה אחר שבעה ימים ונקברו ביום ד' ב' ה"ח
אלול, וכפי שמספרים שבעים מתחלה ואח"כ הוציא מהמים ונקברו, וכן ניכר לפי גידול נפוחם,
ובכעש כל הסימנים שהנידו מראש הקרובים לא ניכרו, מפני שהעור נשחת נאמרי מפני הסיד
שנשפך עליהם וגם הלא עברו ימים במיתתם, רק את ר' יוסף קאצענעלענסמאן הכירו היטיב
באשר היתה לו קרחה על ראשו עם שחין וגם לפי בנין גופו, וגם את יעקב דארפמאן הכירו
היטיב מפני שהיה איש גבוה הקומה ועב, ועוד איזה אנשים הכירו בשביעת עין וגם לפי
בנין גופם.

תשובה:

אך באשת ר' יוסף הגיל יש ללמד בהיתרה
ובכירותא דילה, דלף שמבאר בשו"ת נ"ב
מה"ט סימן כ"א שהקרתה שבראש היא שכיחה מאד
בהרבה בני אדם, מ"מ לפי ענין ביהר עם השחין
שבראשו חשיב סימן מובהק ביותר, והוא עדיף
מללכת המבואר באחרונים עיין ב"ש ס"ק ע' בשם
הס"ז עי"ש, ועיין ב"ש ס"ק ע"ב בשם שו"ת מ"ב
דהכלל בזה אם לא נמצא סימן זה באלה מאלף
והוא דבר זר ומופלג חשיב סימן מובהק ביותר.

ע"ה (א) הנה לפי המבואר בהשגה יבמות דף ק"ב ובש"ע
סימן י"ז ספ"ד כ"ו דאפילו אם הפדיון
פנים עם חומות קיימים אין מעדיין רק עד ג'
ימים להרגותו, אבל אחר ג' ימים אין מעדיין
עליו מפני שאם הפדיון פנים משהנה, ולפיו
בנידון דידן אין לסמוך על הכרת פנים, כיון שהוא
לאחר ג' ימים, ובפרט שגם זה לא היה ניכר
מפני הכחאות והסיר שכל פניהם הדבוק בהם.

כ"א, ה'ה' הר"ק בדברי ר"ח וטוסה מאד לדבריו, שכותב אלו ראו רבותיו הראשונים דבריו בספר הישר היו מודים לו, כי שם תיחד כל קושייתם, וגם, כי הר"ח סיים דבריו שלא משום קולא דעגונה פסק כן, רק שהוא אחיזה של תורה, וכל מי שאינו מורה כן הוא חוטא, ועיין עוד בסימן כ"א, שחילק דהמנהג לא מייירי רק באיש שאין אגחמו מכירים אותו רק ע"י סימנים פלגוף פנים עם החוטא, אבל אם היה ניכר לנו מקודם בעצ"ע ועתה הראש שלם אפילו בלא גוף וכו', איך רוב גופו עם ראשו, אפילו נשחת הפנים וכו', ניכר הוא ע"י עבישת עין דבגין גופו וכו', והקל בלידור עוד שני סימנים, ועיין בזהו סימן כ"א בדה"מ והיות עי"ש.

ואפשר שיש ללמד, מה שהגיד הבעה"ג ושוד בתולה שנילוו בדרך נכ, שאחד עשר אנשים אוכזרו בכפר הגיל ואחרים נחללו ג"כ המנין הזה, ובירא' הם הם שנהרגו, ע"פ המבואר בבה"ע שם ס"ק ע"ד בשם השו"ת מהר"ב"ל ומהר"א"ס דמנין שאמר כך וכך נפשות היו שם היו סימן מובהק כשאמר שהלכו בדרך זה, אף שמדברי הרמב"ם לא מוכח כן, ועיין בש"ע סעיף י"ז וכן אם ילאו שגרה בג"ל לאחד מחמס למקום ואסורין בקולר וכו' ועיין שם בח"מ ובט"ו, ויש להאריך בזה בשנים זמן הנשואין של הנשים העגונות הגיל שלא נמלא בגוף בעליהן שום סימן, רק כמה שם גופים שלמים וניכרים עי"א בעצמם עין וידוע שהם יסטי ביחד עם החבורה הג"ל, ויש ללמד בזה דברי המהר"י"ט, הידועים, המובא בק"ע סימן רכ"א, שאם נאכזר יהודי בדרך שהלך ממקום פלוגי למקום אחר ואח"כ באותו הדרך נמלא ריוג מדאורייתא תלין שיהיה הוא הנאכזר, דאם אח"כ שהנאכזר גיטל היה נודע מקומו, וע"כ אם נשאת לא תלא עי"ש, ולפי זה ילאו הנשים האלה מחשש איסור דאורייתא ובעירוף שיטת ר"ת שכתב ע"ז שהוא לאחיותה של תורה ובעירוף שיטת הריב"ל הג"ל אפשר דיש להקל באיסור דבגין אף לע"ז ולהתיש בזה עם גאונ' דורנו שליט"א.

ועיין בפ"ת שם ס"ק ק"ג דבסימן מובהק הג"ל בעיני דוקא, שגור לו מקודם ספק מיתה, כגון שהלך ע"מ לחזור מהרה ולא חזר, ובענינו כיון שהפעל פגלה שהולכים עד ופלאנען מעיד שנסע עמהם ביחד לחזור לניקאלאיטצ, ובדרך נאכזרו וא"י היה מו"י הריוג בלפון כזה, היו שפיר כגולד מקודם ספק מיתה.

ובזה שהכירו את ר' יעקב דארפמאן מפני שהיה איש גבוה הקומה ועב, לפעמי' הוא פשוט ממה שמבואר בש"ס דארוך וגון לא היו סימן, ועיין בפ"ת ס"ק ק"ה בשם שו"ת גליא מסכתא שחולק על הג"ע בפירוש הש"ס דארוך וגון, אם ר"ל אפילו בספלה יתירה עיי"ש, ומי יכול ליתן גבול בשיעור גדלותם, ובירא' אין זה תחשב לסימן כלל, ובפרט כפי שמספרים שנעצו תחלה ועי"ז נמשחו, ואין ראיה כלל מקומתו ועוביו.

והעיקר מה שיש לבנות יסוד ההיתר בעגונות האלה, אם יוערפו יבמות עוד לדריס להטיר, הוא שיטת ההוספות יבמות דף ק"כ והרא"ש שם בשם ר"ת שפסקו כמותו, דהא דאין מעידין אחר ג' ימים, הוא דוקא כשאין שם אלא הפלגוף, אבל אם כל הגוף שלם ומכירין אותו בש"ע מעידין אפילו לאחר זמן, והנה הב"י כתב בסעיף כ"ה דחלקו עליו האחרונים, ואף דמפשיטת ההוספות והרא"ש משמע דטביעת עין בגוף הוא ע"י סימנים [וכמוכן הם סימנים שאינם מובהקים בדמיונותיהם מהני אף שאין בו ט"ע ואין הגוף שלם] מכל מקום הב"י לא הכין כן כמ"ש הב"ש ס"ק ע"ז, ועיין בבואר הגר"א ס"ק פ"ת, ועיין בח"א שם שכתב דמולא כהם הב"י דלא כר"ת כדריא, משמע דלא נדמו דבריו לגמרי ומעטרפין דעת ר"ת לשאר אורחות והוכחות עכ"ל.

ורפ"ז אח"כ ר' יוסף הג"ל ועוד נשים שנמלאו אח"ה סימנים והוכחות בצעליהם, יש לסמוך על דברי ר"ת להתיק מכללי העיגון כיון שנמלאו שלמים בגוף שלם והוכחו בעצ"ע. **אך** הנשים שלא נמלא בצעליהן שום סימנים רק כמה שהוכחו בעצמם עין בגוף שלם יש לפיין בזה, דהנה בשו"ת חתם סופר סימן כ"א,

סימן כ"ב

ב"ה בירא' ארר תרפ"ב:

נדרשתי להודק בענין חמור, להתיר עגונה מכבדי העיגון והוא: אשה שבולה מבעל נעוריה שנרצה באופן כזה, שהלך בבוקר מביתו ללכת לבית מיליציאנער נכרי, ולא שב כל היום והלילה שלאחריו, ולמחרתו בשנעשה רעש בעיר ובידעם, ב"ב, שהלך לבית הג"ל, חבשהו להמיליציאנער, והודה תיכף שרצחו נפש מחמת כעסו ע"ז, וסיפר בהודאתו שחתכהו לששה חלקים, ידים, רגלים, הראש והגוף, והחתיכות האלה מונחות במקום שהשליכם בצילה בבית הכסא סירוגי, בצד העיר פלוגי, וכן נמצאו, רק הראש חסר מהם, ואפשר שסחבוהו הכלבים, או האבירו כדי שלא יהיה ניכר בראשו מי הוא, ויש מעט הברה לקרוביו, מפני שהיה איש גבה הקומה, ואצבעותיו היו ארוכים יותר מכפי המורגל והיו מצאים נמרים קטנים בסובין (קלייען).

תשובה:

המחלוקת שבין גדולי האחרונים בזה, עיין בית שמואל סימן י"ז ס"ק מ"ט שש"ת משלה בנימין

הנה היסוד מוסד להחיר את האשכ השכולה הלה, הוא ע"י שולאם הרולה, וידוע

הקול בזה, והשק"ך והר"צ החמירו, ולא הכריע
הב"ש להלכה, הדין ע"ש מה, ובגמרה שדעתו ג"כ
להחמיר ט"י"ש.

אך עיין בסו"ד יורה סימן שט"ז ס"ק ד'
שערה דדעתו הגדולה להקל בזה, ובפרט
בדין דין כמו שכתב בארכיב בשו"ע, והפ"ו
חב"א ראה להדין שחידש בצעין ספק כבוד,
שמע"ד הע"ס, בלח"פ תפסיד ע"י דיבור,
דודאי קושטא קאמר, מדברי המהר"ק שורש קכ"א
(הובא ג"כ במשנה במתן הנ"ל) בצעין היתר
פגונה, שפס"ס אחד אחר בפני השופט שהרג
יבדו אחר, שדכתיבו השופט שאם יגיד לו האמת
לא יזיק לו בשום דבר, וכבש ע"ז ועוד אפשר
לאחר שדריך האי מעט"ס מסיה לפי תומו, ויש
להחיר אפילו בלא טעם דאשה דייקא ומינסבא,
וגם בלא טעם חשש ציגונא הקילו זה רבנן,
דאם אפילו חוקה שגריבא לעדות גמורה, כגון
להוליא ממון מחקוקו דבעין ב' עדים סמכו על
חוקה דלא מרע נפשיהו, גבי שערות השוליס
בשרקאות של נכרים, בשטר חבר, אף בלא טעמא
דדרכא דמלכותא כפ"ק דגיטין, ואש"נ
דאם היה משקר לא היה מגיע לו היזק רב, כי
אם מעט וזול, ואפ"ה אמרינן כיון שהוא דיון לא
היה חשד שקר ופוגם כבודו, ואפילו להחיר א"א
לעלמא חסדא כיון חוקה זו, אי לא דלאו
בני כריתות נינהו, כדמוכח שם, כל שכן וק"ו
דאיכא הכא, אי לאו דקושטא קאמר שהרגו דלא
הוה מרע נפשיה להחמיר בצנפיה, ואפילו אח"ל
שחקר על השופט שהכתיבו שלא יזיק לו כלום,
למיחש מינה ב"י, פן יכזב לו, כאשר ידוע שכן
דרך הדיינים שלהם להחליק בדבריהם כדי שיהיה
על האמת עכ"ל מהרי"ק, ומסיים הט"ז והוא ק"ו
בגין דידן, דמה הוה שדכתיבו השופט שלא
יעשה לו כלום, ומסתמא ודאי ע"ז סמך והודה,
דאבו בחסות קמיידי שידע שיהרג כשיוודה ואפ"ה
יודה? אלא ודאי שיהיה סומך עלמו שלא יכריזו
ואפ"ה סובר מהרי"ק דחקרי מפסיד נפשיה
ומהני בלא מחסוי לפי תומו, ק"ו כאלו שזין שום
דבר מתנגד לומר שהיה סבור שלא יפסיד נפשיה,
שהרי בפירוש אחר לו הישראל שכל שהיה יורה
ט"פ, הוא נותן בדמיה יותר, והיה לו לאחר שלא
ילדע עיניו, והך ולד הוא של פרה אחת וכו'
ולמה הפסיד נפשיה לומר שזה ולד רביעי, אלא
ודאי דקושטא קאמר וכו' עכ"ל הט"ז.

הרי חזון בעליל דהט"ז הביא ראה מהימנא
לדבריו מדברי מהרי"ק, שמתאין לדברי
הרולח שמכנים נפשו בסכנה כבודא, ומשמע
דכ"ס ס"ל, ועכ"פ בלח"פ שלא הכתיבו השופט
שלא יעשה לו מחומה, כבנין דין, שידע בנפשו
שמע"ד הדין, אחריהו ואפ"ה הודה, בודאי קושטא
קאמר, ובודאי סובר הט"ז שמהני דמהו בנה
הט"ז יסוד למידוע להחיר אפילו כבודו דלא
מהני מחסוי לפי תומו כמבואר בש"ע שם סוף
א', ואפ"ה בלח"פ דאפ"ה חכמים כבדו דקושטא
קאמר שמכין עליו להחיר ספק כבוד, שהוא
איסור דאורייתא, ומכ"ש בציגונא דהקילו רבנן,
ומהני בזה גם מחסוי לפי תומו, יחשב זאת
לכפ"ס כמחסי לפי תומו, במקום דהסכל מחייב
שואמר אחת, וכן הוא בשו"מ משנה במתן סימן

ס"ח וז"ל [לאחר שהביא דברי מהרי"ק הנ"ל]
והשק"ך ק"ו ומה הוה שדכתיבו היה מחלין להשופט
והיה סבור שלא יגיע לו שום היזק מזה, והחיר
הוא ז"ל את אשת הנכד ע"י עדות זו ומשע
זה דאי לאו דקושטא קאמר לא היה מחייב ראשו
בדוואתו, כ"ש בדין דין שהרגו הוה ידע בודאי
שע"י דואה זו יחייב להרגיה שלא היה לו
להודות עליו לאו דקושטא קאמר וכו' עכ"ל.

ובפרט שבנין דין כבר יתה מחשש איסור
דאורייתא עפ"י דברי המהר"ט המובא בק"ע
סימן רכ"א, שאם נאכד יבדו בדרך שכלל מחקוק
פלוגי למקום אחר ואח"כ בלח"פ הדרג נחל
הרגו, מדאורייתא חלין שיה הוא הנאכד, דאם
איכא שהנאכד נטיל היה עודע מקומו וע"כ אם
נכחש לא תלא, יותר מן הנשבע במים שאין להם
סוף, דהס"א איכא למימר שהיה פלוגי לאו רחוק,
וא"כ מאחר שאלנו מסכנה וחשש איסור דאורייתא,
דחלין בזה רובא מדאורייתא, וא"כ אפשר ללמד
להחיר אף מדרכין מאחר שלא נתעלמו יהודים
רק אלו השלשה מסתמא אונן שנמלאו הרגוים הם
אלו עכ"ל, ומהני דמסתמא מהב"ט בפנים סימן
קל"ה באריות בזה, ודבריו סובבים על דברי
הרמב"ם שכתב דהיכא שרובן ליתא אם נשאת
לא תלא וכו' שגבל לאחר שאם היה חי היה
שז לביתו יתה מחשש איסור אשת איש.

וכן כתב הרמ"א בסעיף ע"ו דהיכא דאי' הניד
לומדות המוכחות אף שהיה ע"י שאלה,
דלא נחשב למסל"פ ח"מ אם עברה ונשאת לא
תלא, אם יש ראיות ואומדות שמת, וואו מפסיק
מהר"א, ושי"ש בח"מ ובכ"ש דאפילו בלא הגדה
כלל, היכא דאיכא ראיות ואומדות דומה לנשע
במים שאין להם סוף דק"ל דלא תלא, ואף
שסיים למעשה לריך להחיש בדבר, ח"מ אין
כאן רק איסור דרבנן, וכו' דאם נשאת לא תלא,
ושזין בבואור הגר"א שם ס"ק ס"ה דהיכא דיש
לומדת דבוכח ששבע איני אלא חומרא לבתלה,
וכמו כן בכ"מ הדומה לזה.

רבמו כן שובלע שלפניו, שדיו לב"כ שהלך
בצוקר לבית המיליטענר והיה עמו כעשר
ולא שב לביתו, ובציר ובכל הסביבה לא נשמע
שנאכד איש אחר בלעז, ובודאי זה האיש המבואר
שנרגש עכ"ל ומהני דרבנן, ובפרט שמע"ד שאת
הידיה חתכוהו לגשה חלקים, הידיים והרגליים הראש
וההגן, והרגלו כיון המקום שנמלאו שם בלחמה,
בודאי הם ידים מוכיחות שזה הוא איש הנאכד.

ואף שלא נזכר הראש על מקומו שמתאין להספיק
הכלבים לגוררו (ויש לפלפל בזה בדברי
הש"ס פסחים דף י"ד ע"א, הניח שער ומלא
תשע ימינו סיפא, הניח מאחזים ומלא מנה, מהו
מונה ומנה מופל דברי רב, ומכ"א בכל חולין,
והלכה כמחכמים, אף עיין בחסות שם בדמ"מ
הניח, מהי"י שלל הכרעות הם קשורים זה בזה,
אבל כשאין קשורין דברי הכל חולין ומשמע שני משורצין
זכ"ו, ותלין נכמי"ם ושזין בשו"ע א"ח סימן תל"ט שני
דמות בזה ומכ"מ כהנו האחרונים שם דהיכא דביטל,
דאין כאן חשש דאורייתא, שפיר שמכין ארישה בתרייתא,
דאיכא דלא היו קשורין זכ"ו וזלא אחת חסידה א"ל
לכדוק אלא אחר האמת עי"ש, וכיון דהוכחנו דבנין דין
אין כאן רקאיסור דרבנן שפיר תלין דהוא זה שנהיה כהרולח

ומכאן יש למנוח כמה פתחים לנעום בהיתירא דעגונות בנמה ענינים ע"י הדברים האלה, וידרין דידן עוד עדיף משום מ"ב ומהר"ם הג"ל דשם לא נמלא הכוונ, רק הכל עפ"י דיבור הרוח, משא"כ בידרין דידן שנמלא הכוונה על ההנחה ויש לזה ידיים מוכיחות, בודאי יש לסמוך על דברי הרוח לכ"ע.

ועיין בש"ס גדולת מדרגי סימן י"ח להנאון מבוטק זל"ל ובש"ס נעש נאמיס להנאון משאול זל"ל סימן מ"ס עיי"ש דברים חריפים ויקרים הנלך לענין זה.

ורפנ"ד אין לנו לחקור בענין הכימיס של המורגל, דהוא בכלל מה שאמרו בש"ס דלדוך וגון לא הו"י סימן.

ועיין בפ"ט שם ס"ק ק"ה בש"ס ש"ס גליא מסכתא, וקשה לעשות בזה גבול בשיעור גדולות, ובודאי אין זה נחשב לסימן כלל, אך מה שידיו מלאים נמרים כסובין יש לעיין בזה אם ללד"ס לאומדות הג"ל, דכתב ה"ס דדבר זה ומופלג חשיב סימן מובהק, אך לפעמ"ד אין לנו נורך להיתרים כאלה, שדי לפנינו להמוך על הגדת והודאת הרוח וכמו שהזכרתי בעוה"ס עפ"י דברי גדולי הקדמונים והאחרונים בזה, ובפרט בענינו שכבר יראה מחשב איסור דאורייתא. ובדלעיל בעק"ב.

ומטרדותי המרזים ההכרח לקבל, ובצוה"ס בל"ג אשנה פרק זה ע"י מקוריס בש"ס ובדברי הראשונים ז"ל.

והראש נדרשו הכלבים). לאחר איזה ימים הורה הכולם והראה המקום שהסליך הראש, כדי שלא נודע מי הוא.

וביון דאין כאן רק חשש איסור דרבנן, בודאי כדאי הם הפוסקים גדולי האחרונים המהר"ק והמ"ב וכו' לסמוך עליהם להאמין לדברי הרוח, דעדיף זה מהסלפ"ת, והוא נחשב לביכור גמור, דאי לאו דקושטא קאמר לא היה מכניס את עצמו לסכנת נפשות, דע"י דבריו מחויב הריגה, ולא היה לו להודות, ואף שיש מהאחרונים המחמירים, היינו משום שהיה ירא מיסוריס שאל"ה, אך שכמה לא נגדוהו כלל, מ"מ ידוע שהמחשלה הנזכרת בטלה המדה הזאת, ואין אונסין ואין באים בעקיפין ע"י ניגוד כלל, ובפרט שהוא מיליגנר העובד בהמיליגנר, ויודע היטב שלא ינגדוהו כלל, ומפני מה היה לירד להודות? אי לאו דקושטא קאמר.

ע"י ד' וראיתי ג"כ בש"ס חתם סופר סימן ז' שזין הפ"ט שהקיל ג"כ לסמוך על דברי והודאת הרוח לפני השופט, שצ"ו המחייב ראשו למלך, והביא דברי מהר"ק שזה עדיף מהסלפ"ת, דה"ס לא ביון בהיתירא דאשך רק במסלפ"ת, אלא כל הדברים שמרמים לנו שהאמת הוא כן ואינו מהחייב להעיד, שפיר כומכין על דבריו, דבעד מימה לא מלרבינן רק ביכור הדבר שמתאמת שמה פלוני, יהיה מסלפ"ת או משום חזקת לא מרצי נפשיה, ובלבד שלא יתכוין להעיד משום גזירה"כ אל תשת ירך וכו', כן הדיבור הגאון ח"ס את דברי מהר"ק ומשאלת בנימין ומהר"ם מלובלין המקליין בזה.

סימן כ"ג

כ"ה: בדר"ח אדר ב' תרפ"א.

ברבר האשה העגונה ורוצית להנשא, והעיד לפני עד אחד מגולה וכן מפה, איך שעבד ביחד בפאלק אחד עם בעלה והכירו וא"ו עוד בהיותם בניקאלאייב, ופעם אחד בהיותם בשדה המלחמה פגע באיש אחד מכירו ושם משפחתו נעלפמאן, ואמר לו הידעת שפלוגי ופלוגי מכירך שהיה עמי באקאפ אחד נהרני? וזה היה בעלה, וסיפר לו איך שפגע חק בלבו וצעק לו נעלפמאן! אני נפצע! ותיכף נפל הלל, וכאשר סברו מתחלה שנתעלף לקוחו עם עוד איש חיל נכרי והניחוהו על דף וראו שאין בו רוח חיים, ואינו זוכר כמה רגעים מלשלוהו והיה מונח ע"י הרף, ואח"כ כשהתחילה המלחמה ביתר תוקף ועז, ברחו כולם מאקאפ והניחוהו שם, אם יש להתירה בעדות זו? גם מוענת האשה הג"ל שהיה בידה מכתב מהפאלק שנהרג, רק כשנפרצה שריפה בביתה נאבד ממנו?

תשובה:

דפשיטא דנאמן, וכן כתב הרמ"א שם סעיף י"ז, דכן פשט המנהג, אפילו במקום ד"א דבעינן קברתיו לאו דוקא קברתיו, אלא כל שאומר דבר שמתעורר שודאי מה ולא אמר בדרמי מהני, וכן כתב בסעיף כ' וז"ל וי"א דאפילו בעד אחד אפילו אמר מה או נהרג וראיתיו אחר כן והכרתיו היטיב בטע"ע וראיתיו שמת נאמן דהו"י כאלו אמר קברתיו

ע"י א' הנה ידוע מש"ס ופוסקים דמתלחמה בעינן מה וקברתיו, לאחר גדרמי, וכלן הניחו את הנהרג באקאפ ולא הספיקו לקבורו, והיו עד מפי עד במלחמה דפסקין דאם לא אמר קברתיו דלא תנשא, אך ה"ב הביא בשם המרדכי, בסיומן י"ז, דבמקום שאמר בעד אפילו בשעה המלחמה, ראיתיו הרוג אח"כ, והכרתו יפה יפה בטע"ע

בערכאות, וידוע מ"ש במשנה יבמות דף ק"ד ובש"ע סעיף מ"ג דהאשכח נאמנת לאחר מה בעלי וחנשא, והא דבמלחמה אינה נאמנת, היינו משום דיש חשש בדדמי היכא שראתה ההריונה, משא"כ כשקבלה מכתה נאמנת על מה שמספרת שכן היה כתוב במכתבה שקבלה מהפאלק, ועיין פתחי תשובה שם ס"ק ק"ג בשם שו"ת רדב"ז, ולגוף לזה האומדנות, במה דנאבד זכרו מכתה שנים, והיתה שלום בנייה ויש לו גם בת, והשיקר אלנו הם האומדנות כמבואר בח"ס.

ע"ה (ד) ויבמה שהעד הוא מגולה, עיין בשו"ת הגאון רעק"א זצ"ל סימן ל"ו שכח לדון בזה, דכיון דנתפשט בעו"ס אלל ההמון גילוח זקן, ואינם מושבים זאת לאיסור גדול, ואפילו ההזכרים בשאר איסורים אפילו ביותר קטנים מנלחם זקן, הו' הדיון כמו שמבואר בח"מ סימן ל"ד בראו קושר ומתיר בשבת, ולא הודיעו אותו שאסור, חולין שלא ידע שהיה מלאכה, ואינו נפסל בשביל כך, וגם אהנו רואים שב"ד מקבלים, כמה פעמים, עדות ממגולחי זקן כמ"ש הגאון זצ"ל, שאין אהנו בקיאים דאפשר שהוא ע"י מספריים או בסם, וגם אפשר שגילח ע"י נכרי, שיש שיטה המובא בגי' סוף מכות שיש מתירים בזה, ויש לזה יסוד גדול לשיטת הריטב"א והרב ר' אברהם אב"ד דהיכא דהמקור אינו בר חיובא גם הניקף אינו עובר ואף שח"ו לסמוך ע"י אך מידו ספיקא לא נפקא עי"ס בדברי הגאון זצ"ל, ואף דשם מדבר לענין עירי קדושין דהוי לחומרא, מ"מ סברה הגאון רעק"א זצ"ל שריא וקיימא וראיתי בספר חקר הלכה בזה ע' שכח על דברי הגאון זצ"ל דזהו דוקא במדינות שהולכים בלא זקן שמפילים השערות ע"י סם, ולא ידע זה שיש חילוק בין סם למצר, אבל במדינותינו ל"ש זה, דא"כ בכל העבירות נימא קן, עכ"ל ולפענ"ד העתיק הדבר מדברי הפ"ת, אבל להמשיך בזה הספר יראה שאין זה הטעם כמו שכח עי"ס, ובפרט בנין דיון עודאי הוא ספק לנו איך גילח את עצמו, ומוקמינן אותו בחוקה כשרות דוקאי לא גילח את עצמו באופן האסור.

והתרתיה להגשא בעוה"מ המליט משגיאות.

קברתיו עכ"ל, ואף שלכאורה יש לפקפק בזה אם הני"ד דומה ממש להפסק הזה, עיין בח"מ ס"ק ק"ג בפירוש דברי הרמ"א, מכל מקום עי"ס בשם הר"ן בתשובה דכל שאומר דברים ברורים שאין לשפק בהם כגון שאומר אני נגעתי בו לאחר שמת או שניתו ממקום למקום דמהני, וכן הוא בגי' סעיף י"ז ס"ק י"ט בבוש, דכל שנתעסק בשלשולו ולא היה נודד בלחוד מאבריו מהני, ועיין שו"ת מהב"י סימן שס"ז, וי"ל, דענין קברתיו לאו דוקא, אלא שלא יאמרו בדדמי, וכו', כמו אסקרו קמן או שאמר נגעתי בו אחר שמת, או שגשאו ממקום וכיוצא בזה עכ"ל.

ע"ה (ה) ויבמה שסיים הפ"ז שם שגריבין בזה דקדוק גדול כדי שלא יבא בו שום דבר שאומר בדדמי, מ"מ הלא יש לזקק לזה מה דפסקין דלא כהר"ף, דבשנים אפילו לא אמרו קברו נאמנים, דבשנים לא אמרין בדדמי, עיין רמ"א סעיף כ', והביר שמואל שם ס"ק ק"ג בשם מהר"ם זצ"ל כתב דאפילו עד אחד אומר בשם שני עדים, הוי כאל יס לבנינו שני עדים, ולא חיישין דאמרי בדדמי, וכאן העד אומר בפנינו בשם ה' געלפמאן שהוא ועוד איש חיל טלעלוהו על הדף והחליטו שהוא מה, הוי כמו שני עדים המעידים לבנינו, דלא חיישין לבדדמי דויל בהר טעמא, ואף שהב"ש כתב שם דדוקא שני עדים כשרים נאמנים בזה, וכן משמע לכאורה מביאור הגר"א שם ס"ק ק"ג, וכאן אחד מהם הוא נכרי, אך הלא שיטת מהריב"ל (הובא בזה"ש ס"ק ק"ב) דאפילו הם פסולים נאמנים, ולא בעינן קברתיו, והגאון האמיתי ר' משה מרדכי טעשטיין שליט"א בתשובתו אלי הרבה להסכים לשיטתו והוכיח מש"ס כותיה.

ואין להתקשקש דדוקא עד אחד המעיד בשם שנים, משא"כ באופן שהעד המעיד בפנינו הוא מעיד שגעלפמאן אמר לו שהוא ועוד איש חיל היה עמו בעת מיתתו? דעיקר אללינו הוא הודיעה ולא ההגדה, דאם אהנו ידעין דשנים ידעו מזה והתבוננו בהנהרג באופן שידעו אמתה מיתתו דמהני שפיר.

ע"ה (ו) וייש לגרף לזה במה שהיה אומרת בידה מכתה מהפאלק בשעלה הנהג, וידוע מ"ש הגאון מקלואנא זצ"ל בספר עין יחזק דמתב

סימן כ"ד

כ"ה

בדבר האשה אשת ר' לוי יצחק קויפמאן מעיר קאנטשקאזאוו ששכנתי בתוכה, שבא מכתב מאיש חיל נכרי אחד, שעבר בשדי המלחמה עם בעלה הנ"ל, וכותב להוריו, לאחר שדורש בשלומם ושהוא כבר יאית בחיים ושלום, שיודיעו בקאנטשקאזאוו הישנה שיצחק קויפמאן נהרג ביום כ"ד סעטיאבר, המכתב הזה נשלח על אדרכת של אביו הנכרי הנושב בקאנטשקאזאוו החדשה, וחותם הפאסט עליו ממקומות המלחמה ואין עליו התיבות הנכרי, וכשהובא ביחד עם המכתבים בהוואלאסט, והיה שם יהודי אחד, ובדא מתכין ראה את המכתב הנ"ל והביאו אלי, ויום כ"ד סעטיאבר הוא יום הכיפורים, שנת תרע"ו.

ותיכף כתבתי בעצמי לשר הראשע שלו אם אמת הדבר, כי מהיום הנ"ל נפסקו המכתבים ההכופים שהיו מתקבלים עד הומן הנ"ל, וקבלתי ממנו תשובה בזה"ל: בתשובה על מכתבכם לחקור אודות המיתה האמתית של יצחק קויפמאן, אני מודיע שהאיש המדובר למעשה נהרג במלחמה עם השונא ביום המשפט של היהודים, יום כיפור, האיש הרואה והביר, האיש-החיל הסופר ז' ראטע לאסיקאוו, עב"ל נתקן משפט רוסיא, מלבד השתי תיבות, "יום כיפור" שכתוב שם בכתב זארניק, "יום כיפור", ומתחתיו נחתם לאמת הדברים המנהל הראשע פאדפארציק, אם יש להחזירה מכבד, העיון עפ"י העדות הזאת.

תשובה:

וגם (י"ג) יפה העיר בזה ידידי הר' אלעזר פידלמאן ז"ל בפה, שמה שכותב העד המסלפ"ת (yobit's) אין כוונתו להרניג לבד, אלא גם שקברו ג"כ, כדוע להאג"ת, שלאחר הירוס מקבלי את ההרונים, ואז מכירים איהם בעצ"ע או ע"י תעודותיהם הנמלחות בתיים, ואז שרשם על כגד העליון) מי הם, ואז מודיעים בהחלטע ורשמים בפנקסיהם, וא"כ הוי קברתיו, והיא סברה ישרה, לפי הנסיון, ואף שיש לפקפק בזה דמשה"ס והרמב"ם והש"ע סעיף ל"ג יסעיף ג' משמע לכאורה דלריך העד לאחר מפורש קברתיו, וגם יש הרבה מאג"ת שמתבסס בפירוש שקברו (похороны), ויש הרבה ספקות בזה, ויש כן ספק איסור דאורייתא, מ"מ מיד ספקא לא נפקא, כיון דהיא דקברו כותבים ג"כ (yobit's), ויש בזה ספק ספקא, שחא כוונתו לקבירה ג"כ, ואם כוונתו להרניג לבד, שחא הלכה כהמדרכי.

אך (י"ד) מה שיש לפקפק על היתר הנ"ל, הוא משום דמסלפ"ת מפי הכתב, אין זה מוסכם להסירה, כי הרמב"ם ז"ל, בזה דמלחו כדב בשער חס פלוני, נהרג פלוני, (ירושלמי סוף יבמות) התנה, דדוקא כשהיה כתב ישראל אוי משיאין את אשתו, והרמב"ם כתב דאף חס היה מניח ב"ע כיה מהני, מ"מ בכתב לא חס, ועיין ב"ש ס"ק ל' דהוא מידוע, דלהרמב"ם לא מהני מסיח לפי חומו בכתב, ועל פ"ה הביא בשם מהר" טעם בזה, דהוי חרי קול, מסלפ"ת ועל פי הכתב, אך מ"מ הביא כמה אחרונים שפוסקים שאפילו בכתב נכרי בדרך מסלפ"ת יש ללדד להקל.

והביא ג"כ בשם ספר עזרה נשים, דהא דנענין שידעו שהוא כתב ישראל, היינו

הנה (י"ה) ידוע בש"ה הש"ס יבמות דף קט"ו לפני עד אחד במלחמה אם נאמן? ולא איפשטא סה, והאירכו הראשונים ז"ל בפירושים הבשיל הלו, אי חייבי בקברתיו נמי, או בלא קברתיו, ואם נפסטה הבשיל במקום אחר בבבלי או בירושלמי, ועיין בר"ק וברמב"ם והראב"ד, והרא"ש ובריה ובמלחמות, ואין פסקין בש"ע האע"פ סימן י"ז סעיף ל"ג ובסעיף ג' דבשד אחד לריך לאחר קברתיו דוקא, וכיון שכותב הא"י שולח קויפמאן נהרג (yobit's), ולא נזכר הקבורה, אפילו אם נחליט דמחשב למסלפ"ת כדניא, אבל לא עדיף מעד אחד, ולריך לאחר מה וקברתיו, ובלא זה אין להחיר לכאורה.

אך (י"ז) מה שיש ללדד בזה להסיר העלונה הואת היה נלפסנדי משום דעת המדרכי, הובא ברמ"א שם דע"ס מסיה לפי חומו עדיף מעד אחד, ונאמן אפילו בלא קברתיו דדוקא, ישראל המתכוין בעדותו להסיר אפשר דאומר בדדמי, אבל נוי מחסר לפי חומו, ולא שם כוונתו כ"י להסיר אח"כ, אינו אומר בדדמי, אלא אחר העיון היטיב, ואם לאו אינו אומר ומספר כלום, והמדרכי ס"ס שהסכימו לזה הר' נתן ורבו, שמחה, ואף שח"מ והב"ש כתבו דרוב הפוסקים לא הסכימו לזה, למלק בין ע"ס מסיה לפי חומו לעד אחד, מ"מ עיין ב"י שם ס"ק ס"ז שכתב שצילדותו ראה השונה אחת מענוהו שבה לפי חמי הדור המדרכי יצחק ב"ר צללל ורש"ל, והב"ד דברי מדרכי אלו להלכה, ורש"ל כתב שם דלא סברה סלג לחוד היא, אלא שיש הוכחה לזה/מן המלמוד, וגם מדברי הגר"א ז"ל אין הוכחה דסבירא ליה דלא כהמדרכי.

הכרזה התחמרה בעדות אשה עבד או שפחה או עבד"ס מחסו לפי תומו וכו' שלא הקפידה תורה על העדאה שני עדים ושלא תשפטי עדות, אלא בדבר שאין אדם יכול לעמוד על דבורו אלא מפי העדים, ובעדוקן כגון וכו' אבל דבר שאפשר לעמוד על דבורו מפי העד הוא, ואין העד יכול להשבע אם אין הדבר אמת, כגון זה שהעיד שמה פלוני, לא הקפידה תורה עליו, שדבר דחוק הוא שיעיד העד בשקר, לפיכך הקילו חכמים בדבר זה והאמינו בו עד אחד, מפי שפחה ומן הכהן ובלא דרישה וחקירה, כדי שלא תשאלנה בנות ישראל ענוות עב"ל, הרי תשפט הרמב"ם השעם העיקרי מחסו דעבדיו לאינלווי, ולא מחסו דאחי דייקא ומינסבא, דהוא בשרא בשרא, וצ"ל בהרה"מ.

וזה דוקא היכא דחשם את עצמו, דיתפס אח"כ בשקר, משא"כ היכא שאין חתומה יד העבד"ס חתמת המכתב, כמו בעידן דידן, אין כאן השעם מחסו מלכת דעבדיו לאינלווי, ולא מהני אפילו בחשפ"מ, ובשער דהרמב"ם מחמיר לעמוד בחשפ"מ מפי השתת כמ"ס לשיל ואיך נתייחד ערוה התחמרה? כיון שלא חתם הנכרי את עצמו חתמת המכתב בגלוי הג"ל.

ורוחק לאחר שהם שוכנס האדמורא ש"ס האב ומשפחתו היו כמו חתומה ידו, דבאופן כזה צ"ל תפס בשקרו, דהוה דוחק גדול, ומחילא נכתב היתור של המדבר הג"ל בעצק ב"ל דכ"ל דחושל מחשפ"מ ויתר מהנהגה ש"ל דחושל בלא קבדו, ולא חיישין לבדדו, כיון דהבא אין כאן מחסו לפי תומו בל.

ע"ה (י) ונשאר לנו היתירה דא"ל עליו בחר רק ידו מחסו השני שנקבל מהפאלק, אף שכל ש"י

שאלה, שהמכתב היה תשובה על שאלתו, וצ"ל כזה כתבו הפוסקים דלמי מושיל בחשפ"מ, חבל מקום כיון שהסופר הראשון כותב וחותם בזהם הראשון, וגם חתום חתומי שר הראשון הוא אמת, י"ס להם דין עבדאות וסוף פירק מעד אחד, כמו שהחליט הגאון ר"י א"ל בספרו בחר 'אחך סימן ה' ובצ"ל 'אחך סימן מ"ו יצ"מ, שאין טובין אלא לאחר החקירה ודרישה, דאח"כ יתודע הדבר ששקר בדבריהם ויראו לשקר ומשייטת היצר, ולכא"פ דהם בעד אחד, שמתערפין עדות זה לעד אחד יסודי החשד, דבשנים לא חיישין לבדדו וצ"ל.

וכיון שכותבין מהראשע שנהרג 'אחך ק"פמאן, הוא אמת, שלא יכתבו אלא לאחר חקירה ודרישה, ולא מערי אמונתיהם.

ע"ה (ח) ורוצה אני לאחר בזה דבר מדהל, לפי דברי הגאון הג"ל, כיון דכפי הנראה הוציא הסופר הראשע הוא יהודי, שכותב בתוך מחבתו בלתי אורגון, יום כפור" אף שכותב בשבועים, כידוע שהמון טובין ק"ה, וכותב שהוא עד דא"ל יתברר להכנהג (очевиденъ и товарищъ) ומחמיר וחותם הקאמלדיר כי הראשע שהוא אמת, אף שידוע שהסופר מבין הכל עד לחתומת הקאמלדיר, וספר איני מוקדק אחד הסופר שלו, מ"מ הוא כמו דלמדין גיטין דף י"ב ע"ב, ר' אלעזר מ"ה דלך ורמל קרו וקאמל וקאמל ר"ג ור"ג קרו ורמל ספרי דינא ורמל וקאמל ר"ג

בכותב לישראל, דאיכא למיחש חולי ע"י שאלה דישראל כותב ק"ה, או מדכותב לישראל איכא למיחש דבדולי להגיד לשם עדות מחטין, דהל"כ מה לו עם ישראל, אבל אם כותב לא"י אחר בחשפ"מ, כגון שכל לחובש חובט מן עיזון פלוני שמה, למה לא יציל, ובספר קבלה יעקב כתב פלוני דרפה כיון, ובזיון דידן הגם שכותב שידוע בשיר קאנטעקאזיווא שמה יתכן קאפמאן, אבל כיון שכתובתו הייתה להוריו נכרים, שאין שום חשש שאלהי ישראל מתחלה, וגם אין כאן בגדר עדות ע"ן לקמן בסימן כ"ה ע"פ ג' בשם ה"ח, ולכל הפחות דמי לדין השני ע"י"ש שהבאתי בדברי ה"ח דבמקום עיגון לא חיישין שמה מחטין להעיר.

ובפרט שלא כתב שידוע זה ליהודי קאנטעקאזיווא, ואפשר דכוננו רק להודיע זאת להערלים שהכירו אותו בשבתו שמה ונשא ונתן עמהם, שדך ב"א לספר את אשר ראו עיניהם, בודאי גם הרמב"ם יורה בזה דמהני בכתב, המחשפ"מ שלפנינו.

ע"ה (ה) ורא תבדל! כיון שכל חתומה חתמת מכתב הג"ל הג"ל שהעתיק אותו חותם בלתי מהיכן נתייחד ע"י מחסו לפי תומו? דכבר הארבות בשבוע"י בתשובתי לרב מפורסם אחד בענין שגויה, בלא דמאלו כתוב בשער מה פלוני, ש"ס בזה מתחלת גירושנו סוף יבמות ר' ירמיה ור' יון ואין פסקין כר' ירמיה דמשיאין את אחת, וכן פסק הרמב"ם ובש"ע סוף י"א, דהוא דוקא עם חתומה, ואף שגירושנו לא נזכר הי"ח 'ותחום' אבל הרי"ף הזכיר גם חתום וחתום וכן העתיק הרמ"מ פ"ג מהלכות גירושין מאלו בשער תבדל וחתום מה איש פלוני וכו' וכן העתיק דברי גירושנו הגאון ח"ס סימן מ"ה.

ובשרי קרבן על גירושנו חתום על הכ"י שביד ב"ס הרי"ו, דאח"כ גירושנו, אם כתיב בשער בלא חתומה אין משיאין את אחת, וז"ל אם מאלו עד בכתב, ותמה, דלא נחלף יד גירושנו? ולפנינו דמלכד שכן מוכח בר"ף ובהר"מ הג"ל שהיה להם גירושא זו גירושנו, או שפירשו קן מדעם בדברי גירושנו, הרי"ו דייק מלשון, מאלו כתוב בשער דה"ל למיחש מאלו כתוב מה פלוני, דלא וכו' דמיידי בלא שום חתומה, וכיון שהזכיר "שער" חתומה יודעים שאין שטר בלא חתומה, ועוד דרחוק מן הסברה שסבור שום אומרה דמכותין ע"ז אפילו משום שגויה, דלא עדיף מהא דפריך הש"ס יבמות דף קכ"ב ויחוש דלמא גרס ה"א? ואף שה"ס מתרץ שם דבשעת הסכמה כותבין ומתבין אצ"י שאין מכותין, היינו במקום ששומעין קול אחד, שומעין על החוקה דהוא מהרוב כשרים דלמלא, וסומעין עליו להחזרה, משא"כ בעיר בעלמא, אין שום סברה שנסמך ע"ז, שמה כיון מי שהוא לשם שחוק והיחול, משא"כ אם חתם עליו אפילו עד אחד, הגם דלא אמרינן בעד אחד דהו כאלו נחקרה עדותו בב"ד, כמ"ס הבית שמואל סימן י"ז ס"ק כ"ח בשם הרי"ב, מכל מקום מחמיר ע"י בעדות אשה כעטם הרמב"ם ע"ל מחסו דעבדיו לאינלווי.

ע"ה (י) ועיין ברמב"ם סוף פ"ג מהלכות גירושין וז"ל הקדשה, אל קשה בענין שהסודי חתומה

ובפרט להסביר שזכרתי לעיל בערך ג' שחיבת (убиты) אין הכוונה רק על הסריגה, כי גם אם קיבדו, ג'ל כותבים הלשון הזה, ומירי ספיקא לא נפקא עי"ש.

ושרחתי קונטרס אודות האשה הזאת להגאון האמיתי מ"ר ר' משה מרדכי עפשטיין אב"ד ור"מ דסלאבאדקא שליט"א והסכים לדברי להחיותה מפני כמה טעמים.

סימן כ"ה.

כ"ה.

בדבר האשה פיגא בת ר' יוסף מבראטא ויבאיוקא, שיש בידה נכ"ע מאחי בעלה, שהוגבה בב"ד, איך שקבל שני מכתבים, מכתב אחד משרה ראטע עם החתימה, ומכתב השני מחבירו המכירו שכותבים שאחיו יודל שופ נהרג ביום ד' יוני שנת 1916 בשעה י"א בבוקר, בעת שעשו נאספולעניע קבל חץ בבלו והספיק לחזור להאקא, וחי עוד עשרה רגעים ומת וקברוהו בביה"ק אחים (בראטסקע מאנילע), גם בעמרו בחנותו, לאחר שעברו כששה חדשים, נכנס כברי אחד מעירו, ואמר לו הירעת שאחיד יודל נהרג? ושאלהו מהיכן אתה יודע? והשיב שעברו ביחד בנדרד אחד, אך לא בראטע אחת, ובכל יום ויום היה בא לבקרה, וביום אחד בא ולא מצאו, והראה לו חבירו, לאחר שאמר לו שמת, גם מקום קברה, ונרשם אצלו בבירור המקום שנקברה, כן העיר אחי המת ר' חיים ארי' בר"פ.

כן נמצא בידה נכ"ע שהוגבה בב"ד מאת אשת אחי בעלה שמת רח"ל, שזה כששה שנים למפדע בחיותו, בעלה בחיים, והיה דרכו לשלוח אליו גיר חלק, כדי שיהיו יבולת לאחיו יודל במקום המלחמה, להשיב לו תשובה על מכתביו, ולבטוח אירע שקבלו בחזרה הגיר, ונכתב עליו בכתב יד אחר, לא כתב גיטה שהיתה מכירתו, ותיכף נפל פחד בלבו, ושם היה כתיב מכתב מחבירו שעבד עמו ביחד, שלהיו יודע שאחיו יודל שופ נהרג, ומתוך מכתבו היה ניכר שהיה יודע כל מצפוניו, וגם כתב שלא ינידו זאת לאשתו פיגא, וכתב ג"כ שנהרג ביום ד' יוני שנת 1916, בשעה י"א בבוקר במקום פלוגי ע"י חץ שפגע בלבו, וחי עוד רק שלא יכול לדבר, כן העידה האלמנה, חיה בת צעיר, אשת גיטה המנוח.

תשובה:

אלא ע"כ כיון דנקראת יבמה אינה נאמנת, ויש לי בעושה"י ראיה גמורה לזה מש"ס שם ע"כ דבצי שם חמותה הבאה לאחר מכלא מהו? (שהיא) אם יבמה ולא אם בעלה, מי מסקא ארעא דמיה בעל ונפלה קמי יבם וסניא לה או לא? וכלה הש"ס לפשוט מהמשה דאחרת מה בעלי ואח"כ מה חמי תנשא, ותעול כחובתה, וחמותה אסורה, (ואף אם האמת בדבריה שבעלה מה א"כ אין זה חמותה, רק נכדיו אלה, ומדוע אינה נאמנת עליהם, וכו') ודמי הש"ס, דלמא אפני ההם דרגיע לה לערל, כיון דהיתה משולש חמותה היא מרגשת את הערל שזיערה כבר, וסניא לה, משא"כ החשש שמה יהיה חמותה לאחר מכלא, ספיר אפשר דנאמנת להעיד עליה, עיין רש"י כמו כן בגי'ה, כיון דהיתה מתחלה יבמה, וסניא לה דחששה חמיה, יפלו ליבוס, והשגחה קונה אולם ורגיע לה לערל, ואף שסיום אין מנוח יבוס, מ"מ לא מלינו שום חילוק בזה בפוסקים בזה"ל, ואף במקום שיש ליבמה בניס

הנה העדות של אשת אחי בעלה, (מלבד שאין בהעדות שלה כדאי להחיותה) [אם לא בהעדות] מפני שבמלחמה בעין שילחם העד מת וקברתו, כמבואר בש"ס ופוסקים, דאמרי בדמיה, ובהמכתב שקבל מחבירו לא זכר רק ההרגה לבד, וכדברי הש"ס יבמות דף ק"ד וזמנין דאחי וכו' וסביר דמת עי"ש) נסח: הלא בלא זה הא פסולה לעדות שלה, שהיא מתחשש נשים שאין נאמנות להעיד שמה בעליהן, עיין משנה יבמות דף ק"ז ע"ה, הכל נאמנין להעיד חין מחמותה וכו' ויבמה (דכינו אשת אחי בעלה), ואף דשם הטעם משום שיראה שחששה לרעה כדפריש"י, וננידן דיון הלא אחי בעלה מת, ולא היה לרעה, כדאמרי חופק, ונריכיה להיות נאמנת, מ"מ לפענ"ד כיון שחשתי שחששה דייבמה אינה נאמנת, לא פלוג, דלשולש אינה נאמנת, אף שמה בעלה של יבמה מקודם, וגם מלינו שם בש"ס, דבשו בת חמיה מהו וכו', וכן בשו שם חמותה סנה לאחר מכלא מהו, ולא בשו ביבמה כן?

דכחמרוגים האלה כ"ל, דאם הנכרי אומר אש שליני ב"ש מקום פלוני מה, אף שלא הקדים שום דברים אחרים דמהני ובלבד שלא יתכוין לא להסיר ולא להעיד, ושכן כיוו המנהג: שחלונקי ביהו הנאונים, ואיני מוסיף, וכן להסיר בלשון זה, וחולקים על הר"ן דבצי קישור דברים דוקא, וכן הוא ב"ח ב"ש ב"ש סמיות דברי הרמב"ם והסודר להדי וי"ל ויש לאחד דכל חסלפ"ת דמשיאין על פיו, אין לר"ך אלא שהדברים יבין דמשיאין על נחמין העכו"ם להעיד, וכן נמי לפי ש"א ישראל עמו לפנינו, כל העכו"ם מספר המקרה שהגיע ליהודי ש"א עמו, גם כזה הדברים מרחין שלא נחמין להעיד, כי אם לספר מה שקרה לזה ש"א עמו לפנינו, אבל בעכו"ם החסלפ"ת פלוני מה בלא טעם לשחוק, שאין הדברים מרחין שלא נחמין העכו"ם להעיד, נראה דאין להסמוך על עדות העכו"ם לכתחלה על ה"כ דאפשר בעדות אחרת, ודאי אם א"א ב"ש שיעור עוד אחר על אש זו וכו' ותבט ענוה כל יומה מחמין על מה שאמר העכו"ם בחסלפ"ת פלוני מה בלמוד ולא חיישין שמה מחמין להעיד וכו' ע"כ.

ורפנ"ד יידן דידן דמי להדין ראשון של ה"ח, כי באחד שבדו ביהודי וכו' ומדי יום ביומו ביקר אותם, ולכן כשנבט מהם המלחמה מאל לחיוב לשפר לחמין שמועדו נהגה, ולא נחמין לשום עדות בזה, וי"ד דמי ממש לאש שאמרו ב"ש יבמה דף קכ"א ע"כ הוא דכזה קאמר ואי"ל מאן איכא בי מויה, מאן איכא בי מויה שבי חויה ויבמה דב יוסף לדביתו וכו' וי לפרש דרזיה דכזה בנאמדיא דשבי ויבמה דב יוסף, ועיין בקרבן נחמל שם ב"ש מהרש"ל סימן ס"ו, ועיין ש"ע סעיף י"ד וברמ"א ובאחרונים שוב הפוסקים הסכימו להרשב"ם להחזיר, שאין בלא קישור דברים מקרי חסלפ"ת, ובפרט הוי כאן חסלפ"ת מצי חסלפ"ת ויבמה.

ש"ד לנהג בזה מ"ם בשו"ת תר"ד והנאין ח"ם בתשובתו שגזרפין גם האומדות, ובאין ים אומדות שגזר קרוב לחמשה שנים, וכמעט כל השנים המיים שבו, והוא לא בא, ולא נשע ממנו מיום ההרגה הנ"ל כלום, ויהי לו שלום בית, ומשפחתו גדולה באחים וקרובים ואם היה בחיים בודאי היה כותב מכתב לאשתו או לקרוביו, אפילו היה במקום היותו דחוק, ובהיותו בלל הגאון ר' לוי בנאון וי"ל מקובל, אחר ב"ש אביו שמוכס לנהג האומדה הנ"ל חרש"י כתיבות דף כ"ב ע"כ דפריך הש"ס היא גופא באש מלוי קיימא, ומשני באומדה ברי לי ופרש"י וי"ל אין לך נוקפי, שבי ר' אלו היה קיים היה בל ע"כ, ועיין ד"ן שם.

לכ"ן לפענ"ד האש פ"ג ב"ר יוסף מותרת להכא לאחר שנוטע ב"ד של שלש ונתינתו דין הנשאת ע"כ עד אחד.

שאין ש"ך חשש יבוס, מ"מ כתבו האחרונים דאין נאמנות משום לא פלוני, עיין ב"ש סימן י"ז סעיף ד', ועי"ם בפתחי השוכה ס"ך כ"ז ב"ש הנ"ב דחקר לפני חמותו וכלה, דמסתפק אם יבין לקח אש אחר מותו אביו, ולא יבין מאביו כלום, אי חמותה נאמנה להעיד לכלה שאין ש"ך כאלו חשש דש"ס הנ"ל (דחלל כל עמלי) מ"מ הי"כ דנשאת להבן ביה אביו אף שכבר מה ולא יבין, אשכ"ח אינא נאמנה, כיון שבתי חמיה היו שוהים וי"ל, אפילו בחשש דחוק, ואף דהבן הנ"ב על זה דגם בדין הש"י איני צריך לו, לפענ"ד הוא ברור ע"כ דברי הש"ס הנ"ל שהבתי מה"א דמת בשלי ואח"כ מה חמי דלמה נאמנה על חמותה כמו שביארתו לעיל בעי"ם ע"כ בדין שלפניו אינו מושיל לוי כלום העדות של אשת אחי בשלה אף שהם בשלה, אף שהיה עדות היותה חמוה.

י"ג **ונשאר** חללו לסמוך על עדות של אחי בשלה, ה"ם לפנינו עלם עדות, ה"ב"ס אי

מקומן, אף י"ם מן האחרונים המחמירים בזה, מ"מ עיין ב"ש ובפ"ת ס"ך כ"ז דאין חשש בזה, אף דבר אש רלויה העדות זו להחשש א"א לעלמא, במקום עיניו, הנה ידוע מה שכתבו האחרונים וב"ח שם הנאין י"א ז"ל בספרו, עיין יוסף ב"ח מקומות, דמה שנתקבל מהפאלק הוי בזה דין שרבותו, דנאמנים ייתר מזה אחר, חשש חוקר דאומן לא מרש אומנותו, ויראים לשקר, ונאמנים אפילו ע"י אלה, דאין מושיל נאמנים לפי חומה, חלל חקס מושיל כאלו, וכיון שכתובים שמת דהקלף וקברו, ה"י שפיר דאם נכונה להתייר, אפילו בחלמיה, ד"ם לפנינו עדות על מה וקברתי.

י"ד **ג** ים להתייר ע"כ הגדה איני יודע, שפיר

בטות לחמין, שמה אחי ודל וקבר במקום פלוני, אף שהוא לא ראה את ההרגה ולא הקבורה, מ"מ נאמן מדין מסיח לפי תומו מצי חסלפ"ת, כדפסק המחבר בסיומן י"ז סעיף ט"ז וי"ל, ע"כ מסיח לפי תומו מצי עכו"ם חסלפ"ת משיאין על פיו, ואפילו לא אחר בפירוש שהעכו"ם הראשון ה"סח לפי חומה, אוליין מספיק לקולה, ואחריו בודאי ה"סח לפי תומו ע"כ, יאף דהרמ"א מסיים ויש חולקים, עיין מ"מ ועיין בפ"ת ב"ש הנאין מאלות הניבאות שדעתו להקל בזה, וכיון דלא שאלו שום אדם ומעמנו בא לחמין, ואחר לו ה"דעת שיהיה אח"ך? אף ששאלו א"ח"ם מדין אדם יודע? שפיר חס"ב חסלפ"ת כמבואר שם סעיף ע"ז ע"כ, שה"ס לפי תומו חללה, אשכ"ח ששאלו אותו אח"כ ובדקוהו עד שפירש כל המחורב הר"י נאמן ומשיאין על פיו.

ואם ש"א הנכרי ואחר בלא שום קישור דברים

מחמילה, ונאמן לחמין הידעת שאח"ך וי"ל נהרג? ולכ"כ הוא כמו מחמין להעיד דאין נאמן הנכרי, דידוע המחלוקת הגדולה שבין הר"ן עם הרשב"ם וכו' שיישאלך ז"ל שביא הכ"י,

